

Západo česká univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

**Organizace soudnictví a právní úprava procesu
v Obnoveném řízení zemském**

Zpracoval: Ing. Antonín Abrahám, CSc.

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et. Mgr. Vendulka Valentová

Plzeň 2016

Prohlá-ení

Prohla-uji, že jsem diplomovou práci šOrganizace soudnictví a právní úprava procesu v Obnoveném z ízení zemskémž zpracoval samostatn za použití pramen v ní uvedených.

V Plzni dne 14. b ezna 2016

í í í í í í í í í í í í í .

Podkování

Chtl bych tímto podkovat vedoucí své diplomové práce JUDr. et. Mgr. Vendulce Valentové za její metodické vedení, cenné rady, připomínky a doporučení. Rovněž tak za její projevenou ochotu a trpělivost.

Dále bych chtl podkovat paní Hanu Slavíkovou, sekretářku Katedry právních dějin, za její vstřícný přístup.

Tuto práci věnuji své ženě, dcerám a také všem dalším, kteří na mě myslí.

OBSAH

1.	Úvod a vymezení cíle práce	1
2.	Historický exkurz	2
2.1.	Bezprostřední vývoj	2
2.2.	Státoprávní změny	6
3.	Soudnictví a proces v českých zemích v době předcházející vydání OZZ.....	9
3.1.	Vývoj práva a soudní soustavy v českých zemích do konce 15. století....	9
3.2.	Vývoj kodifikace zemského práva v době stavovského státu	12
3.3.	Vývoj soudní soustavy v době stavovského státu.....	13
3.4.	Technický soudní proces v době stavovského státu.....	22
4.	Obecná právní charakteristika OZZ	39
5.	Organizace a právní úprava soudnictví v OZZ	45
5.1.	Úvodní informace	45
5.2.	Zemský soud.....	48
5.3.	Apelační soud	50
5.4.	Purkrabský soud.....	51
5.5.	Komorní soud	51
5.6.	Dvorský soud.....	51
5.7.	Kněžský soud	52
6.	Právní úprava procesu v OZZ	52
6.1.	Celková charakteristika	52
6.2.	Právní řízení.....	54
6.3.	Právní řízení.....	59
6.4.	Revize.....	60
6.5.	Likvidatorní řízení.....	62
6.6.	Mimořádné řízení.....	63
6.7.	Exekuce a vedení práva po rozsudcích	65
6.8.	Právní řízení v trestních věcech.....	80
7.	Porovnání soudnictví a procesu v době stavovského státu a jeho úpravy v OZZ	81
7.1.	Úvodní východiska.....	81
7.2.	Soudní organizace	82
7.3.	Soudní řízení.....	84
8.	Závěr.....	88
	Seznam pramenů	90
	Resume	92

Seznam zkratk

DaN Deklaratoria a Novely

OZZ Obnovené z ízení zemské

VZZ Vladislavské z ízení zemské

1. Úvod a vymezení cíle práce

Obnovené zřízení zemské se stalo v českém prostředí synonymem pro právní nástroj národnostního, náboženského a politického útisku národa pod vládou habsburské panovnické dynastie, trvajících bezmála tři sta let. Vnímáno je jako nastolení v našich zemích cizorodého absolutismu a zároveň jako násilné narušení doposud světoznámé se vyvíjející české státnosti a kultury, která sice jistě byla založena na feudálním výsadním společenském postavení šlechty, ale její nedílnou a dobově významnou výmofností byla dosažená úroveň náboženské tolerance v rámci odlišných konfesí k esanské víry, poskytovaná nejširším vrstvám obyvatelstva.

V tehdejší Evropě byly otázky víry velmi podstatné a souvisely s představami o jejím společenském, politickém a mocenském uspořádání. Proti tradicionalistickému katolickému jihu, uznávajícímu sjednotitelskou úlohu katolické církve a římského papeže, povstávala reformátorská protestantská vlna ze severních oblastí. Uprostřed tohoto zesilujícího víru stály české země poznamenané svou husitskou zkušeností, která svým způsobem předstihla okolní vývoj. Válečné střety o novou podobu víry zde byly vybojovány a země nyní fiila z jejich výsledků. Utrakvistická šlechta po porážce radikálního jádra husitských sil dosáhla v roce 1434 basilejského kompromisu a následně jej přijala za ústavní zákon¹. Umoflním povoláním katolických panovníků na český trůn však nechala vyvstat ve vnitřní politice prvek trvalého zápasu o udržení tohoto svého výtřku. Její pojetí státu jako stavovské volební monarchie se slabým panovníkem, ústavou garantovanými privilegii a tolerancí ve víře stálo s představami habsburských panovníků v přímém kontrastu.² Tolerance to tedy byla k ehká a nikoli univerzální a spočívala spíše na vyrovnanosti sil, než na vzájemném duchovním porozumění, ale mohla mít jistou naději i po kat do doby, než se pro ni společenská představa stane příznivější. Bohužel, český stát si v této rozbouřené době svůj status quo neudržel. Jak se pak jifl vícekrát stalo v d jiných našich zemích, porvyv mocnějších sil začloulaly chatrným plachtovým jeho korábu.

Doba, ke které se vznik Obnoveného zřízení zemského váfle, je označována jako doba poblohorská. Je to doba třicetileté války, jeff byla nejvíce

¹) Malý, K. Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 30

²) Například: Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 30

náboženskou válkou o podobu konstituce v Evropě. Bitva na Bílé hoře z roku 1620 je pro tuto dobu v našich zemích událostí úvodní a zásadní. Bylo v ní poraženo protestantské královské vojsko, po jehož kapitulaci skončila jak náboženská tolerance, tak svrchovanost stavů v zemích Koruny české i jejich pokus o realizaci protestantského konfederálního uspořádání ve středoevropském měřítku, jehož jádrem měly být české země. Jediným momentem byla ukončena jedna svébytná etapa a byla zahájena etapa zcela odlišná.

Právo vlády nese stopy své doby a je jejím zrcadlem. Bude jistě zajímavé, podívat se blíže na tuto dobu, události s ní spjaté a na právní vývoj, který jí předcházel a následoval. Tento pohled nám možná může napomoci nejen formovat si názory na naši minulost, ale i na tu, které v současnosti.

Právní doba, o které je zde řeč, nabízí jistě více témat z oboru právních věd jiných. Předkládaná práce si však klade za cíl pokusit se porovnat soudnictví a soudní proces tak, jak se vyvinuly a existovaly v době stavovského státu, s jeho úpravou obsaženou v Obnoveném zřízení zemském a poukázat na podstatné změny, které tato nová úprava přinesla, jakofň i na jejich význam pro následující vývoj, ke kterému nasměřovala cestu.

2. Historický exkurz

2.1. Bezprostřední vývoj

Na počátku 17. století tvořily země Koruny české Čechy, markrabství moravské, vévodství slezské a dvoje markrabství Horní a Dolní Lužice.³ Národnostní složení nebylo tedy pouze české, Slezsko bylo ve značné míře osídleno Němci, rovněž tak Lužice, kde mimo to žili také slovanští Lužičtí Srbové, a také v Čechách a na Moravě byla nezanedbatelná část obyvatelstva německá. Každá z jednotlivých zemí měla své historicky vzniklé instituce. A koliv země česká byla dominantním a integračním centrem státu, stavové jednotlivých zemí se snažili si zachovat v Praze určitý odstup. Celek Koruny české náležel k Svaté říšské národnosti německé, přičemž český král, kterého volil zemský sněm, byl jedním ze sedmi kurfiřtů, volitelů císaře.⁴ Svatá říšská územní představa v té době široký pás střední Evropy, táhnoucí se

³) Chaline, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 59

⁴) Tamtéž, s. 59

severojiřnm sm rem. St et na Ble ho e byl vlastn vnit n zleřitost že. Od aug-purskho míru z roku 1555 byl v i uznáváno dvojí nbořenstv, katolictví a luteránství. Katolick nbořenstv vyznval csa , luteránství se drřeli n kte  z kurfi t , nejsiln ji pak kurfi t sask. V rámci protestantských konfesí v-ak nebyla jednota a nesvry p sobil zejména kalvinismus, ke kterému dva z kurfi t postupn konvertovali. Katolictví na druh straně posilovalo díky provedenm reformám.

V samotných Čechách bylo do roku 1608 povoleno dvojí nbořensk vyznn, a to katolicismus a utrakvismus⁵, protestantsk sm r pocházející od husitství. Navzdory tomu, ře r zne protestantsk sm ry m ly v zemích Koruny zna nou p evahu, také msko-katolick vyznn zde m lo sv st ediska a struktury svých zastánců , z eteln ji zejména na Moravě a ve Slezsku. Zde také nikdy nedo-o k pln roztrřce s katolicismem i p es nesporn luteranismus -lechy. Samotn utrakvismus m l svoje vnit n problémy, jřl v 15. století se od n ho odtrřla Jednota eskobratrřsk, v 16. století do n j za alo pronikat luteránství. Paradoxn se pak vyznava i řstaroutrakvismu za ali postupn sbliřovat s katolíky, zatímco řnovoutrakvismu inklinoval k luteránství. P es tuto ur itou nejednotnost si v-ak protestanti dokázali vynutit na csa i Rudolfovi II. roku 1609 majestáty pro Čechy a pro Slezsko znamenající uznání eskho utrakvismu. Tm se sice eskm stav m poda ilo na as zastavit v Čechách snahy o katolickou restauraci, nicméně se jim nepoda ilo inn omezit snahu o postupn vzr st panovnick autority, která byla jřl od nástupu Ferdinanda I. na esk trůn v roce 1526 charakteristickm rysem habsburské mocensk politiky. Rovnřl n které vznamn u ady v zemi z staly obsazeny katolickými hodností i,⁶ z nichřl n kte  v bec odmřli majestáty spolupodepsat.⁷ V i samotn pak do-o v tomto období ke konfliktu, ze kterého vze-a zformovan Protestantsk unie, ovldan ale spše kalvinisty. Katolick síly se v rámci e dokázaly zorganizovat inn ji. Významnou postavou v tomto procesu byl arcivévoda Ferdinand Tyrsk, kter se právě spn zhostil skute n n inn rekatalizace ve své zemi. Byl to budoucí esk král Ferdinand II., pozdě j

⁵) Chaline, O. Bl Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 60

⁶) Tamtéřl, s. 61

⁷) Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 78: *Mezi nimi byli nap . právě prařtt mstodřřc, kte   byli roku 1618 defenstrovni, Jaroslav Bo ita z Martinic a Vilm Slavata z Chlumu a Ko-umberka, nebo také arcibiskup prařsk Jan Lohelius.*

b lohorský vítěz a také následný zákonodárce podepsaný na uvozacím patentu Obnoveného zřízení zemského pro Čechy a Moravu. Protestantský tábor neoplýval onou semknutostí víry, jako tábor katolicismu a mimo jiné i pěstupy jednotlivých –lechtic na katolickou stranu se projevovaly v politickém životě na půdě sněmu. Jen tak mohl být později i Ferdinand Týrský zvolen v roce 1617 českým králem. Svornost a jednota nepanovala ani v rámci konfederace stavů mezi jednotlivými zeměmi⁸ za vlády krále Matyáše.

V Čechách byl sice v platnosti Rudolfův majestát, ale jeho aplikace v praxi narážela na problémy mimo jiné i pro jeho nejasnosti. Významnými se pro pozdější události staly dva případy, a to stavba luteránského kostela na území broumovského kláštera v roce 1611 a podobný případ, který se odehrál v severočeském Hrobu. Zde se jednalo přímo o případ pražského arcibiskupa Lohelia, což byl horlivý stoupenec katolicismu.⁹ Ten, oproti mírnějšímu a celkem neúspěšnému příkazu krále Matyáše broumovský kostel pouze uzavřít, příkázal kostel v Hrobu postavený protestanty rovnou zbourat. Mezitím došlo ke jmenování katolíka Jaroslava Bořity Martinice do funkce karlovarského purkrabí na místo významného protestantského stavovského představitele hraběte Thurna. Na obranu svého kostela v Hrobu obyvatelé povolali protestantské defenzory, kteří se shromáždili, sepsali žádost adresovanou císaři a předali ji jeho pražským místodržicím. Císař prohlásil shromáždění defenzorů za protiprávní. Protestantští stavové obviňovali pražské císařské místodržící, kteří odpoví císaři zredigovali sami a podnocovali tím vznikající veřejný neklid. Hlavní odpovědi Ferdinandova zvolení na český trůn pak v rámci těchto nepokojů 23. května 1618 vešli s ozbrojenými vojsky sněmu do Pražského hradu a dali zde dva místodržící, Viléma Slavatu a zmíněného Jaroslava Bořity z Martinic spolu s jejich právní přítomným písařem vyhodit z okna.

Následovalo ustavení povstalecké vlády třiceti direktorů, které bylo inspirováno institucí defenzorů. Defenestrace vyvolala roztržku mezi českými a později i slezskými a lužickými stavy a stavy moravskými, kteří s ní nesympatizovali. Defenestrace a události po ní následující brzy vyústily v sesazení Ferdinanda II. z českého trůnu a jeho nahrazení ambiciózním kalvinistou falckrabětem Fridrichem Falckým a v otevřenou válku. Tato válka se

⁸) Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 70-71

⁹) Chalín, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 62

p es po áte ní pom rn p íznivý vývoj postupn protestantským stav m vymykala jak finan n , tak v d sledku toho i vojensky, z rukou¹⁰ a skon ila pro n tragickou poráfkou v bitv na Bílé ho e 8. listopadu 1620. Pro vít zného Ferdinada II. se touto poráfkou otev ela volná cesta k absolutnímu ovládnutí zemí eské Koruny a k roz-í ení jeho rekatoliza ních a centraliza ních snah na její území. Po bezprost edním potrestání odbojných stav poloflil pak jako právní základ vlády své i svých budoucích nástupc Obnovené z ízení zemské, jeho fl ústavní ást m la zajistit, fle se práv skon ená šohavná rebellieø jeho poddaných nebude jifl nikdy opakovat, a fle eské zem se stanou bezpe n a trvale d dí nou doménou jeho rodu.¹¹

S koncem t icetileté války se pak na-e zem definitivn tak ka na t i století ocitly v tábo e škatolickýchø zemí, kde s úsp chem do-lo k potla ení reforma ních hnutí.¹² Jestli byl ná-stát donedávna st edoevropskou velmocí, a to jak postavením, tak rozlohou, nyní po vestfálském míru se jeho role v mezinárodním m ítku za ala velmi rychle oslabovat. Mimo vý-e e eného utrpl i územní ztráty, za nimifl o sto let pozd ji následovaly dal-í. Po Dolní a Horní Lufici, které byly získány Saskem, p i-el pak bývalý komplex zemí Koruny eské roku 1742 o v t-inu Slezska, takfle z velkého státního celku zbyla nakonec p iblifl polovina.

Jak je vid t, -lo o hodn . Nabízí se my-lenka, jaké by to tedy mohlo být, kdyby nebyla povstala eská -lechta proti svému králi, kdyby lépe uváflila rizika svého spontánního jednání a setrvala na své státo tvorné politické tradici? A kdyfl ufl tedy povstala, jaké by to bylo, kdyby jednala d sledn ? A na to drtivý výsledek záv re né bitvy neukazuje, síly byly v té dob totifl více mén vyrovnané.¹³ V tomto kontextu nám nemusí úpln p íjemn znít slova moderního francouzského historika, kterými pak hodnotí i samu vojenskou ú ast eských stav v jejich rozhodujícím st etu: *š e-i nej ast ji zachovávají ml ení o události, na nífl m li tak malý podíl, a iní tak s nep iznanými vý itkami sv domí nad tím, fle nic neud lali pro svou vlastní v c. N kdy je vina za poráfkou p isuzována jiným:*

¹⁰) Nap .: Pánek, J. Od eské konfederace k Obnovenému z ízení zemskému (Kontinuita a diskontinuita v prom nách eského státu a jeho ústavního z ízení na pomezí stavovství a absolutismu) in: Vývoj eské ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 21

¹¹) .Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 81

¹²) Tamtéfl, s. 146

¹³) Pánek, J. Od eské konfederace k Obnovenému z ízení zemskému (Kontinuita a diskontinuita v prom nách eského státu a jeho ústavního z ízení na pomezí stavovství a absolutismu) in: Vývoj eské ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 19

*nezbytn zlovolným jezuit m, neschopným knížat m a velitel m, jindy je p vodcem Bofř zásah, jde o zkou-ku nebo trest. Nikdy v-ak nebude e o zaráflejší nep ítomnosti ech na bitevním poli.*¹⁴

2.2. Státoprávní zm ny

Zm ny ve státoprávním uspo ádání eského království, jeřl p ineslo Obnovené z ízení zemské, sice napevno p ipoutaly zem Koruny eské k dynastii rakouských Habsburk a v lenily je nadlouho do komplexu jejich monarchie, ale eský stát p esto v této monarchii v dob pob lohorské neztratil své obrysy ani svoji svébytnost. I po vydání Obnoveného z ízení zemského si udržel charakter zvlá-tního, samostatného a do jisté míry svrchovaného politického útvaru.¹⁵

Katastrofální d sledky pro eské zem spí-e p edstavovaly zm ny ve státoprávních a politických pom rech, které m ly eliminovat dosavadní mocenské postavení stav , znamenaly konec eského stavovského státu, který se rozvinul v zemích Koruny eské po husitském hnutí, konec -lechtických zemských svobod v etn panovnicko-stavovského mocenského dualismu, konec my-lenky stavovské konfederace v eských zemích i konfederalního uspo ádání v rámci Evropy v orientaci na jiné protestantské stavovské státy.

Vyhlá-ení Obnoveného z ízení zemského znamenalo v právní rovin zakotvení absolutistického reffimu, vytvo ení státu i nov organizované správy na absolutistických základech, vycházejících z neomezené absolutní moci panovníka. Spole enskou stavovskou strukturu jako takovou ale nezru-ilo. V jejím rámci v-ak do-lo k rehabilitaci katolické církve. Ta nem la od dob husitského hnutí v echách p ístup na zemský sn m a tudířl ani řládný podíl na výkonu ve ejné moci, ale na základ Obnoveného z ízení zemského se stala prvním ze stav v zemi a katolické vyznání bylo jediným povoleným nábofenstvím.¹⁶ Násilná rekatolizace m la za následek odchod mnoha obyvatel, i velmi vzd laných, do ciziny a tím úpadek eského kulturního řlivota a vzd lanosti. Nastal i hospodá ský úpadek, politický a národnostní útisk.

¹⁴) Chalíne, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 365 a.n., Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 406

¹⁵) ornejová I. a kol. Velké d jiny zemí Koruny eské, svazek VIII. 1618-1638. Paseka, 2008. s. 114

¹⁶) OZZ 1. A.XXIII.

Stavovské výsady a privilegia, jež jednotlivé skupiny získaly od českých králů a kterými se vzájemně odlišovaly, tvořily tradiční základní součástí stavovského zemského práva a téměř ve všech obdobích stavovského státu vedly zákonitě k mnoha mocenským střetům. Byly to na prvním místě střety mezi stavy a panovníkem, ale i mezi stavy navzájem, zvláště pak mezi šlechtou a městy.¹⁷ Nyní se pevné ruky nad stavy ujal po svém vítězství panovník. Po období státu stavovského tak následuje v zemích Koruny české období feudálního absolutismu, jehož nástup byl podmíněn vojenskou porážkou a spojen s politickým násilím, i když odvodoval svoji legitimitu z české a říšské státoprávní tradice.¹⁸ Obnovené zřízení zemské vychází z teorie o propadlých právech českých stavů, které ztratily svá privilegia v důsledku válečného práva *iure belli* vojenskou vzpourou vůči svému zákonnému králi. Panovník vyuffil svého vítězství k revizi stavovských práv a ponechal jen ta, která uznal za vhodná. Vyrovnal se tak s etnými privilegii, která stavové obou zemí získali v průběhu dějin od českých králů. Zbavil se nevyhovujících dokumentů a potvrzením zbylých privilegií se snažil blahosklonně navodit zdání kontinuity s předchozím právním stavem.¹⁹ Vedle Obnoveného zřízení zemského tak vydal 29. května 1627 Ferdinand II. ve smyslu článku A.XXII. OZZ samostatný patent, nazvaný Potvrzení starých privilegií českého království. Jím výslovně potvrdil jen ta privilegia, svobody a zvyklosti, které nebyly v rozporu s ustanoveními Obnoveného zřízení zemského. Za zrušené prohlásil i patenty Rudolfa II., týkající se náboženské tolerance. Obnovené zřízení tak zalobilo novou absolutistickou podobu české ústavnosti a stalo se výlučným právním základem v zemi.²⁰ Doposud převládající nekatolické české země byly v následující době podrobeny nevybíravé rekatolizaci. Brzy se dostavuje několik konfiskací vln, které neměly dosud v národních dějinách obdoby. Třetí čtvrtina půdy zmařila svého majitele, přímé vyvlastnění byla zejména protestantská šlechta. Královská města byla zdecimována jak majetkově,²¹ tak politicky. Cizozemci, prostřednictvím panovníka, který si prosadil udloužení inkolátu podmíněného přísahou na katolicismus, zabírali nemovitosti a neměly se stávat

¹⁷) Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 55

¹⁸) OZZ I. A.I.

¹⁹) Janič, D. Postavení a činnost moravského zemského sněmu po roce 1620 in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 81

²⁰) Malý, K. Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 33

²¹) OZZ I. A.XXXIV.: *Ferdinand II. na své země uvalil na města vysokou daň z piva, vyjma jemu vředy v městech Plzeň a českých Budějovic.*

druhou ú ední e í. eský flivel utrp l rozsáhlou emigrací duchovní elity. Po v–ech stránkách devastující pak byla ú ast cizích i habsburských vojsk v dob t icetileté války na území Koruny eské

Období následující po Bílé ho e váfn naru–ilo tradici domácího stavovského práva, oslabily se kompetence státních ú ad , nejen zemských sn m , ale i zemských soud . Obnovené z ízení zemské sice nezm nilo jejich základní strukturu, ale dalo jim jiné kompetence a svrchovanou autoritou se jim stal panovník. Formáln pob lohorský absolutismus zachoval i hlavní orgán stavovského státu, zemský sn m, ov–em jeho význam jifl oproti dobám stavovského státu byl neporovnateln men–í.²² Výhradním nositelem moci zákonodárné se stal panovník. Zemské sn my mohl nadále svolávat jen on, scházet se mohly jen z jeho v le. Poru–ení tohoto na ízení, tj. svévolné svolání sn mu bez souhlasu panovníka, bylo dokonce hrdelním deliktem²³ Zm nilo se i slofení sn mu, kdy po dvou stoletích na n j byl op t uveden jako první a nejp edn j–í stav katolické duchovenstvo.²⁴ Za ním následoval teprve stav panský, rytí ský a královská m sta. Politický význam m st byl podlomen, jejich právo ú astnit se a hlasovat na sn mu bylo formální, jelikofl m la p i jednání sn mu jej jeden hlas jako celek, zatímco p íslu–níci ostatních stav disponovali kaflďý svým hlasem sám za sebe.²⁵ Zákonodárná iniciativa sn mu byla okle–t na. V rámci ní jednal vícemén jen o panovníkových návrzích (propozicích) a schvaloval bern . Obnoveným z ízením zemským stanul panovník nad právem, stal se jediným zdrojem a drflitelem ve–kerého platného práva v zemi.²⁶

Nejvy–í zemské ú edníky nov jmenoval panovník a jejich ú ady jifl nebyly doflivotní jako d íve, ale do asné s funk ním obdobím p ti let.²⁷ Po uplynutí této doby museli být panovníkem znovu potvrzení ve svých funkcích nebo p i odvolání nahrazení, cofl posilovalo panovníkovu kontrolu nad nimi. Z výkonu své funkce byli ú edníci nadále odpov dni jen králi, do jeho rukou skládali p ísahu, jemu se zavazovali, jifl neslibovali v rnost zemi.²⁸ Ú edníci se

²²) Kapras, J. Právní d jiny zemí Koruny eské, Díl t etí: D jiny státního z ízení-doba pob lohorská. Praha 1920. s. 95

²³) OZZ I. A. VI. - VIII.

²⁴) OZZ I. A. XXIV.

²⁵) Kalousek, J. eské státní právo. Praha 1892. s. 444

²⁶) Malý, K. eská Konfederace a Obnovené z ízení zemské in: Vývoj eské ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006. s. 33

²⁷) OZZ I. A. XXXIX.

²⁸) OZZ I. A. XXXXII., Kalousek, J. eské státní právo. Praha 1892. s. 446

tak stali zcela závislími na panovníkovi a proměnili se z úředníků zemských na úředníka královské, na pouhé vykonavatele jeho vůle. I složení sboru nejvyšších zemských úředníků se změnilo. Přibyl mezi ně prezident nad apelačními, stojící v čele apelačního soudu, jehož pravomoc byla Obnoveným zřízením zemským rozšířena a posílena. Stal se všeobecnou odvolací instancí pro všechny soudy zemí Koruny české vyjma soudu zemského. Naopak byly zrušeny funkce dvou purkrabí karlovarských, strážců korunovačních klenotů a archivu.²⁹ Jejich úřad se stal nadbytečným, když korunovační klenoty a archiv byly z Karlovarna odvezeny a dle chodily si přebral panovník. Mění zemětí úředníci již nadále nebyli jmenováni nejvyššími úředníky, ale na jejich návrh ošetřoval panovníkem.

3. Soudnictví a proces v českých zemích v době předcházející vydání OZZ

3.1. Vývoj práva a soudní soustavy v českých zemích do konce 15. století

Od počátku české státnosti sloužilo právo k ochraně základů státu a zájmů jeho privilegovaných vrstev společnosti.³⁰ Panovníci považovali celé území státu za své vlastnictví a soustředili ve svých rukou nejvyšší moc vojenskou, správní, finanční a zákonodárnou. Toto svoje výsadní postavení byli nuceni i bránit nejen proti nepříteli vnějším, ale i proti tendencím vlastních velmožů, snažícím se panovníkovo postavení oslabit ve prospěch svých vlastních zájmů a snahy o získání podílu na státní moci. Počáteční výkon soudnictví se odehrával výhradně na dvoře panovníka v rámci dvorských sjezdů velmožů a církevních hodnostářů, které panovník svolával, a které plnily jednak úlohu jeho poradního orgánu, a jednak úlohu soudní, v jejímž rámci byly řešeny problémy závažného charakteru. V tomto případě pak dvorskému sjezdu předsedal dvorský sudí, úředník, který byl panovníkovým pomocníkem pro věci soudnictví. Z jeho agendy se později vyvinul dvorský soud, panovnícký soud s celostátní působností, rozhodující v věcech, které si panovník vyhradil k rozsouzení sám, jako byly spory lenní, odúmrtí a další.

Ve 13. století se z dvorského sjezdu vytváří zemský sněm jako orgán s rozhodovací a zákonodárnou pravomocí, královská rada s funkcí poradní a

²⁹) Kalousek, J. Česká státní právo. Praha 1892. s. 445

³⁰) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha a Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s.14

zemský soud rozhodující spory mezi šlechtici, čímž za jiná osamostatněnou soudní moci odpočítá vlivu panovníka.³¹ Není zcela zřejmé, jakým způsobem a kdy přesně zemský soud vznikl.³² František Palacký byl zastáncem teorie, že vznikl jednorázovým aktem z rozhodnutí Přemysla Otakara II., který přenesl své vrchní soudní kompetence na pražský hradský soud (šlechtický Pražskou), který měl v té době regionálně omezené kompetence, ale ze kterého se tímto krokem postupně vyvinul v nejvyšší zemský soud v českém království.³³ Naproti tomu například Hermenegild Jireček nebo Jaromír Jelákovský se vyslovovali pro teorii pozvolného utváření tohoto nejvyššího zemského soudu, a to jeho formování v rámci tehdejších správních shromáždění, vykonávajících i funkci soudní.³⁴ Pozdější historikové jako například Jan Kapras nebo Josef Fišerka vyvozují, že se pravděpodobně jednalo o evoluční proces, ve kterém nicméně Přemysl Otakar II. mohl sehrát důležitou roli, protože pevná organizace zemského soudu je patrná teprve od období jeho vlády. I v této době, jak podotýká Marek Štárl³⁵, je pravděpodobné, že šlechtici velmožové praktikovali nalézání práva, nicméně se tak dalo za ústí panovníka, míra jeho zapojení do zákonodárního procesu závisela na jeho osobních kvalitách i mocenském postavení.

Oporou přemyslovské moci byla soustava hradů s ozbrojenými posádkami a úředníky, kteří zastupovali panovníka a vykonávali jeho jménem regionální správu. S rozvojem hradské správy se rozvíjejí také hradské soudy v jejich centrech, jejichž jurisdikci vykonávají flupani (iudices), později soudci (cúda i) a vlada i (villici).³⁶ V 13. a 14. století byla správa hradská nahrazena správou krajskou. V každém kraji působili poprávci, krajscí soudcové (iudices provinciales), kteří pečovali o udržování veřejného míru, poskytovali právní ochranu jednotlivcům i institucím a dále stíhali a trestali zločince a psance z úřední povinnosti. Poprávci byli vybíráni z šlechtického stavu a výkon jejich úřadu byl spojován s dráhou hradů nebo purkrabství. Král Václav IV. se pokusil roku 1381 udělit krajskou popravu také deseti královským městům, ale tento krok

³¹) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha: Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s.15

³²) Štárl, M. První klenot zemský Vrchší zemský soud království českého v době rudolfinské: Praha: Auditorium, 2015. s. 17

³³) Palacký, F. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Praha: B. Koňáček, 1907. s. 255

³⁴) Štárl, M. První klenot zemský Vrchší zemský soud království českého v době rudolfinské: Praha: Auditorium, 2015. s. 19

³⁵) Tamtéž, s. 20

³⁶) Adamová, K., Riegerová, B., Skácelková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 9

se mu neosvídil.³⁷ Úřad poprávců se nevyvinul na Moravě, protože tam fungovaly soudy krajské a vedle nich purkrabství olomoucké a brněnské. Druhá linie soudnictví souvisela se vznikem měst a s formováním jejich vnitřní správy. Městské rady, tvořené koněly, postupně vedle své funkce správní začaly plnit také funkci arbitrážní a posléze soudní v rámci svého města. Později pak městské rady tvořily městské soudy, jenž byly příslušné k rozhodování v cí majetkových i trestních.³⁸ Dalším soudním útvarem byly soudy vrchnostenské, které byly soudním orgánem vrchnosti ve věcech jejich poddaných. V předhusitské době zůstal panovník přenášet na královská města a na pozemkové vrchnosti část ze své hrdelní pravomoci. Soudy královských měst byly poměrně samostatné, ale soudy měst poddanských byly závislé na vrchnosti a jejich úřednících.³⁹

Vývoj soudní soustavy přerušila husitská revoluce. Přijaté právo nahradila božským zákonem zformulovaným do čtyř pražských artikulací. *„Šíř tvrdé, aby všichni hříšníci smrtelní a zvláště zjevní a jiní neúřadové zákonu Božímu odporní byli v každém stavu vědomí a rozumní od těch, kterým to přísluší, stavování a potírání. A kdož je iní, hodni jsou smrti, nejen ti kdož je iní, nýbrž i ti, kteří souhlasí s nimi, kteří je iní, jako jsou v obecném lidu smilstva, obfletstva, zlodějstva, vraždy, lži, křivé přísahy, emesla zbytečná, lstivá a povrečná, hrabivé zisky, lichvy a ostatní jim podobné.“*⁴⁰ Za husitských válek politicky posílila města, a to zejména husitská, jejichž aktivní účast na dění zemských politických záležitostech byla revolučním výdobytkem husitství.⁴¹ Vliv měst sice v dalším průběhu husitské revoluce spíše klesal, nicméně král Zikmund jim garantoval roku 1436 účast na zemském sněmu. Přechyta zastávala názor, že města jsou poddanými krále a mají se řídit jeho vůlí na rozdíl od stavu panského a rytířského a byla ochotná tolerovat přítomnost měst na sněmu, nikoli však jejich spolurozhodování. V zásadě se všechny tři stavy podílely na moci, ale vzájemný poměr mezi přechytou a městy byl trvalým předmětem sporů. Vliv přechyty vzrůstal. Ke konci 15. století dosáhl stavu, který František Palacký popíše jako

³⁷) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická příloha sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha a Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s.15

³⁸) Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 42

³⁹) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická příloha sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha a Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s.15

⁴⁰) Tamtéž, s.16

⁴¹) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ruznicích). Dolní Běňany: Skriptorium, 2007. s. 34

švrchprávi *lechty*.⁴² V jeho podání se *lechta* stala stavem výhradně panujícím v zemi, dobyla vrcholu práva a slavila vítězství při jetí první kodifikace českého práva, Vladislavského z ízení zemského roku 1500.

3.2. Vývoj kodifikace zemského práva v době stavovského státu

Vladislavské z ízení zemské představuje široce pojatou úpravu zemského práva, podle Jana Kaprasy *zahrnuje všechny obory práva, žádný z nich nevynechává*.⁴³ Vedle práva svou povahou ústavního a také soukromého se daleko nejvíce však vnuje *lechtickým* soudům, jejich organizaci a ízení před nimi. Z nich je nejvíce prostoru věnováno v rámci soudu zemskému a dosti podrobně je zde upravena problematika úřadu zemských a dvorských desek.⁴⁴

Na Moravě došlo ke kodifikaci zemského práva o něco později, a to v roce 1535 pod názvem *šZ ízení markrabství moravského o soudu zemském* a jednalo se spíše o zemský soudní řád. Další vydání moravského zemského zákoníku bylo připraveno v roce 1545, neslo název *šPráva a z ízení markrabství Moravského*, ale panovník požídal v rámci posílení své moci. V roce 1604 bylo vyhlášeno v upravené podobě a platilo až do roku 1628. V 16. století se objevily kodifikace zemského práva i ve Slezsku a v Lužicích.

Zemské z ízení v letech pak bylo v 16. století vydáno ještě třikrát, již po nástupu Habsburků na český trůn v osobě Ferdinanda I., a to v různých redakcích, přičemž také bylo doplněno o další právní prameny.⁴⁵ Poprvé byla v roce 1530 provedena pouze redakce části kodifikace v novém uspořádání. V roce 1549 bylo vydáno celé nové zemské z ízení, formálně zpracované a uspořádané v etno-lingvistické stránce, které v právním znění nebylo, a doplněno v právní rejstříku a obsah.⁴⁶ Tyto formální úpravy i jiné úpravy obsahové však ukazují na pokus o odlišení postupu panovníka k pojetí vlády a také vydávaných právních předpisů. Toto vydání následovalo po porážce prvního stavovského povstání proti Ferdinandu I., což se odrazilo mimo jiné ve zvýraznění úlohy panovníka v etno-

⁴²) Palacký, F. Dějiny národu českého v letech a v Moravě. Praha: B. Kořínek, 1907. s. 1116

⁴³) Kapras, J. Právní dějiny země koruny české I. Praha 1913. s. 43

⁴⁴) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ruznicích): Dolní Běchovice: Skriptorium, 2007. s. 49

⁴⁵) Pozn.: *Jednalo se o Smlouvu Svatováclavskou z roku 1517, Narovnání o hory a kovy z roku 1534 a o traktát O mezích, hranicích, soudu a rozepi mezní Jakuba Menšíka z Menšejna.*

⁴⁶) Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 102

nedotknutelnosti jeho práv a uzákonění stíhání urádky majestátu. Dále došlo již v tomto vydání zemského zřízení k určení omezení stavovských práv. V roce 1564 následovalo další vydání pouze s formálními úpravami, které platilo až do roku 1627 do vydání Obnoveného zřízení zemského.

Obecný, či poddaný lid, byl šponířen v porobu bez práv, politický vliv stavu mstského byl omezen na minimum, lechta měla v rukou moc zákonodárnou, výkonnou i soudní. Postupem času se dokázal mstský stav emancipovat, výrazem toho byla i Svatováclavská smlouva z roku 1517, která představovala mocenský kompromis mezi lechtou a msty.⁴⁷ Přinesla i ujednání týkající se soudní příslušnosti obyvatel mst v etn tam bydlících lechtic a o pravomoci mstských, případně lechtických soudů nad nimi. Dále pak úpravu některých procesních otázek, z nichž uvedeme alespoň úpravu v otázce písemného svědectví, a totiž v tom smyslu, že páni a rytíři mohou dávat písemné svědectví pod svou pečeti u lechtických soudů. Lehtici také získali právo svědčit u mstského soudu.⁴⁸ Msta touto smlouvou však také uznala pro sebe závaznost Vladislavského zřízení zemského.

3.3. Vývoj soudní soustavy v době stavovského státu

Akoli krajská správa přetrvala, krajské soudy v době husitské zanikly a v následující době stavovské již nebyly obnoveny. Soudní organizace byla do poloviny 16. století budována výhradně na zemském principu, tj. v rámci zemí, přičemž nadále paralelně samozřejmě existovalo autonomní mstské soudnictví. Je možné pozorovat, že v období stavovského státu došlo k oživení a prohloubení soustavy soudních orgánů. Stávající soudy kromě mstských výrazně ovládala lechta.

V rámci jednotlivých zemí přispívaly soudy se zemskou územní příslušností. Nejvýznamnější lechtickými soudy byly v lechtách zejména zemský soud v třešti a zemský soud menší. Zemský soud v třešti byl nejdelejší lechtickým soudem v lechtách. Zasedali v něm nejvyšší zemští úředníci a předsedící byli výhradně z lecht. Jejich počet se ustálil na dvacet, přičemž dvanáct bylo ze stavu panského a 8 z rytířského. Na kterém lechtickým rodu byla přiznána tato

⁴⁷) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ruznicích). Dolní Běřany: Skriptorium, 2007. s. 79

⁴⁸) Tamtéž, s. 82

funkce jako d d i ná.⁴⁹ On mi nejvy—ími zemskými ú edníky byli purkrabí pražský, nejvy—í zemský hofmistr, zemský mar—álek, nejvy—í komorník, nejvy—í sudí, který řídil vlastní jednání, a nejvy—í zemský kancléř. Vladislavské z ízení zemské výslovn ěmí uje, že pokud by v soudu zasedal pán z Rožmberka, má sed ět po králov ě pravici.⁵⁰ A kolí, jak jsme ukázali výše, p ě vodn ě se zemský soud vy lenil z královských dvorských sjezd ě, i v p ě ípad ě tohoto soudu platilo, že postupn ě na jeho obsazování m ěla stále v t—í vliv sama ělechta na úkor vlivu krále, i kdyř ten v n ěm sám m ěl místo nej p ě dn ě j—í a soudu p ě dsedal, byl-li p ě ítomen.⁵¹ Za t—ít n ě touto královskou autoritou, zemský soud nalézal právo, coř znamenalo, že nemohl-li se op ět ve svěm rozhodování o známou normu, pak vytvá ěl normu novou, tzv. obecný nález. Na obecné nálezy se pak mohl odvolávat v dal—ích podobných soudních p ě ípadech. Odvolávání se na star—í nálezy bylo ukon ěno výslovným zákazem v Obnoveněm z ízení zemskěm.⁵² Svými nálezy tak zemský soud v dob ě p ě db ělohorské spoluvytvá ěl právo. Dal—ím významným rysem, který dotvá ěl jeho svrchované postavení v hierarchii státních institucí byl fakt, že proti jeho rozhodnutím nebylo mořné odvolání, a tak byly jeho nálezy kone ěné. Zemský soud byl první a poslední soudní instancí. Jeho výsadní postavení dokreslovala skute ěnost, že p ě d ním mohl být souzen i král, a to ve v ěcech majetkových. Vedle ělechtic ě mohl být ěn kterých p ě ípadech p ě d tímto soudem souzen i m ě an.

Zemský soud v t—í soudil jak majetkové spory, tak v ěci trestní. Hodnota majetkověho sporu musela v—ak p ě esahovat sumu deseti kop ěeských gro— ě, jinak p ě řslu—el zemskěmu soudu men—ímu, který rozhodoval majetkové spory o hodnot ě men—í neř 10 kop ě gro— ě nebo 10 h ěiven st ěbra bez lotu⁵³. Men—í soud zemský byl obsazen men—ími soudními ú edníky. Vedle purkrabího pražskěho hradu to byli

⁴⁹) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ěpková, P., Soukup, L., Třeba, J. D ě jiny ěeskěho soudnictví od po řátk ěeskě státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 10

⁵⁰) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru ěnicích). Dolní B ěřany: Skriptorium, 2007. s. 108

⁵¹) Pozn.: *Podle ustanovení Vladislavskěho z ízení zemskěho upravujícího zp ě sob zasedání v zemskěm soudu vy—ím v ě l. I. ř Za právo jest, kterak v soudu zemskěm sedajíř, se hovo ří o tom, že ř Nejprve král Jeho Milost má sed ěti na d ě stojenství stolice své v soudu zemskěm a mezi nohami Jeho Milosti najvy—í purkrab ě pražský ř a že purkrabí pražský zastupoval krále v jeho nep řítomnosti tak že: ř Neřkdýř by král Jeho Milost v soudu nesed ěl aneb řá ěl vstáti nebo odříti, tehdy purkrab ě pražský na měst Jeho Milosti sed ěti má.ř Tamtěřř, s. 108*

⁵²) Francek, J. Velké d ě jiny zemí Koruny ěeskě. Těmatická řada sv. III Zlo ěinnost a bezprávi. Praha ř Litomyřl: Paseka s.r.o., 2011. s.30

⁵³) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru ěnicích). Dolní B ěřany: Skriptorium, 2007. s. 184

místokomorník, místosudí, menší písař, zástupce královny a zástupce královského podkomořího.

Nedílnou součástí institucí obou zemských soudů byl úřad zemských desek, které mimo jiné plnily funkci úředních knih zemského soudu. Rozlišovaly se zemské desky větší, které byly postupně pouze během zasedání zemského soudu větší, a zemské desky menší, postupně stále. Úřad zemských desek vedl nejvyšší písař a současně nad ním vykonávali dohled i další nejvyšší soudní úředníci zemského soudu, jimiž byli nejvyšší komorník, nejvyšší sudí a později také nejvyšší purkrabí.⁵⁴ Výkonný úřednický aparát představoval místopísař, menší zemští úředníci a další personál. Obdobné knihy byly vedeny například u soudu dvorského. První historicky doložený zápis do zemských desek byl proveden v roce 1278. Vznikly zejména v návaznosti na vývoj zemského soudu.⁵⁵ Jejich původní název *registra regalia* naznačuje, že se jednalo o královskou instituci.⁵⁶ Ve 14. století byly zavedeny také na Moravu a později i ve Slezsku. Ve vztahu k zemskému soudu se do nich zapisoval průběh celého soudního procesu prostřednictvím tzv. relací,⁵⁷ tedy od příchodu a příchodu případnou následnou exekuci. Během let se obsah zemských desek rozšiřoval a vznikly samostatné řady, tzv. kvaterny. Byly to řady desek přehledných, kam se zapisovaly soudní procesy včetně nálezů, trhových, slouflicích k zapisování majetkových převodů, zápisných, obsahujících zápisy dluhů, odstupu majetku a zástav a památných, kde byla zapisována plná znění smluv, porušenství a dělení statků, popis budov, ocenění, výnosy i poddanské povinnosti, ale také zásadní, tzv. obecné nálezy zemského soudu. V roce 1541 při požáru Malé Strany zemské desky shořely a na jednu knihu. Ihned byl projednán způsob jejich obnovy a od roku 1542 se pak začaly vést zápisy pro jistotu dvojmo, při čemž duplikát byl uložten na Karlštejn. Zápis do zemských desek měl konstitutivní povahu a vedle funkce formální publicity byl nadán i publicitou materiální. Jinými slovy, zemské desky byly postupně veřejnosti a bylo možno z nich za úplatu pořizovat výpisy, a dále zápis v nich se považoval za obecně známý. Zároveň měl nevyvratitelnou důkazní hodnotu. Účast při úředním jednání u zemských desek byla osobní. Rovněž zemských

⁵⁴) Kadlecová, M. Česká a moravská zemská práva procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s.37

⁵⁵) Palacký, F. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Praha: B. Kočár, 1907. s. 255

⁵⁶) Malý, K. Česká práva v minulosti. Praha: Orac, 1995. s. 31

⁵⁷) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o rúdních). Dolní Běňany: Skriptorium, 2007. s. 109

desek se týkaly zejména, které přinesla porážka stavovského povstání na Bílé hoře a následná majetková devastace české země. Intabulace, neboli zápisy v nich, byly prohlášeny za neplatné a vklad byl znovu zapsán pouze politicky bezúhonným katolickým. Zkonfiskovaného majetku se zmocnila cizí země, k zápisům se začala používat i němčina a zejména v bezprostřední době lohorském období rovněž latina. Vedle soudních jednání a majetkových záležitostí se do zemských desek zapisovala také usnesení zemského sněmu, přičemž žádným zápisem byla podmíněna jejich platnost, a dále významné královské majestáty. Zemské desky měly se rovněž dále dle podle svého obsahu na desky právní, kam byly zapisovány právní k soudu, zápisné, obsahující zápisy o dlužích s hodnotou do 100 kop grošů, a dále sem patřily různé pomocné knihy a soudní registra. Obsahová systematika zápisů do zemských desek nebyla vždy zcela dodržována, takže například i v trhovcích knihách se vyskytly zápisy sněmovních usnesení, nebo trestních soudních věcí.⁵⁸

Na Moravě působil jeden zemský soud státní zasedající v Brně a v Olomouci. Přitom vznikají z tohoto důvodu i dvojí moravské zemské desky. Byly však uchovávané společně a spolu s právními soudy se právní desky i desky. Právní to byly pouze desky trhovcové, později v 17. století přibyly desky dlužní a zápisné. Moravské knihy právní a nálezové se k zemským deskám nepočítaly. Obdobou českých i moravských zemských desek ve Slezsku byly zemské desky právní soudu v Opavě a desky krnovského knížectví, vedené jako desky právní neboli právní, a zadní, t.j. trhovcové.⁵⁹

Ve Slezsku byly po vzoru českých také zavedeny zemské soudy. Byly to především soudy v Opolsku-Ratibořsku, Těšínsku, Osvětimsko-Zátorskem a Seveřsku.⁶⁰ Tyto soudy neměly rovnocenné kompetence a významnější z nich byly soud Těšínský a Opolsko-Ratibořský. Jejich agenda byla jiná, než agenda zemského soudu českého a moravského, nakolik v českých i na Moravě existovalo více jiných úřadů soudních pro různé okruhy záležitostí. V době lohorské došlo pak vytvoření centrální slezský soud. Zasedal dvakrát ročně ve Vratislavi a jednou v jiném hornoslezském městě. Podobná situace byla v Luficích. Je zajímavé a je to dokladem odlišnosti tehdejšího

⁵⁸) Francek, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka Publisher, 1999. s. 23

⁵⁹) Malý, K. České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995. s. 31

⁶⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 38

eského a německého pojetí soudnictví a práva, které v Horní Lufici byl v době stavovské monarchie nejvyšším soudem společně s soudem země a měst (Gericht von Land und Städten), zasedající v Budyšině a ve Zhoelci, který rozhodoval spory jak mezi rytíři, tak mezi rytíři a měšťany i měšťany navzájem.⁶¹ Rovněž plnil určitou roli soudu odvolacího ve vztahu k nižším soudům. Od vzniku pražského apelačního soudu roku 1548 bylo možné proti jeho rozhodnutí podat k apelačnímu soudu odvolání. V Dolní Lufici pak byl nejvyšším stavovským soudem zemský soud nazývaný šGericht der Heren Stande, neboli panský, který byl tvořen zástupci všech čtyř stavů včetně duchovenstva. Předsedal mu zprvu zemský soudce, později fojt a vyvinul se z povodního soudu fojtského. Od roku 1548 zasedali v tomto soudu vedle osmi zástupců stavů také dva doktoři práva. Soud předsobil stádky v Lukově a v Gubíně a projednával spory mezi šlechtici. Významné postavení měl pak samotný fojt, neboť to byl on, kdo sám rozhodoval trestní věci šlechticů a byl i povodní odvolací instancí k rozhodnutím tohoto soudu.⁶²

Vedle šlechtických zemských soudů v tch a menších existovaly však i soudy dnešní terminologií se celostátní působností, které vznikaly při osobě panovníka. Byly to soud dvorský, komorní a apelační.⁶³ Vedle nich ale také nejprve u měeskou královskou kancelář, do její kompetence rovněž náležely soudní záležitosti. Zároveň kancelář byl poměrně široký a prolínaly se v ní panovnické i stavovské zájmy, což je patrné i z toho, že nejvyšší kancléř, který stál v jejím čele, byl zavázán přísahou jak králi, tak i stavům. Přirozeně pak byla i dle těchto etných konfliktů těchto zájmů. Její podobu a postavení výrazně proměnil příchod Habsburků na český trůn. Od roku 1624 byla přesídlena do Vídně a posléze předsobila jako nejvyšší politický i soudní úřad českého státu.

Dvorský soud existoval v době přemyslovské a již za panování Přemysla Otakara II. byl výrazně ovládnut stavy. V nové formě se objevuje za vlády Jana Lucemburského. Byl to soud panovnický a celostátní. Byl nezávislý na zemském soudu v tch a jeho členy jmenoval král z úřadu panstva, ale řízení před ním se velmi podobalo řízení před zemským soudem v tch. Dvorský soud byl příslušný pro spory královských šlechticů o dluhy, dědiny, škody a zmatky. Příslušeli sem

⁶¹) Adamová, K., Riegerová, B., Škorpíková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 39

⁶²) Tamtéž, s. 40

⁶³) Tamtéž, s. 17

rovně říšských i královských vsí. V určitém období soudil dále spory o listiny, dluhy a sliby fidei iuramentum. V činnosti delegoval soudu v nich kterých jiných záležitostech rovněž panovník, který tak jeho prostřednictvím rozhodoval ve věcech, které si vyhradil rozsoudit sám. Dvorský soud byl příslušný také ve věcech královských lén a do roku 1497 i královských odúmrťí. Dále rozhodoval v případech deliktů, za něž hrozil trest propadnutí majetku, jako byl například zločin odboje právu. Úřední záznamy dvorského soudu se nazývaly dvorské desky. Byly vedeny písemně dvorského soudu podle vzoru zemských desek, byl k nim veřejný přístup a zápisy v nich měly stejnou nezvratnou důkazní váhu. I ony byly několika druhů, z nichž nejdříve byly tak zvané provolací knihy, do kterých se zapisovaly spory o odúmrťí a knihy prouhonné.⁶⁴

Součástí dvorského soudu vznikl úřad dvorského sudího královských měst, hofrychtéř, jehož úlohou bylo dohlížet na činnost městských soudů. Příslušely mu případy, které byly odvolány městským soudem a byly vyhrazeny panovníkovi nebo podkomornímu, jehož byl pomocníkem a zástupcem. Úřad hofrychtéře obvykle zastával významný pražský měšťan, někdy to byl i rychtář jiného královského města.

Jak již bylo zmíněno výše, stejně jako státní moc, tak i soudy se postupně dostávaly do silného vlivu šlechty, přičemž se jednalo jako zemský soud v témě, tak i o právo zmíněného povodně španovnickýho soudu dvorský.⁶⁵ Vznik komorního soudu byl proto výrazem snahy panovníka podržet si svou vlastní moc soudní.⁶⁶ Komorní soud získal svůj název podle místa, kde zasedal, totiž v pražské královské komoře. V jagellonské době povodně byl soud s celostátní působností, ale postupně ztratil svou pravomoc ve vedlejších zemích Koruny české. Následně se rovněž zúžovala jeho věcná kompetence⁶⁷, pozbyl například příslušnost k projednávání sporů týkajících se zápisných statků, deliktů týkajících se hrdla a cti a proti veřejnému pořádku. Zůstala mu pak jurisdikce ve sporech důdkových, ve věcech ručení drůbky, stíhností poddaných proti vrchnosti rovněž spory mezi královskými městy a šlechtou. Svatováclavská smlouva z roku 1517

⁶⁴) Adamová, K., Riegerová, B., Škorpíková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 25

⁶⁵) Kreuz, P. Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby počátků lohorské v letech 1526-1547. Praha: Karolinum, 2000. s. 79

⁶⁶) Starý, M. Úřední klenot zemský V témě zemský soud království českého v době rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 75

⁶⁷) Kreuz, P. Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby počátků lohorské v letech 1526-1547. Praha: Karolinum, 2000. s. 87

stanovila, že před komorní soud mohou být poháněni i m – ané, a to například v d dických sporech. Komorní soud se stal také radou a soudem zemských hejtmanů, zastupujících panovníka v době jeho nepřítomnosti v zemi, ale hejtmané kvůli nepruflnosti tohoto soudního útvaru v letech 1527 až 1534 vytvořili samostatný hejtmanský soud, který funkci komorního soudu ve skutečnosti nahradil. Opat je možno spatřovat, jak i tento soud –lechta dokázala podřídit svým vlastním představám a vlivu. Ferdinand I. v roce 1534 opat soudy komorní a hejtmanský spojil v jediný v rámci svého tzv. Zřízení o komorním, hejtmanském i dvorském soudu. Nadále měl komorní soud zasedat permanentně, vyjma na kterých svátek, jeho předsedou byl nejvyšší hofmistr a dále se skládal z dvanácti přísedících. Kompetence komorního soudu se změnila zřízením apelačního soudu v roce 1548, který převzal zejména část jeho agendy vztahující se k moravským soudům. Na druhou stranu od roku 1564 mohl komorní soud nově rozhodovat v nepřítomnosti panovníka o jemu určených suplikách, tedy podáních adresovaných panovníkovi, která byla charakteru stílností a podobná, a o revizích rozsudků apelačního soudu, dříve příslušných dvorské radě.⁶⁸ Dohodou českých a moravských stavů bylo v roce 1611 komornímu soudu odato rozhodování o suplikách moravských, které mu byly v době jeho nepřítomnosti z Moravy adresovány. Hlavní činnost komorního soudu pak spočívala zejména v souzení deliktů namířených proti králi, a to na základě návrhů královského prokurátora. Zřízení před komorním soudem bylo opat podobné jako u zemského soudu v t–ího.⁶⁹

Těm z uvedených soudů s celostátní působností byl Apelační soud, který představuje nový prvek v celé tehdejší soudní soustavě v českých zemích, signalizující odlišný přístup panovnického rodu k soudní organizaci i k právu. Byl zřízen Ferdinandem I. v roce 1548 a jeho koncepce byla pojata tak, aby se stal vrchní odvolací instancí pro všechny soudy v zemích Koruny české. Při zřízení tohoto soudu pro něj Ferdinand I. předepsal i podrobný soudní řád. Jeho záměr však opat narazil na v té době –t –ú inný odpor –lechty, která tak široké pojetí apelační kompetence soudu odmítala, takže předvodní panovník v záměr prosazen nebyl a v zásadě se zatím omezil na rozhodování hlavně o odvoláních od soud

⁶⁸) Kalousek, J. České státní právo. Praha 1892. s. 116

⁶⁹) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Třebaš, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 29

m stských, a to zpo átku je-t pouze eských, a dále o odvoláních proti rozsudk m soud , u kterých bylo odvolání p ípustné, jako byly zmín né stavovské soudy v Lufficích a Slezsku. eský zemský soud a moravský zemský soud tomuto apela nímu principu i nadále nepodléhaly. V-ichni lenové soudu byli jmenováni panovníkem. Tvo ilo ho vedle prezidenta je-t t ináct rad : -est -lechtic , ty i dokto i práv a ty i byli jmenováni z ad pražských m - an .⁷⁰ Tak byl soud op t koncipován jako soud panovník v a svým zamý-leným postavením pln zapadal do celkové habsburské p edstavy o uspo ádání soudnictví, která se pak postupn v návaznosti na d jinný vývoj v na-ích zemích prosadila. Jifl za stavovské monarchie byl proto p edm tem spor mezi panovníkem a -lechtou, nebo si osoboval právo rozhodovat i v jejích v cech, by z ejm zejména prost ednictvím p ípad s ú astí -lechtic projednávaných v první instanci p ed m stskými soudy. Za vlády krále Maxmiliána, který byl v i ní p ece jen svoln ji naklon n, neř jeho p edch dce, se poda ilo -lecht prosadit, aby panovník souhlasil s usnesením zemského sn mu, které stanovilo, fle její p íslu-níci, tedy páni a rytí i, nejsou povinni se p ed apela ní soudem odpovídat.⁷¹ A koli tedy apela ní soud rozhodoval o apelacích zejména v m -anských zálefitostech, byl obsazován spí-e p íslu-níky vy-í -lechty, jelikofl panovník jako nejvy-í feudál, m l jist k vy-í -lecht ve v cech udílení královských funkcí stále nejblíffe. M sta dosáhla v roce 1619 na generálním sn mu toho, fle apela ní soud bude obsazován rovnom rn stejnými po ty p íslu-ník v-ech t í stav v zemi.⁷²

Soudní soustavu v období p edb lohorském tvo ily i dal-í soudy, které m ly charakter -lechtických soud . Byl to nap íklad soud purkrabský, který e-il -lechtické spory z dlufních úpis a smluv. V jeho ele stál purkrabí a dále ho tvo ilo -est p ísedících z rytí ského stavu. Zvlá-tním druhem soudu byl soud mezní, který rozhodoval spory o hranice pozemk . Skládal se z dvanácti pán a dvou rytí z místa sporu a p edsedal mu nejvy-í purkrabí. Roku 1600 získalo ízení p ed tímto soudem novou právní úpravu v podob traktátu Jakuba Men-íka z Men-tejna šO mezech, hranicích, soudu a rozep i mezníõ, který se, jak vý-e

⁷⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tõu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 30

⁷¹) Tamtéř, s. 31

⁷²) Tamtéř, s. 31

uvedeno, stal součástí zemského zřízení.⁷³ Dále zde působil soud českého zemského maršálka, rozhodující spory ve věcech lechtické cti. Soud purkrabího Hradeckého kraje soudil zdejší majetkové spory lechty. Soudní pravomoc měl také úřad Hejtmánství na meckých lén. Mimo soustavu řádných soudů stál zvláštní smírčí soud tzv. slubní, pracující podle věchove ve věcech menší hodnoty na principu rozhodčího řízení. Poznamenejme, že svébytný vývoj mělo také univerzitní soudnictví. V roce 1392 potvrdil Václav IV. soudní pravomoc rektora univerzity a její učitelé, studenti i jejich služebníci byli tímto vyňati z pravomoci královského soudnictví a působení univerzitního soudu, a to i ve věcech trestních. Při výsleších neuplatňoval útrpné právo a i tresty ukládal mírněji. V modifikované podobě přetrval do roku 1784, kdy soudní jurisdikci pozdějšího akademického magistrátu, neboli senátu, zrušil Josef II.⁷⁴

Zcela v duchu principu personality práva existovaly vedle shora stručně nastíněné soustavy soud lechtických a měšťanských také soudy pro věci poddanské. Tuto funkci vykonávaly vrchnostenské soudy, které v první instanci byly představeny zpravidla vrchností jmenovanými úředníky, zvanými *oltýsové*. Druhou instancí v tomto soudnictví pak byla již vrchnost sama. Poddaní církevní vrchnosti pak byli působení k soudům církevním. Církevní soudy vedle toho soudily také věci manfelské.⁷⁵

Dále se vyskytovaly soudy speciální se zvláštní vlnou, možno říci dnešním jazykem odbornou, působností. Byly to například soudy cechovní, horní, vinické, mlynářské⁷⁶ nebo řídkovské.⁷⁷ Pro ilustraci zmíníme vývoj soudu mlynářského věcech. V roce 1340 Karel IV., tehdy ještě jako markrabě moravský, privilegiem nařídil, aby rychtáři a konělemta Prahy zvolili osm přeseňných mlynářů, kteří by *šna své přeseňny mlyn m míry a cejchy stanovovali a aby každý byl koněly trestán, o kom by vyslaní mlynáři přeseňny dosvědili, že míry přeseňny ilů*. V téže době jeho otec, král Jan Lucemburský, usnesením české rady Starého Města pražského potvrdil. Přesem se stali tito přeseňní mlynáři nejvyšší vodoprávní instancí ve věcech a spory rozhodovali jako *špřeseňný soud*

⁷³) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha: Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s. 35

⁷⁴) Tamtéž, s. 20

⁷⁵) Tamtéž, s. 33

⁷⁶) Poláček, B. Mezinárodní říční doprava. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 58

⁷⁷) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 35-37

mlyná skýd. Soud e-íl spory ze zadržování vody k mletí, úpravy vý-e vodních prah a podobn . Za nedodržení vodoprávních p íkaz ukládal majetkové sankce, ale v p ípadech jejich opakovaného závařného poru-ování hrozil dokonce i hrdelní trest. Z nálezů mlyná ského soudu bylo možno se odvolat k zemskému soudu men-ímu, což dokládá jeho nemalou vářnost.⁷⁸

Rovněž v rámci m stského soudnictví existovaly zvlá-tní soudy, jako byly například tzv. soud -estipanský a soud desetipanský, oba zasedající v Praze. Soud -estipanský e-íl například spory ve v cech správy obecního jm ní nebo v ci týkající se nemovitostí, soud desetipanský rozhodoval ve sporech z dluhopis í ve finan ních v cech.⁷⁹

Soudní soustava byla tedy velmi r znorodá a vyvinula se v zásadě spontánně v rámci postupné strukturalizace společnosti a odrářela principy, na kterých p edb lohorská společnost stála. Tyto principy jednak vycházely z mocenského uspo řádání a jednak z pojetí práva. Znamenaly uplatnění personalitu práva, nerovnosti p ed právem, pojetí práva v zásadě jako privilegia, získaného od společnosti a mocensky hierarchicky nad řízených zákonodárc , které odli-ovaly své nositele od ostatních obyvatel, a určovaly jejich právní pom ry, tradice v právních oby eřích, o které se opírala mnohdy tvorba práva, které mohlo být volně nalézáno soudy p í e-ení jednotlivých p ípadů a stávalo se závazným pro p ípady obdobné. I p es pokusy o kodifikaci práva v řím záb ru stále toto volné nalézání práva p etrvávalo až do vydání Obnoveného z řzení zemského roku 1627 a pro Moravu pak 1628. V této praxi pak soud m slouřily jako opora rovněž právní knihy, a to i p es to, že nebyly závaznými zákoníky.

3.4. Právní proces v době stavovského státu

Právní proces v době stavovského státu byl právní procesem p ed -lehtickými soudy. V době p edb lohorské stavovské monarchie jeho právní úprava na-la ztvárněná v zemských z řzeních, o jejichř edici v pr b hu 16. století jsme se již zmínili. Tam byla základní úprava soudního řzení pořímána jako úprava řzení p ed zemským soudem v řím, i když zemské z řzení obsahuje i speciální ustanovení o n kterých podrobnostech v poháně k zemskému soudu men-ímu,

⁷⁸) Polá ek, B. Mezinárodní í ní doprava. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 59

⁷⁹) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejková, P., Soukup, L., řu-a, J. D jiny eského soudnictví od po řtí eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 51

dvorskému, komornímu i soudu purkrabí pražského, pomíneme-li také například speciální pojednání o řízení před soudem mezním ve zvláštním doplňku zemského zřízení z roku 1600. Zemské zřízení obsahuje rovněž ustanovení deskového řádu a o řízení před zemskými deskami.⁸⁰

Řízení před lechtickými soudy v době předlohorské bylo ovládáno zásadou obřadnosti, neboli bylo procesem akuzatorním. Zahajováno bylo tedy na návrh, na základě žaloby. Tuto žalobu mohla vznést soukromá osoba, nebo například královský prokurátor. Do jedné kategorie patily podle tehdejšího pojetí případy jak civilní, tak trestní.⁸¹ Stran žalobce a žalovaného byla přiznána stejná práva a uznával se princip presumpce nevinny, tedy dokud nebyl obřadně odsouzen, byl považován za nevinného.

Řízení mělo tři základní fáze, a to předběžná, líčení před a exekuci.⁸² Předběžná byla přípravnou fází řízení v době předlohorské. Obnoveným zemským byl v obřadě nahrazen obřad, kdežto na Moravě přetrvával.⁸³ Předběžná byla přípravné řízení v této podobě zcela v rukou žalobce a na jeho aktivitě a dodržení formálních požadavků záviselo, zda se bude soud vůbec konat. Postupem času však přebíral soud roli zprostředkovatele před předvolání žalovaného a v době předlohorské, tedy od 16. století, již soud žalovaného předvolával přímo. Předběžná doručovali žalovaným komorníci, takže žalobce nejprve musel projevit svůj úmysl špohnat v určité věci žalovaného k soudu tak zvaným útokem, tzn. ohlášením svého úmyslu starostovi či komorníkovi (tzv. štarosta komorního).⁸⁴ Okamžitě následovalo ohlášení útočí, v jakém se před dostane na před jednání soudu. Na Moravě se ohlášení provádělo u menších úředníků. Žalobce mohl jedním útokem žalovat pouze v jedné věci, ale pokud byla jeho věc úspěšně projednána, měl přednostní právo pohnat žalovaného ještě ve dvou dalších věcech. Po útoku musel žalobce podat žádost o předběžná. Obsah předběžného se postupně vyvíjel a rozšiřoval. Obsahoval pak vedle jmen doručujících komorníků a jmen stran sporu také údaje o tom, v jaké věci a na který den se pohnaný

⁸⁰) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o rucích). Dolní Běňany: Skriptorium, 2007. s. 164-173

⁸¹) Starý, M. Přední klenot zemský V tiché zemský soud království českého v době rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 23

⁸²) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 10

⁸³) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s.65

⁸⁴) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 10

p edvolává k soudu, jakož i označení d kaz , které hodlá flalobce na podporu svých tvrzení uvést. Nebyl je-t samotnou flalobou, ale jeho správná a úplná formulace byla podstatná, protože i formální chyba (například v označení flalovaného i p edm tu flaloby) mohla znamenat oslabení flalobcovy pozice nebo dokonce ztrátu jeho nárok , protože soud na základě toho nesrovnalostí p hon zru-íl. P hon byl zapsán do register starosty komorník a po doručení pohnanému do p honných desk. Vedle toho se nejprve jen u n kterých typ spor , postupně tím obecně , používaly tzv. ezané cedule, které sloužily k pokusu o smír, i o mimosoudní urovnání p e, a které zasílal flalobce flalovanému p ed zahájením vlastního procesu. Jejich obsahem byla výzva k dobrovolnému splnění nároku nebo p ípadně k uvedení d vod , pro splnit odmítá. ezané cedule získaly sv j název od toho, že to byly listiny psané dvojmo na jeden list papíru, který se pak roz ízl na dv poloviny, obsahující identický text. Jednu polovinu doručoval flalobce flalovanému, druhou si ponechal.⁸⁵ Procedura doručování p hon byla poměrně složitá a sám výkon tohoto doručování p íná-el komorník m, na Moravě u soudu Olomouckého p hon ím u Brněnského pak najatým posl m, mnohdy nemalé obtíže, které museli p ekonávat, a také mnohá osobní rizika. P í doručování p hon nesm li být ozbrojeni a na pofádání se museli prokázat zemskou pe etí. Úsp ěným doručením p honu vznikla flalovanému povinnost dostavit se k soudu, p í emfl nedostavením se riskoval automatické kontumací rozhodnutí sporu ve prosp ěch flalobce na základě tzv. stanného práva. Dalšími procesními úinky doručení p honu bylo p eru-ení proml ečí lh ty a vznik p ekáfky litispendence. V zásadě se p hon doručoval osobně v sídle flalovaného a také p ípadně tam, kde byly statky, které byly p edm tem nároku. P hon se oznamoval vstojem p ed domem pohán ěného. Pohnaný si mohl vyfládat, aby mu byl p hon opsán nebo si jeho obsah mohl alespo ň poznamenat. Nezastihl-li komorník pohán ěného osobně , mohl p hon oznámit jeho manfelce, jeho ú edníkovi, eledí nebo i soused m. Nefflenatým, tzv. holomk m, se doručovalo v sídle jejich otce. Stali-li se , že se komorníkovi v bec nepoda ilo nikomu p hon oznámit například proto, že se pohán ěný i jeho lidé p ed ním zabe dnili v domě , vylomil jako d kaz své náv-t vy t ísku z ve ejí domu nebo ud lal na dve ích znamení. Jsou dochované záznamy i o tom, že na komorníka pohán ěný podnikl ozbrojený útok

⁸⁵) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. Dějiny českého soudnictví od po átk ěské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 11

nebo na něj po-tval psy. P vodn , afl do 15. století, se p hony ohla-ovaly také je-t na trzích v blízkosti sídla pohán něho, posléze komorníci hlásili spln ní svého úkolu u kon-el nejbliž-ího m sta.⁸⁶ V ur ených p ípadech, -lo-li zejména o váfné trestní delikty, jako bylo zabití, únos í moc (násilí) nebo o majetkové spory o svobodné statky nebo dluhy nad 100 kop gro- , muselo být pohán no t ikrát, smyslem ehofl bylo, aby m l pohán ný více asu na obhajobu. Každý p hon m l jiný termín a teprve poslední se pokládal za šzavinutýõ, neboli závazný.⁸⁷ V dob p edb lohorské se jifl setkáváme se zjednodu-enou formou tohoto trojího pohán ní, nebo sta ilo, aby se komorník dostavil k pohán němu jen jednou a doru il mu v-echny t i p hony p i tomto jediném oznámení.⁸⁸ Po doru ení byl p hon zapsán do p honných desek s uvedením jména doru ujícího komorníka, ímfl se stalo provedení p honu perfektním. I mezi -lechťici byly osoby, které nem ly vlastní nemovitý majetek, byli to tzv. neosedlí, neboli tká ata.⁸⁹ astým p ípadem tedy byl út k neosedlého, jeho skrývání a podobn , takfle byl velký problém takovou osobu pohnat k soudu. V jejich p ípad se p hon provolával na trhu ve m st , o n mfl se m lo za to, fle se tam pohán ný neosedlý zdrfluje, od 15. století se neosedlým -lechťic m oznamoval p hon tam, kde momentáln pobývali, pokud se je ov-em poda ilo nalézt a zastihnout.⁹⁰ V echách se tento problém p hon neosedlých nepoda ilo jinak vy e-it, na Morav v-ak se vyvinul v tomto ohledu šp hon zatkyň õ.⁹¹ Principem tohoto institutu bylo, fle p i samotném podání flaloby byl vydán zatyka , který zaji- oval, aby se pohán ný dostavil k soudu. Tzv. list pod zatkyňí ukládal správnímu orgánu místa, kde se pohán ný nacházel, aby od n j vyfládal slib na jeho est a víru, fle se k soudu dostaví. V p ípad , fle by pohnaný takový slib odmítl dát, mohl být zaji-t n a k soudu p edveden násilím. V civilním ízení to byl ojedin lý zp sob, kdy existovala mořnost zaji-t ní osobní ú asti flalovaného u soudního ízení na

⁸⁶) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tõu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 11

⁸⁷) Tamtéřl, s. 11

⁸⁸) Pozn.: Na Morav se systém trojího pohán ní nevyvinul. Existovaly tu v-ak naopak tzv. p hony slune né, které se doru ovaly nejpozd ji p ed západem slunce následujícího dne po podání p honu, jinak byly neplatné.

⁸⁹) Pozn.: šTkáti seõ byl výraz pro toulání. U nich p ípadala v úvahu p ípadn pouze exekuce osobní, flalobce se nem l mořnost hojit na jejich mejetku, nemuseli se tedy ani obávat hrozby kontuma ního výsledku pro nep útomnost u soudu podle stanného práva.

⁹⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tõu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 11

⁹¹) Tamtéřl, s. 11

základ p hony. Postupem času se vyvinula podobná praxe p i pohán ní v trestních v cech., a to nejprve p i zabití a pozd ji i u dal-ích trestních delikt .

V p ípravném ízení -lechtického procesu nebyl p hon flalovaného jediným úkonem, který bylo t eba provést. K lí ení p e bylo zapot ebí p ípravit i d kazy, cofl bylo v zájmu i b emenem obou stran p e. Jednalo se o d kazy jako byly výpov di sv dk a listinné d kazy. Vedle t chto d kaz v-ak byl tehdej-í soudní proces poznamenán stále je-t širacionálními d kazy, které m ly charakter zejména r zných druh p ísah, ke kterým se pak z vlastní iniciativy uchyloval soud, zejména nem l-li jiné dosti pádné argumenty pro rozhodnutí sporu. Ordály jako takové, se kterými se m fleme setkávat nap íklad v Dekretech B etislavových, Statutech Konrádových i prvních právních knihách, v-ak ve v t-í mí e vymizely v období husitské revoluce.⁹² Do 15. století se je-t pouflíval i ordálový souboj. Pozd ji jifl se jednalo spí-e je-t o ordálové p ísahy, které spo ívaly v povinnosti stran nebo i sv dk p esn a bez p e eknutí od íkat stanovenou p ísefnou formulí. Pokud se p ísahající spletl nebo zakoktal, ztratil své právo. Pochybení v p ísaze se ozna ovalo jako zmatek nebo také kléska. Podle toho se rozli-ovaly p ísahy s kléskou a bez klésky. P ísaha bez klésky byla mén formalizovaná a postupem doby p ísahu s kléskou vytla ila.⁹³ K nejvýznamn j-í form p ísahy pat ila v p edb lohorské dob je-t rozhodovací p ísaha, ke které soud p istupoval v p ípad , fle nedokázal rozhodnout na základ jiného zji-t ní. Uloflil tedy tuto p ísahu ob ma stranám, p i emfl nezdar p i p ísaze znamenal soudní prohru. P ed zemským soudem byla ukládána p ísaha v kapli.⁹⁴ P ísaha souvisela se silným nábofenským cít ním a jejím základem byl p edpokládáný strach z Boflího trestu. Zvlá-tním druhem p ísahy byla také bizarní, ale celkem hrozivá p ísaha, p i nífl p ísahající stál ve vykopané jám (hrob) s drnem na hlav a musel pronést slova ša mne zem pohltíť.⁹⁵ Pouflívala se mj. u mezního soudu p i jeho výjezdních zasedáních do místa sporné pozemkové hranice p i e-ení mezních spor .

⁹²) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tbu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 41

⁹³) Tamtéfl, s. 41

⁹⁴) Pozn.: *Úpravu p ísahy v kapli nalezneme nap . v . 229 Vladislavského z ízení zemského.* Srovnej: Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 176

⁹⁵) Klabouch, J. Staré eské soudnictví (jak se d íve soudívalo). Praha: Orbis, 1967. s. 315

K zajištění svdeckých výpovědí a d kazních listin v právném řízení sloužily p hony o sv domí a p hony o listinu, což byla forma vyřádkání si provedení takových d kazí. Sv dci nebyli afl na výjimky vyslýchání p ed soudem p í lí ení p e, ale jejich výsledk musel být proveden p edem u deskového ú adu, p í emfl p ed soudem ufl se pouze etl o n m po ízený záznam. P hony o sv domí byly dva, a to p hon a d hon, neboli druhý p hon. Zavazovaly ur eného sv dka, aby se ve lh t dvou týdn dostavil k výsledku p ed mení ú edníky zemských desk. Tohoto p honu o sv domí se musel zú astnit i flalobce, aby uvedl, o em má sv dek vypovídat, ale ú ast p í samotném výsledku pak jífl dovolenu nem l. Sv decká výpov byla tajná, což posléze p evzalo i Obnovené z ízení zemské. Zapsala se do knih sv domí a do lí ení p e byly uchovávána uzam ena v truhle, od které byly t í klí e. P hon o listinu sloužil k zajištění d kazu ve form listiny, kterou m la u sebe n jaká t etí osoba, po nífl pofladovala n která ze stran sporu její vydání. Listiny musely být rovn fl p edlofleny p ed vlastním p elí ením.

Úkony v právném řízení byly zpoplatn ny.⁹⁶ Mimo jiné vý-e poplatk závisela na p edm tu sporu, ale také na tom, ve kterém kraji bylo pohán no. Hned p í podání p honu byl vybírán od flalobce i poplatek, tzv. taxa, za p epsání jeho flaloby z meních desk p honných do flalobních knih. Pro r zné typy spor se pak afl do 16. století pouflívaly r zné flalobní formule. Pak, po celou dobu p ed zahájením lí ení p e mohl je-t flalobce svou zapsanou flalobu up esovat, dopl ovat i opravovat, pokud ne-lo o její podstatnou zm nu, a naproti tomu flalovaný mohl v této dob podle své pot eby do flalobních knih nahlíftet, aby z stal se zn ním flaloby obeznámen. Mohl pofládat o zapsání poznámky *švisa querella* nebo *šviza*, aby bylo patrno, s jakým zn ním flaloby se seznámil. Na za átku lí ení p e byla flaloba u soudu p e tena. Tímto okamfikem vlastn teprve do-lo k zaflalování. flaloba se musela maximáln shodovat s p honem v podob , v jaké byl zapsán v p honných deskách a následn proveden, a také v zásad s p vodním útokem. Poté se flalobce p í lí ení p e ufl musel drftet zn ní flaloby, a to v etn provedení v ní navrflených d kazí, a nebylo moflno jí jífl podstatným zp sobem m nit. Koncem 16. století se p estalo zapisovat do p honných desk⁹⁷ v souvislosti s prosazujícím se obesíláním stran p ímo soudem, které se vyvinulo

⁹⁶) Srovnej nap .: Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 140-142

⁹⁷) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Ťbu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 12

nejprve u komorního soudu, který se jednalo v cí ve ejného po ádku a v cí trestní.⁹⁸ flalovanému se zároveň pak doru oval jifl p ímo text flaloby, která p estávala být tolik formalizována, a význam p honu tak postupn slábl. Fáze p ípravného ízení tedy byla napln na provedení p honu, zapsáním flaloby do flalobních knih, zápisem sv deckých výpov dí, p edlofením d kazních listin a zaplacením soudních poplatk .

Zemský soud v t-í zasedal ty íkrát do roka a jeho zasedání trvalo dva afl t i týdny, a to podle po tu p í, které mu napadly k rozhodnutí. ízení se konalo o tzv. suchých dnech, cofl byla doba adventu, p stu, letnic a o sv. Jeronýmu a zasedání se konala dopoledne.⁹⁹ Dva dny p ed zahájením zasedání v t-ího zemského soudu soudil zemský soud men-í a zvlá-tní dny byly vyhrazeny p ím vdov a sirotk . V echách ú ad zemských desek zasedal stále, ale na Morav pouze v ur ítých termínech, cofl bylo dáno i skute ností, fle, jak jifl bylo e eno, byl nucen se st hovat spolu se soudem mezi Brnem a Olomoucí.

Prvním stádiem lí ení p e bylo vysv d ování p honu, nebo také sv d ení p honu (testatio).¹⁰⁰ flalobce v této fázi osv d oval p ed soudem, fle skute n p edvolal flalovaného k soudu, tedy fle správn vykonal p hon, nakolik p vodn byl p hon mimosoudní p ípravný úkon a bylo v cí flalobce, aby správn a ú inn flalovaného k soudu pohnal.¹⁰¹ Sv d ení p honu spo ívalo v tom, fle se nevy-í ú edníci odebrali k p honným knihám, z nichfl byly teny p hony, které byly v deskách k p íslu-nému termínu zapsány. Komorník, který konkrétní p hon provedl, pozd ji symbolicky jeden z nich jako jejich spole ný zástupce, vyvolával p íslu-né strany sporu a ty se musely ohlásit slovem šstojímō, byl-li p ítomen flalovaný, tedy fle stojí k p honu. Nep ítomnost stran p i tomto úkonu byla neomluvitelná afl na výjime né p ípady, mezi n fl pat ilo nap íklad p epadení na cest k soudu nebo povode . Nedostavil-li se flalobce (p vod), do-lo ke zru-ení jeho p honu, ale mohl v téfle v cí pohán t znovu. Neznamenal to tedy p ekáfku res iudicatae. Naproti tomu, nedostavil-li se pohnaný bez omluvitelného dvodu, kterým mohl být mimo vý-e e ené nap íklad i výkon královské sluffby, ztrácel p i

⁹⁸) Starý, M. P ední klenot zemský V t-í zemský soud království eského v dob rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 76-77

⁹⁹) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 110

¹⁰⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 12

¹⁰¹) Tamtéfl, s. 12

a soud proti němu vydával tzv. stanné právo, neboli v dnešním smyslu kontumaci rozsudek v jeho neprospěch, připomínající svým principem a výsledkem rozsudek pro zmeškání.¹⁰² Stanné právo bylo vyhlášeno až poslední den zasedání soudu, nebo se čekalo, zda se pohnaný přece jen u soudu neobjeví, a to na žádost žalobce, který se musel o to přihlásit.¹⁰³ Naopak, byl-li pohnaný přítomen, měl právo uplatnit své formální námitky, což znamenalo, že mohl namítnout jakékoli porušení předpisů při pohnání k soudu. Převodně mohl své námitky uplatnit hned při svdění přehonu, protože svdění přehonu se konalo v týž den, jako líčení pře samotné, ale brzy se obě fáze líčení oddělily a svdění přehonu se konalo hromadně v jiný den, než samotné meritorní projednávání věci.¹⁰⁴ Z tohoto důvodu pak pohnaný při svdění přehonu pouze ohlásil, že bude mít později námitky. Četl se i tzv. přehon umrlý, což znamenalo, že pohnaný v době mezi pohnáním a zahájením soudu zemřel.

Po této fázi svdění přehonu mohlo dojít k vlastnímu soudnímu projednávání. Soud začínal tím, že zemský dělník vestoje přečetl zahajovací formulaci. Jednání řídil nejvyšší zemský sudí, ale prostřednictvím práv zemského dělníka, který hovořil za něj na základě jeho pokynů.¹⁰⁵ Jednáním jazykem v době předlohorské byla dle zemského zřízení čeština. Co se týkalo švicizemců nepřeslujících k Koruně, měli povinnost jednat před soudem také něsky nebo si případně k tomu učelou přidat zástupce.¹⁰⁶ Jinak soud s takovým cizím účastníkem nekomunikoval. Pokud byl jmenován nový soudce, konala se nejprve jeho tzv. instalace před přísahou.

Po slavnostním zahájení soudu byly obě strany pře předvolány do šeráka. Měly oddalovat místo soudního jednání od prostor vyhrazených publiku.¹⁰⁷ Mohlo se stát, že opot jedna ze stran nebyla přítomna tomuto

¹⁰²) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 13

¹⁰³) Pozn.: *Převodně bylo postavení žalobce i žalovaného rovnocenné a nepřítomnost u svdění přehonu u nich měla stejný následek, to znamená ztrátu pře. Kontumaci rozsudek, stanné právo, mohl být vyhlášen teprve po uplynutí určité doby, tedy po západu slunce. Nestál-li žalobce, musel ve 13. a 14. století žalovaný čekat do deváté hodiny dopolední, kdy pak mohl požádat o výmaz přehonu z desk.*

¹⁰⁴) Pozn.: *Tzv. škvatembryš.*

¹⁰⁵) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 13

¹⁰⁶) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ruznicích). Dolní Břežany: Skriptorium, 2007. s. 110

¹⁰⁷) Francek, J. Velké dějiny země Koruny české. Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha - Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s. 43

p edvolání. Nastala-li tato p ekáfka na stran p voda, tj. flalobce, ztratil sv j p hon, ale mohl jej znovu od po átku opakovat k jinému termínu soudního zasedání. Na stran pohnaného m la nep ítomnost op t za následek stanné právo, ale to jifl bylo vyhla-ováno ihned. Byli-li p ítomny ob strany, p edstoupily p ed soudce do -ra k a soud mohl pokra ovat dal-ím krokem v soudním lí ení p e, kterým bylo tení flaloby. flalobu p e etl ze flalobních knih zemský e ník a postupn flalobce i flalovaný se k ní mohli vyjád it.¹⁰⁸ Poté jim soudci kladli otázky a (nyní po p e tení flaloby jifl skute n) flalovaný mohl uplatnit své avizované formální námítky proti p honu i flalob . Soudci vedli p i tak, aby strany hovo ily stru n a k v ci. Ve Vladislavském z ízení zemském v l. 5. nalezneme toto ustanovení o zachování slu-nosti a po ádku p i jednání u soudu: *šCo se k ikuov p i soudu zemském dotý e, aby z zadu fládných k ikuov nebylo. Pakli by kto kdy k i el, má na zvoláno býti jménem: šNemluv tak velmiō, jednou, druhé afl do t etice. A k i el-li by vfdy p es to a mluvil, má do v fle vzat býti má den a noc sed ti. Pakli by necht l do v fle jíti, ale daj jednu kopu gro-uov eských purkrabí Hradu pražského. A purkrabce má tu býti a vok ikovati, aby ml eli.ō*¹⁰⁹ Lze si tedy p edstavit, fle p e probíhaly n kdy velmi fliv a-lehtici nem li daleko i ke vzájemnému slovnímu i fyzickému napadání.¹¹⁰ Nejt fl-ím deliktem bylo v tomto ohledu vytasení zbran , a jifl proti druhé stran , i proti soudci. V obou p ípadech se jednalo o hrdelní zlo in. fieny, a m ly ve feudální dob slab-í právní postavení nefl muffi,¹¹¹ v majetkoprávních vztazích flena stejná práva m la, mohla tedy vlastnit nemovité statky a voln s nimi nakládat. Vzhledem k tomu fleny mohly také vystupovat ve svých sporech p ed zemským soudem. V jejich p ípad p edstavovala agenda zemského soudu hlavn sporné v ci týkající se v na, kdefto rukojemství za v no bylo asto e-eno p ed soudem komorním.¹¹² K tomu poznamenejme, fle nap . Vladislavské z ízení zemské v nuje zvlá-tní

¹⁰⁸) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Třu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 13

¹⁰⁹) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 110

¹¹⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Třu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 13

¹¹¹) Srovnej nap .: Francek, J. Velké d jiny zemí Koruny eské, Tématická ada sv. III Zlo innost a bezpráví. Praha ó Litomy-l: Paseka s.r.o., 2011. s. 41, nebo také: Starý, M. P ední klenot zemský V t-í zemský soud království eského v dob rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 43

¹¹²) Starý, M. P ední klenot zemský V t-í zemský soud království eského v dob rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 43

pasáfe úprav postavení vdov a také sirotk .¹¹³ Vzhledem k tomu, fe strany sporu (i p ítomní diváci) b hem lí ení p e stáli, byly fienám, a to zvlá-t na Morav , p istavovány k sezení lavice. Byly-li b hem lí ení p ed ítány výpov di nebo listiny neslu-ného obsahu, opou-t ly feny na tento as soudní sí , aby nebyly pohor-eny. Rovn fl tak soudy asto spory, jejichfl ú astnicemi byly feny, projednávaly samostatn nebo p ednostn .¹¹⁴ Z eteln j-í bylo nerovnoprávné postavení fien obecn v trestním právu, zvlá-t pak nap íklad ve v cech sexuálních delikt .¹¹⁵

Dokazování p i lí ení p e spo ívalo v provád ní d kaz , které flalobce p ed zahájením jednání soudu ohlásil. To znamená, fe byly v t-inou p e teny p edem po ízené záznamy o sv deckých výpov dích a p edkládány d kazní litiny. Obecn byl pokládán za nezpochybnitelný d kaz zápis v zemských deskách. Zemské desky jakofito ve ejné knihy byly nadány presumpcí správnosti, jak to charakterizuje i v ta p evzatá do zemských z ízení 16. století *šdesk fládný p esv d iti nemuofo*.¹¹⁶ Jak uvádí nap . Marek Starý¹¹⁷, existují v-ak doklady o tom, fe ve vlastní soudní praxi tato jedna z nejpevn j-ích zásad eského práva stavovské monarchie neplatila zcela beze zbytku, a fe v n kterých p ípadech bylo mofno zápisu v zemských deskách ú inn odporovat. Ve sbírkách soudních nález se jednak objevuje obecná v ta zcela opa ného významu: *šDsky mohou p esv d eny býtiö*, a dále jsou tam uvád ny konkrétní situace, kdy dostaly p ed intabulacemi v deskách p ednost nap íklad jiné listinné d kazy, vzniklé chronologicky p ed nimi. Rovn fl byly v t chto pramenech nalezeny zmínky o tom, fe pochybnou d kazní hodnotu mohou mít i zápisy zastaralé, kdyfl bylo konstatováno, fe *š dsky bez drflení , zvlá-t staré v ci, nic nejsouö*, nebo *šdsky staré nemají vyhledávány býtiö*.¹¹⁸ To dokládá snahu soudu p es v mnoha ohledech zna nou formalizaci procesu zjistit p ed meritorním rozhodnutím skute ný stav v ci.

¹¹³) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 134, 252

¹¹⁴) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tlu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 13

¹¹⁵) Francek, J. Velké d jiny zemí Koruny eské, Tématická ada sv. III Zlo innost a bezpráví. Praha ó Litomy-l: Paseka s.r.o., 2011. s. 42

¹¹⁶) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské z ízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Z ízení o ru nicích). Dolní B eflany: Skriptorium, 2007. s. 236, l. 468

¹¹⁷) Starý, M. P ední klenot zemský V t-í zemský soud království eského v dob rudolfínské. Praha: Auditorium, 2015. s. 51

¹¹⁸) Tamtéfl, s. 52

Důležitou roli v řízení o dovolání v úvodu 16. století mohly hrát i případy, kdy se žalobce mohl odvolat proti rozsudku, který byl vydán v jeho prospěch. Tato možnost byla dána tím, že v řízení o dovolání se jednalo o řízení o právní pomoci, která byla poskytována v řízení o dovolání. Tato možnost byla dána tím, že v řízení o dovolání se jednalo o řízení o právní pomoci, která byla poskytována v řízení o dovolání. Tato možnost byla dána tím, že v řízení o dovolání se jednalo o řízení o právní pomoci, která byla poskytována v řízení o dovolání.

Strany mohly využívat v soudním řízení právní pomoc. V zemském právu se rozlišovalo mezi dvěma profesními skupinami: advokáty a poručníky. Advokát byl v řízení o právní pomoci zastupcem strany a poručník byl v řízení o právní pomoci zastupcem strany. Rozdíl byl v jejich procesním postavení. Zatímco advokát vystupoval vedle strany jako její rádce a pomocník, poručník byl jejím zástupcem a plnomocníkem, který vykonával místo ní vymezené úkony. Jedna osoba nemohla vykonávat obě tyto funkce v jedné věci zároveň. Poručník se si mohl zhruba do poloviny 15. století zvolit pouze žalobce, později i žalovaný, poháněný. Platné rozhodnutí poručníka bylo vyřizováno jeho zápisem do zemských desek.¹²¹ Poručník ale nemohl za účastníka řízení vykonávat všechny úkony a ten, který vždy musel provádět sám, jako byla například přísaha v kapli nebo zápis vysouzení do zemských desek. Služby právní pomoci však bývaly velmi drahé. Další možností bylo požádat soud o poradní pomoc v procesu tzv. pána z lavic (přímluvce), kterým mohl být jeden z přísedících. Byl obdobou pozdějších obhájců v trestních věcech. Vzhledem k tomu, že pak tento přímluvce nemohl hlasovat o rozsudku, býval stranami volen ten soudce, který jim byl nejmén nakloněn a nebo ke kterému měl nejmén jiných vazeb. Pán z lavic neměl tak široká oprávnění jako advokát, neposkytoval například pomoc v hmotném právu, ale žádosti o jeho ustanovení soud podle zemského řízení musel vyhovět. Ve srovnání se německým právem byla v této době úprava postavení advokáta a poručníka podrobněji a moderněji pojata v právu římském. Zde se pak instituce

¹¹⁹) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české, Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha a Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s. 44

¹²⁰) Klabouch, J. Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo). Praha: Orbis, 1967. s. 181

¹²¹) Balík, S. Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. s. 19

pána z lavic postupně proměnila ve formu zajištění právní pomoci osobám chudým a potřebným.¹²²

Po ukončení dokazování sudí vyhlásil ukončení přelíčení a soudci se shromáždili v soudní síni do hlouku k poradě o rozsudku, tzv. (panskému) potazu,¹²³ který mezi sebou vedli –epteem za stálé přítomnosti stran i ve ejnosti, jen výjimečně byla vznesena výzva, aby strany a ve ejnost jednacích síň opustily. V tomto potazu museli soudci dospět v každém případě k nějakému rozhodnutí a neměli možnost se obracet o radu či naučení k žádným dalším osobám nebo institucím, jak tomu například bylo u soudů městských. Po poradě se soudci posadili zpět na svá místa a sudí povolal dva z nich z panského a jednoho z rytířského stavu, aby připravili náleze. Ti se pak ještě o znění nálezu s ostatními soudci radili individuálně tak, že je postupně oběhli, přičemž byl-li přítomen na soudě král, zařadil u něho a pokračovali nejvyšším komorníkem, sudím, a ostatními úředníky a přísedícími. Pak nadiktovali náleze písaři, který jeho text zapsal. Soudci se opět shromáždili, tentokrát kolem písaře, kterým jim náleze –epteem četl a oni ještě mohli do jeho znění zasahovat. Byl-li text nálezu konečný, usedli soudci zpět do lavic a sudí dal pokyn písaři, aby náleze nahlas přečetl, a to včetně jmen těch osob, které jej formulovaly. To se dělalo vždy opět ve ejnosti. Tímto vyhlášením nálezu soudní líčení před zemským osudem skončilo. Náleze byl konečný a v době předlohorské nebylo možné se proti němu odvolat.¹²⁴ Náklady řízení sporu se šely odděleně od hlavního soudního líčení, přičemž v zásadě na jejich náhradu měla nárok strana, která spor vyhrála, a jíž stanným právem, nálezem nebo přísahou v kapli. Pokud se strany nedohodly po dobrém, byla možnost pohánět ze –kod,¹²⁵ avšak tyto následné spory šely jíž menší soud zemský.

Těmto a nikoli ufl obligatorním stádiem řízení v zemském právu byla exekuce, ke které stejně jako dnes k výkonu rozhodnutí, docházelo tehdy, pokud nároze, který byl výsledkem soudního řízení, nebyl povinnou stranou dobrovolně uspokojen. Vzhledem k nemožnosti odvolání, byl náleze zemského soudu konečný a vykonatelný (stejně tak stanné právo). Pokud povinná strana na základě nálezu

¹²²) Balík, S. Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. s. 19

¹²³) Francek, J. Velké dějiny země Koruny české, Tématická řada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha a Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s. 44

¹²⁴) Tamtéž, s. 44

¹²⁵) Klabouch, J. Staré české soudnictví (jak se dělávalo). Praha: Orbis, 1967. s. 183

neplnila, nebo přes výsledek soudního sporu nárok nadále neuznávala, měl oprávněný možnost obrátit se na k tomu příslušný orgán, který zajistil nucené splnění rozsudku. Uplatňovala se exekuce v civilní a osobní. Osobní exekuce byla ojedinělá, jednalo se o výjimečný donucovací prostředek postížením přímo osoby povinného, obvykle v případech, kdy v civilní exekuce nebyla možná.¹²⁶ Prováděla se prováděla soukromým úvazníkem dlužníka oprávněným, v 15. století již existovalo královské šlechticův právo v civilní exekuci v civilní a v Daliborce a Pražském Hradě, kde však byl v civilní povinný stále na náklad oprávněného, který doufal, že takto pohne dlužníka, případně jeho rodinu, k plnění svého nároku. Podle povahy v civilní exekuci se jednalo o exekuci na movitý nebo nemovitý majetek. Podle způsobu provádění měla exekuce několik fází i stupňů, a to úmluva, zvod, obranný list, panování, odhádání a panování skutečné.¹²⁷ Kromě uvedených soudních forem exekuce přicházely v úvahu ještě smluvní formy výkonu rozhodnutí, jako bylo lánění nebo ležení, což byly k exekuci úměrné přejaté formy zajištění závazků, nebo přímo vzájemná dohoda o způsobu plnění *ó monitio* bez asistence úřední moci.

Úmluva byla první fází exekuce a byla to výzva, kterou vyzýval oprávněný povinného, aby splnil, co mu bylo soudem uloženo. Jednalo se tedy o upomínku, která ale musela být učiněna ve lhůtách zemských let od vydání nálezů, to znamená tři roky a osmnácti neděl, aby se nárok nepromloul. Oprávněný v této fázi postupoval podobně jako při samém zahájení sporu útokem. Přání oprávněného o úmluvu zapisoval starosta komorní do register, jmenoval komorníka a pak ho s úmluvou posílal k povinnému. Úmluva ke splnění, jakofli její doručení se zapisovalo do zemských desek. Na Moravě měla úmluva svou obdobu v tzv. posudku. Nebyla-li úmluva dostatečně jiná, a nedoložil jejím prostřednictvím k dohodě o plnění, bylo možno přistoupit k druhé fázi vymáhání nároku, což bylo získání zástavního práva k majetku odsouzeného formou tzv. zvodu - *inductio*. Jeho úkolem bylo zajištění nemovitého majetku povinného. Zvod spočíval v uvedení věže pře dlužník v statek a v příslibu drfby, nezplatí-li dluh nebo nevydá-li předmět sporu. Zvodem však drfba statku ještě nepřecházela na oprávněného, zůstávala povinnému. Jednalo se o tzv. jalové

¹²⁶) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 15

¹²⁷) Tamtéž, s. 15

neboli plané panování. Ke zvodu si musela oprávněná strana u zemských desek vyfládat tzv. list na zvod,¹²⁸ který op t doru oval povinné stran komorník. Zvod mohl být povinnou stranou také přijat, takže ta se pak dostavila před ú ad zemských desek, kde je-t mohla vzná-et určité formální námítky proti způsobu vedení exekuce, nebo dát svolení k intabulaci převodu předmětného majetku na oprávněného a tím exekuci ukončit.

Nedolo-li ani v této fázi k naplnění účelu exekuce, bylo dalším krokem vydání tzv. obranného (obranního) listu. Přicházel v úvahu pouze při exekuci na věci nemovitě a jednalo se o účelný výzvu autorizovanou samotným nejvyšším purkrabím k vydání nemovitého majetku, který byl předmětem nároku oprávněného ze sporu. Obranný list se vydával op t na fládost oprávněné strany, kterou vznesla u ú adu zemských desek, a to zpravidla v situaci, kdy povinný nereagoval fládným způsobem na dříve doru ený zvod. Nejvyšší purkrabí oprávněnému vydaný obranný list autorizoval a vzhledem k tomu, že byl hlavou výkonné moci, předložil oprávněnému svého zřízence a zemského holomka, kteří doprovodili držitele listu na vymáhaný nemovitý statek. Tam byli pak svoláni poddaní a byl předzván také místní rychtář, před nímž byl oprávněný uveden a představen jako nový pán majetku. Poddaní mu složili slib šlověnství a on symbolicky před nimi spálil došek ze stavení. Pokud se povinný stavěl na odpor, bylo proti němu použito podle jeho síly případně krajské hotovosti. Tím bylo provedeno tzv. skutečné panování (vzdání), dominatio, čímž bylo převzato vlastnické právo k nemovitosti.

Při exekuci na peníze po zvodu mohlo následovat panování a také odhádání. Účelem panování byla vlastně exekuce správou nemovitého majetku dlužníka, jehož výnosy si oprávněný bral úrokem ze své vysouzené částky. Vít z předtíkrát navštívil dlužník v statek s komorníky zemských desek a tam před shromážděnými poddanými a rychtářem oznámil, že si bude brát tolik obilí a dobytka, kolik je třeba ke splácení úroku. Odhádání bylo úkonem, kterým bylo dosaženo zaplacení dlužné částky odejmutím části nemovitého majetku dlužníka ve prospěch oprávněného. Znamenalo stanovení ceny jeho nemovitostí pro účel jejího porovnání s výší dluhu, ke kterému byl povinen. Pokud dlužník ani při odhádání nezaplatil, docházelo k převodu drůby části jeho nemovitostí na oprávněného, a to takové, která odpovídala cenou dosud nesplacené částce. řízení

¹²⁸) Klabouch, J. Staré české soudnictví (jak se dříve soudávalo). Praha: Orbis, 1967. s. 207

o odhádání zahajoval zemský místokomorník. K tomu sloužil jeho tzv. list na odhad, kterým byl dlužníkovi oznámen termín, ve kterém bude jeho nemovitost odhadována. V tomto termínu se měl dlužník dostavit na předem tnou nemovitost, případně s doprovodem svých přátel. Proti odhádání mohl být podán odpor u úřadu nejvyššího purkrabího. Místokomorník sezval na odhadovaný majetek dlužníkovy sousedy, kteří pak prováděli samotný odhad jednotlivých částí majetku. Obvykle byla přítomna i strana oprávněná. Odhádání se mělo konat vřdy ráno po východu slunce i alespo dopoledne. Obcházel se panství a jednotlivé jeho části byly odhadovány, to znamená louky, pole, lesy, vesnice, rybníky a podobně, a to včetně movitého majetku a případných práv. Část majetku povinného, která odpovídala cenou hodnot vymáhané pohledávky, byla pak převedena do drůby oprávněného. Proti cenově odhádáním nebylo možno v předlohorské době vznášet protesty.¹²⁹

Je vhodné se ještě zmínit o řízení před městskými soudy, mimo jiné i z toho důvodu, že a toto upraveno ve zřízeních zemských nebylo, postupem času se projevoval jeho určitý vliv i na soudní řízení zemské. Před vydáním Koldínova městského zákoníku v roce 1579 bylo městské právo značně nejednotné. K tomu přispívalo v různých zemích i vytvoření v zásadě dvou oblastí s dvěma odlišnými typy městského práva. Severní oblast, která byla ovlivněna právem magdeburským, saským, a oblast střední a jihu, kde byl patrný jistý vliv práva norimberského, říšského, ale spíše se zde prosazovalo právo Starého Msta pražského.¹³⁰ V městském soudnictví docházelo k tomu, že městské soudy níže město se při své praxi obracely o rady neboli naučení k soudním vyšším městem, přičemž v obou případech k soudu Starého Msta pražského a v oblasti práva saského k městské radě Msta Litoměřic. Odvolání od dvou zmíněných vrchních městských soudních instancí bylo možné pouze k panovníkovi. Odvolávání k soudem do ciziny bylo přísně zakazováno, nicméně zejména v severní oblasti tato tendence přetrvávala a byly vznášeny právní dotazy do Magdeburku. Tato oblast také přirozeně odmítala přijmout Koldínovu kodifikaci.

Soudní pravomoci vykonávaly ve městech městské rady. V oblasti magdeburského práva vykonávali soudní i správní pravomoc městští radní, kdežto

¹²⁹) Kreuz, P., Martinovský, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o rucích). Dolní Běňany: Skriptorium, 2007. s. 148, VZZ 1.157

¹³⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 19

v oblasti práva Starého Msta pražského existoval zvlá- m stský soud, složený z tzv. -éf , a m st-tí radní pak vykonávali agendu správní. B ffnou soudní agendu vy izovaly permanentí zjednodu-ené soudy, složené z n kolika kon-el v ele s purkmistrem. Základním m stským soudem byl v-ak tzv. zahájený soud, hlavní m stský soud v plném obsazení, který zasedal jen n kolikrát ro n , podle pot eby i po n kolik dní, a rozhodoval m -anské spory a v ci v civilní i trestní oblasti. Ve star-ích dobách se je-t konal tzv.výro ní soud, což byl soud s nejvy-í autoritou, kterému p edsedal zakladatel m sta a v královských m stech podkomo í. Zabýval se trestními a civilními p ípady velké d lefitosti. Jako bylo postavení soudc -lechtických soud upraveno v zemském právu zemskými z ízeními, byla i v m stském právu provedena úprava postavení soudc m stských soud , p i emfl ustálenou podobu získala v Koldínov kodifikaci m stských práv z roku 1579. lenové m stských soud byli sice také chrán ni zákonem nap íklad p ed uráfkami a zleh ováním, ale jejich ochrana byla ve srovnání se zemským právem slab-í. Naproti tomu za n která poru-ení svých povinností mohli být trestáni p ísn ji, než soudci -lechtických soud , a to i smrtí, kde zemské právo hrozilo spí-e ztrátou ú adu. I zde tak bylo patrné jífl vý-e zmi ované privilegovan j-í postavení -lechtických stav oproti stavu m stskému.

V principech bylo soudní ízení p ed m stskými soudy v mnohém podobné ízení p ed zemským soudem. Na za átku ízení bylo nutno op t obeslat flalovaného. To na fládost flalobce provád l soudní z ízenec, který mu oznámil p hon. Pohnaný se musel dostavit k nejbliž-ímu jednání soudu a pokud se bez omluvitelných d vod nedostavil, mohl ztratit p i kontuma ním rozsudkem. Rovn fl jednání m stských soud bylo ve ejné a ústní, ale od 16. století se za ala více prosazovat písemnost procesu pod znateln j-ím vlivem ímsko-kanonického práva. Také zde se po zahájení rychtá tázal stran, zda stojí na svém právu. D íve se v m stském soudnictví prosazují profesionální e níci, kte í v úvodu p e p edná-eli za flalobce zn ní flaloby. Po vyjád ení stran vynesl soud tzv. ortel. Ten je-t nebyl rozsudkem, nýbrfl ukládal jedné ze stran, aby vedla d kazy. D kazy se provád ly r znými d kazními prost edky, jako p ísahou, sv dky, listinami, soubojem. Po skon ení dokazování soud rozhodoval jednomysln a ortel vynesl purkmistr. Pokud nebylo jednomyslností, postoupil soud v c vy-í instanci, jífl také mohl být pán m sta. Soud v-ak nemusel, jako tomu bylo v ízení p ed zemským soudem, rozhodnout sám a hned. Mohl vnesení rozsudku odlofit a

mohl také fládat nau ení od vrchního soudu a od roku 1548 od soudu apela ního. Ani jeho ortel nebyl kone ný. Bylo mofno se proti n mu odvolat, p vodn k vy—í instanci (Litom ice, Praha), pozd ji k apela nímu soudu. O apelaci se fládalo p ímo p ed m stským soudem, který ji p vodn musel povolit. Stávalo se, fle byla fládost fladatele formáln zt flována, musel nap íklad p i proná—ení fládosti strnule stát bez pohnutí, jinak mu byla zamítnuta. Odvolání m lo odkladný ú inek. Rovn fl rozsudek apela ního soudu pak vyhla—oval p vodní m stský soud. Do deseti dn po apela ním rozsudku mohla strana podat fládost o revizi k panovníkovi. Revize jifl odkladný ú inek nem la. O nákladech ízení se rozhodovalo odd len po úplném skon ení procesu v tzv. likvidatorním ízení p ed týmfl m stským soudem. Exeku ní ízení nebylo tak slofité a formální jako v ízení —lechtickém a bývalo rychlejí. Obdobn existovala exekuce osobní a v cná na v ci movité a nemovité. Koldín v m stský zákoník sice definitivn zakázal svépomoc a soukromé v zn ní pro dluhy, ale dlufnické v zení z stalo jako exeku ní nástroj a tato forma osobní exekuce dokonce v fdy p edcházela exekuci v cné. Teprve po marném dlufnickém v zn ní povinného bylo mofno po —esti týdnech od vnesení rozsudku pofládat prvoinstan ní m stský soud o provedení v cné exekuce. Ve výjime ných p ípadech bylo mofno uffit exekuce i p ed procesem jako formu zaji—t ní nároku, jednalo-li se nap íklad o p espolního, neosedlého a podobn .¹³¹

Pon kud specifickým soudním orgánem bylo Hejtmanství n meckých lén. Vyvinul se z p vodního ú adu Hejtmanství n meckých lén z 15. století, v jehoí kompetenci bylo spravovat léna eské Koruny na území Svaté í-e ímské. Zasedal jednou v roce v b eznu a sídlil z ejm v Praze. Jeho leny bylo dev t jmenovaných soudc . Zásady ízení byly z ejm obdobné jako u jiných —lechtických soud , av—ak jednací e í zde byla n m ina. Zásadn m ly být ob strany sporu p ítomny osobn , ale vzhledem k tomu, fle se jednalo mnohdy o léna vzdálená, p ípou—t la se i p ítomnost zplnomocn ného zástupce. P edvolání k soudu se konalo písemn . Po d kazním ízení byl vnesen šurteilö, který m l povahu nálezu. Ferdinand III p evedl v roce 1651 agendu tohoto soudu na apela ní soud.¹³²

¹³¹) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Töu—a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 21

¹³²) Tamtéfl, s. 24

Církevní soudnictví se objevuje v českých zemích zhruba v 13. století. Církevní soudy byly panovníkem nadány kompetencemi k souzení v cí podle tehdejšího pojetí církevní povahy, což byly zejména spory kleriků a spory o církevní majetky, ale také spory o lichvu a vci manfelské. Mezi církevní soudy však byl zřízen i univerzitní soud pražského vysokého učení. Stálým církevním soudem byl biskupský (konzistorní soud). Řízení před biskupským soudem bylo písemné a strany byly zastupovány advokáty a prokurátory. Po skončení husitských válek nadále církevní konzistorie soudily manfelské spory a katolické konzistorie i trestní vci kleriků.¹³³

V poměrně pestré mozaice různých soudů lze nalézt v této době v českých zemích také soudy řídkovské, které v souladu s personalitou práva soudily na základě halachického práva pro řídkovské řídkovských komunit. Neměly však hrdelní pravomoc, nebo tu vykonával panovník, který považoval řídky za své poddané. Ve sporech mezi křesťany a řídky mohl křesťan řídku pohnat před řídkovým státním soudem, nebo před rozhodoval *judex Judaeorum*, což byl k tomu určený zvláštní úředník jmenovaný panovníkem.¹³⁴

4. Obecná právní charakteristika OZZ

Obnovené zřízení zemské je vřítý zkrácený název pro kodifikaci zemského práva českého a následně také moravského, která byla provedena roku 1627 pro Čechy a přesně o rok později pro Moravu tehdejší panovníkem, mimo jiné českým králem a Moravským markrabětem, Ferdinandem II. Oba zemské zákoníky byly vydány v němčině, přičemž české obnovené zřízení zemské bylo přeloženo do němčiny ihned v roce svého vydání, kdežto moravské obnovené zřízení zemské se došlo překlady do němčiny až v roce 1632.¹³⁵ S odvoláním na uvozovací patent v českém jazyce, je český překlad označen jako autentický. Reforma moravského zemského práva probíhala na základě výsledků reformy práva českého, přičemž do moravského znění OZZ bylo podle českého vzoru převzato téměř všechno, co bylo nově upraveno v oblasti ústavního práva, avšak

¹³³) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Třeba, J. D. Jiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 34

¹³⁴) Tamtéž, s. 35

¹³⁵) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s.8

s přihlednutím k odlišnostem ve struktuře moravských nejvyšších státních orgánů,¹³⁶ jinak byl text moravského zákoníku s určitými odchylkami analogický českému. Tyto odchylky spoívají v rozdílech formálních i obsahových. Formální rozdíly tkíví jednak v rozdílném celkovém postupu, ve kterých jsou formulována jednotlivá ustanovení těchto předpisů, a jednak ve způsobu jejich značení. Obsahově se jedná o odlišnosti v některých otázkách procesních, týkajících se zejména určení procesních lhůt, a dále také v rozdílech v užívání terminologii. V této práci budeme vycházet z obnoveného znění pro srovnání s tím, jaké na případné konkrétní odchylky moravského zemského znění bude případně poukázáno v podrobnějším textu. Obnovená znění měla společný základ, a sice ten, jaké jim byla významně omezena stavovská práva ve prospěch moci panovníka a otevřená cesta k nastolení absolutismu.

Fakt, jak a koliv, jak již bylo zmíněno výše, byl text tohoto zásadního právního aktu předložen do rukopisné knihy ihned po svém vydání v roce 1627, předtím nebyla jeho česká verze vytištěna celá, ale pouze do svého článku F1, přičemž zbytek textu byl doplněn rukopisně, mnozí autoři hodnotí jako součást habsburských germanizačních a mocensky absolutizujících snah namířených vůči českému obyvatelstvu země.¹³⁷ Titul v knize pro úřední český předklad zničen. Obnovené právo a znění zemské dle něho náležo království českého, pro moravský pak Obnovené znění zemské dle něho markrabství moravského.

Obnovená znění Ferdinand II. oktrojoval¹³⁸, to znamená autoritativně vydal z pozice moci bez souhlasu a potvrzení zemského sněmu, a to uvozacími císařskými patenty, kterými je úředně vyhlásil za zákon. Pro české Obnovené znění zemské tak učinil uvozacím patentem podepsaným dne 10. května 1627 ve Vídni, kdežto pro moravské Obnovené znění zemské byl uvozací patent podepsán 10. května 1628 v Praze. Ferdinand II se cítil k tomuto způsobu provedení reformy zemského práva oprávněným na základě svého vítězství ve válce proti povstalým českým stavům, která vyvrcholila jeho naprostým vítězstvím v bitvě na Bílé Hoře, po které se zcela zhroutil nejen vlastní vojenská síla

¹³⁶) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 9

¹³⁷) Srovnej např.: Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 156

¹³⁸) *Z francouzského š octroyerō, znamená udělit, poskytnout, vnucovat, vnutit*

eských protestantských stavů pod vedením švicimního krále Fridericha Falckého, ale i celá stavovská opozice v něm.¹³⁹

V obnoveném zřízení na základě svých předchozích nároků na český trůn, které odvozoval mj. od ustanovení Zlaté Buly Karla IV. ze 7. dubna roku 1348¹⁴⁰, neuznal své předchozí svržení v roce 1619 z českého trůnu a následnou stavovskou volbu Fridericha Falckého za českého krále, jež se ostatně bezprostředně po své porážce na Bílé Hoře i povstalci sami z ekli,¹⁴¹ a považoval od počátku stavovskou protestantskou opozici za rebely, kteří svou vzpourou proti svému panovníkovi ztratili veškerá práva (privilegia) tím, že je sami porušili. Tato teorie o propadlých právech mu pak dávala oprávnění udělit jim jen taková privilegia, která sám uzná za vhodné. Ve skutečnosti, nehledě ani na teorii propadlých práv, faktická doba hovořila jasně, nebo Ferdinand II. svým vítězstvím a následným postupem dosáhl v českých zemích bezkonkurenčního mocenského postavení, takže mu nikdo nedokázal bránit, aby, jak to sám vyjádřil v prvním oddíle své nové české ústavy: *šToho v-ak sob , téfl d dic m Na-im, budoucím král m českým obzvlá-ť v moci poz. stavujeme, abychom v tomto d di nám království na-em ád a právo na izovati, i v-echo to, cofl sebau jus legis ferendae, nebolifto mocnost vysazení práv p iná-ť, initi moci rá iliš.*¹⁴² Touto v touto vyjádřil svou tehdejší základní a nejpodstatnější změnu v ústavním uspořádání v českých zemích, nebo sám sebe a své nástupce postavil jako jedinou zákonodárnou moc ve státě, který tak jednoznačně opustil formu stavovskou a vstoupil do své etapy absolutistické. Podobný vývoj sice byl zákonitým důsledkem i v jiných zemích, který byl přirozenou cestou k formování moderních národnostních států, nicméně v našich podmínkách byl poznamenán základním společenským rozporem spočívajícím v národnostní a náboženské cizotvrdnoucí elity.

Úvodní pasáže OZZ jsou sice prochnuty vyzdvihováním tradice české státnosti, jak již bylo zmíněno shora, počinaje Karlem IV., přes Vladislava Jagellonského a dále po panovníkově dda Ferdinanda I., avšak ve své tle dalších

¹³⁹) Srovnej např. Chalín, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 365 a.n., Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 8

¹⁴⁰) OZZ I. A.I.

¹⁴¹) Chalín, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013. s. 365 a.n., nebo: Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 8

¹⁴²) OZZ I. A.VIII.

ustanovení oddílu A se jeví OZZ jako výraz a právní základ nastolení nového smru ve vývoji pomru v zemích Koruny české, a to smru ve smyslu cílené a dlouhodobé neutuchající snahy rakouského habsburského rodu a domu o vybudování, sjednocení a stabilizaci mnohonárodnostního státního útvaru zaujímajícího rozsáhlé území ve střední Evropě, kterého budou země Koruny české součástí. Útvaru, který nakonec přestál téměř 100 let.

Obnovené zřízení zemské obsahuje vymezení svého vlastního formálního základního vnitřního členění na dva díly, a to na díl první od článku A.I. až po článek I.XXVII., a na díl druhý, obsahující články K.I. až Z.VI. O tomto členění se dozvíme až v samostatném krátkém textu bez ošlování, dle článku I. I.XXVII. a článku K.I. První díl je pak dále členěn na dvě části podle charakteru v nich obsažené právní úpravy, a to práva šlechtického a šoukromého. Zákonodárce tak činí opět ve stručném oddělovacím textu mezi posledním článkem oddílu A s číslem A.XLIX. a prvním článkem B.I., ve kterém uvádí: *ŠA pon vadfl afl potud o t ch v cech, kteréfl tak na v t-ím díle ad jus publicum p ináleflejí, dotkuto a poloflno jest: následuje jifl jus privatum, a to zpo átku o saudných v cechõ*. Tedy panovník sám zde rozlišuje dvě hlavní oblasti úpravy v OZZ obsažené, a to je jednak úprava práva státního i ústavního, označená zde jako *šv ci ad jus publicum p ináleflejícíõ*, a jednak kodifikace práva zemského, neboli lechtického, označovaná jako *šjus privatumõ*. Jak uvádí například i Marta Kadlecová¹⁴³, v oddílu A, neboli v článcích A.I. až A.XLIX jsou obsažena ustanovení týkající se trnní posloupnosti, zemského snmu, královských zemských úad a jejich obsazování v etn skládaných p ísah, zemských stav , udlování lén, zp sobu p íjímání cizinc do českého království opět rovn fl v etn skládané p ísahy, nezczizování území nálefejících k české koruně, nábofenství, nobilitací, horního a mincovního regálu, postavení panovníka a vztahy mezi ním a českými stavy, výkon moci zákonodárné, vládní a výkonné a také soudní. Články B.I. až I.XXVII. obsahují první část úpravy soudního a deskového ízení, což je celkem 375 článk , které představují 43,8% všech ustanovení OZZ.¹⁴⁴

Druhý díl je rovn fl členěn obsahov na díl í úseky i pododdíly. Jednotlivé oddíly podle písmenného ozna ení m fleme charakterizovat z hlediska

¹⁴³) Kadlecová, M. české a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s.12 a.n.

¹⁴⁴) Tamtéfl, s. 13

jejich obsahu takto: Oddíl K pojednává zejména o smlouvách, zprav, a zápisech zástav. V oddílovacím textu je zmíneno, aby tam, kde v OZZ chybí úprava některého typu smlouvy, bylo použito českých práv. Oddíl L obsahuje články pojednávající o zápisech dluhů a rukojemství a o placení dluhů. V rámci tohoto oddílu máme v článcích L.XXII.-XXVI. nalézt úpravu vypořádání s věřiteli předlužených pozůstalostí a jmenovitě osob, které před dluhy uprchly do ciziny. Další články L pojednávají také o lichvě a jiných zakázaných smlouvách. Oddíl M obsahuje úpravu dlužnických úpisů, zápisů a výpisů a rovněž právo manfeské a vna. V oddílu N nalezneme úpravu porušenství. Články oddílu O pojednávají o právu dle zákona a o povolení pro případ smrti. Oddíl P je věnován problematice neděl a jejich rozdělování a také o promlčení práva. Q pojednává o právu vrchnostenském, poddaných, služebních a úředních vrchnosti, dále o mezích a hranicích, o plavení dříví, o vodách, o myslivosti, o rucech, o krmácích a hospodách a o fidech a jejich obchodování. Oddílem R začíná právo trestní, pojednává o právu útrpném, glejtech, veystupcích a pečině. Oddíl S pokračuje úpravou moci (dostiči-roce pojaté protiprávní útlivy násilí), propadnutí cti, hrdla a statku, služba cizí moci proti králi a o vzpourách poddaných. V oddílu T nalezneme mordeny, dále o nákečích (lupičích) a zlodějích, i o zrádných cedulích. Oddíl V upravuje náek a ctihanění, tedy naění a pomlvy. W obsahuje úpravu pychu a veytrlnosti, což jsou formy zneuctívání cizích nemovitých majetků. Oddílem X se dostáváme k neuctnému a rozpustilému obcování a flivotu, Y pojednává o febrácích, povalečích a tuláctví. Celý text OZZ uzavírá oddíl Z, pojednávajících o trestání těch, kdo by brali do vzení cizí poddané, násilně je tam zadržovali, i jim tam zpobili ublížení na zdraví nebo smrt. Před oddílem S konstatuje oddílovací text, že v t-inou p e b í r á O Z Z ú p r a v u z š p e d e - l é h o z e m s k é h o z í z e n í ů .

Celkově tedy máme OZZ charakterizovat jako rozsáhlý právní předpis, který má v jedné své části charakter ústavního zákona v etn úpravy soudní organizace, v další části se podrobněji vnuje soudnímu procesu, v je-t dalších částech je pak obsažena kodifikovaná úprava ostatních odvtví zemského soukromého práva, a to v souladu s tehdejší-m pojetím jak práva civilního, tak trestního. Předpis si d l a l a m b i c e u p r a v i t v e c h n y o b l a s t i z e m s k é h o p r á v a a s t á t s e z á k l a d e m v e k e r é h o p r á v n í h o d n í v z e m i .

Podruhé bylo Obnovené zřízení zemské vydáno 1. února roku 1640, přičemž v tomto vydání byly připojeny k jeho textu německy psaná Deklaratoria a Novely, *šNovellea et Declaratoriae*, neboli doplnky a vysvětlivky, sbírka královských rezolucí, vysvětlení a nových ustanovení, které se fakticky staly jeho nedílnou součástí a z dnešního pohledu představovaly spíše jeho novelizaci, jejíž potřeba byla vyvolána aplikací v praxi.¹⁴⁵ Obnoveným zřízením zemským právně zakotvené zásady písemného procesu i další změny byly totiž zpočátku rovněž aplikovány a interpretovány jednotlivými soudy a vedly ze strany soudů i k chybám. Dále vzhledem k tomu, že nejvyšší soudní instancí se nově stal panovník, začaly být soudy více vystaveny z jeho strany určitým vlivům, a to buďto přímo politickým, nebo také jeho snahám o doplnění šlegislativních mezer ve stávající právní úpravě, nebo byly Ferdinandu II. i Ferdinandu III. v této době předkládány soudní případy, které byly podle úpravy v Obnoveném zřízení zemském obtížně řešitelné a někdy odhalovaly jeho nedostatky. Ke každému případu pak byla vydávána právní tzv. královská deklaratoria, neboli vysvětlení, aby byly případné rozpory odstraněny. S ohledem na množství těchto případů pak bylo vydání Deklaratorií a Novel vyvoláno potřebou tuto královskou deklaratoria i právní vysvětlení systematizovat, přičemž byla doplněna zároveň i o další potřebná soudní procesní pravidla.¹⁴⁶ V oblasti práva ve věcného Ferdinand II. v této šnovelizaci svého zemského zřízení učinil některé ústupky stavům a poněkud tak zmírnil jeho povodní strohé absolutistické vymezení. Za jeden z nejvýznamnějších ústupků je možno považovat opožděné přiznání zákonodárné iniciativy ústředním zemským sněmům, avšak jednak ve věcech, které se netýkaly *šosoby a práv královských*, a jednak i tak za podmínky, že předložením sněmu, musel být návrh odsouhlasen přítomnými královskými komisaři a po jeho přijetí sněmem musel být předloženo i panovníkovi.¹⁴⁷ O deset let později došlo k vydání Deklaratorií a Novel i pro obnovené zřízení moravské.

Ke stejnému vydání Obnoveného zřízení zemského došlo v roce 1753. Jeho doplnky v tomto případě byly Svatováclavská smlouva z roku 1517 upravující

¹⁴⁵) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 16

¹⁴⁶) Tamtéž, s. 16

¹⁴⁷) Jánová P., Knoll V., Rundová A. Mezníky českých právních dějin. 3. vyd. Plzeň: Alenka, 2010. s.86

vzájemné vztahy –lechty a m st, a Narovnáni o hory a kovy ve svém revidovaném zn ní z roku 1575 sjednaném Maxmiliánem II., stavy a ástí horních podnikatelských sloflek.¹⁴⁸

5. Organizace a právní úprava soudnictví v OZZ

5.1. Úvodní informace

Právní úprava soudnictví a soudní organizace, kterou p ineslo Obnovené z ízení zemské, nep edstavovala razantní formální zm ny co se tý e samotné podoby soudní soustavy.¹⁴⁹ Nadále platil princip personality práva a s ním související zp sob ur ení p íslu-nosti soudu i aplikovaných norem, p i emfl hlavními dv ma právními sv ty nadále z staly právo a soudy zemské a m stské. Av-ak v d sledku odstran ní ú inné protiváhy v i panovníkov moci byla Obnoveným z ízením zemským právn zakotvena absolutistická jednota moci ve stát a její soust ed ní do rukou panovníka, a tato zm na se dotkla vedle moci zákonodárné i moci soudní. Panovník se stal jejím jediným zdrojem a soudy nadále vykonávaly své pravomoci z jeho v le a jeho jménem. Mofná afl symbolickým se pro tuto dobu jeví ustanovení zvlá-tního soudu ad hoc pro vedení procesu s p edstaviteli stavovského povstání po jeho poráfce.¹⁵⁰ Nejen vzhledem k tehdej-í nefunk nosti zemského soudu (byl rozpu-t n) nebylo jejich odsouzení tímto zp sobem u stávajících ádných soud dost dob e proveditelné, chyb lo k tomu i samotné právo, na základ kterého by bylo mofno takový proces vykonat. Samoz ejm lze pochopit, fle se jednalo spí-e o vále ný tribunál vít z . Tím, jak stavy ztratily svou sílu ovliv ovat státní moc, období následující po poráfce na Bílé ho e naru-ilo vývoj stavovského práva a právní kultury v eských zemích, které se doposavad vyvíjely na zcela jiných mocenských základech a také tradicích. Oslabilo postavení a kompetence zemských sn m a zemských soud a vzalo jim jejich svrchovanou zákonodárnou a soudní moc. V soudním ízení p ineslo zejména nástup písemného procesu a v ízení trestním se prosadila zásada

¹⁴⁸) Jáno-íková P., Knoll V., Rundová A. Mezníky eských právních d jin. 3. vyd. Plze : Ale-en k, 2010. s. 72

¹⁴⁹) Nap .: Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 69, nebo: Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 50

¹⁵⁰) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 69

oficiality a inkvizitní, vyhledávací princip. Vliv římského práva začal více pronikat i do práva zemského, jehož setrvávání na tradici českých obyčejů doposavad lechta silně chránila. Novou kodifikací pro zemské právo se stalo Obnovené zřízení zemské a prostřednictvím ustanovení v něm písemně obsaženém se Koldín v zákoník římského práva stává jeho subsidiárním pramenem.¹⁵¹ I když Obnovené zřízení zemské bylo a stále je považováno hlavně jako výraz dovršení a právního zakotvení převzetí absolutní moci vítězným panovníkem představujícím tradici cizorodého práva, bylo také úvodním krokem na cestě směrem k unifikaci právního řádu, vytvoření jednotné správní a soudní soustavy a k recepci římskoprávní tradice.

Obnovené zřízení zemské sice přineslo kromě již zmíněných principiálních mocenských změn i určité změny v soudní soustavě, které se dotkly zejména soudů zemských, ale tyto změny nebyly z formálního hlediska zásadní a neznamenal její celkovou proměnu. Zemské soudy však ztratily svoji svrchovanost a staly se soudy královskými, přičemž jejich rozhodnutí podléhala revizi panovníka a prostřednictvím české dvorské kanceláře bylo možno se k nim odvolat proti všem rozsudkům,¹⁵² přičemž výslovně musel potvrzovat všechny rozsudky hrdelní a o ztrátě lechtické cti.¹⁵³ Tím byla dána ucelená sada královských soudů svou podobou známých z dřívějšího období, v jejichž čele i nadále zasedali nejvyšší královští úředníci a jejich kompetence byly ponechány zhruba v dřívějších rysech. Byl to jednak soud zemský v tiché a dále soud komorní, dvorský, apelační, soud zemský menší a soud purkrabský. Rovněž zůstala rámcově zachována podoba a funkce úřadu zemských desek a řízení před nimi, přičemž však jeho úloha c s soudním řízením zavedením písemného procesu výrazně posílila. Bylo však odstraněno svobodné nalézání práva, neboli volnost zemských lechtických soudů vytvářet v jednotlivých případech nové právní normy a formulovat je ve svých obecně závazných nálezech. Po vydání Obnoveného zřízení zemského mohl zemský soud již pouze aplikovat jeho předpisy. Případné doplňování nebo výklad práva přisloužily například již jen panovníkovi a brzy našly svou formalizovanou podobu například v Deklaratoriích a Novelách z roku 1650. Podstatnou změnou prodělal i způsob obsazování lechtických soudů.

¹⁵¹) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 49

¹⁵²) OZZ 1. F.L.XXV.

¹⁵³) OZZ 1. A.X.

Soudci královských soudů jifi byli úředníky krále. Jejich funkce ufi nebyly doffivotní i dokonce n kdy d di né, ale král je jmenoval nyní jifi na ur itou dobu p ti let a také m l mofnost je odvolat. Skládali mu svou p ísahu v rnosti a poslu–nosti. Postupem ásu byl pak kladen stále d razn j–í pofladavek na jejich profesionalitu a odbornost.

V dob p edb lohorské byla jediným jednací m jazykem na soudech e–tina, jak jsme uvedli s výjimkou soudu Hejtmanství n meckých lén. Stejn tak musely být vedeny v e–tin zápisy v zemských deskách. Obnovené z ízení zemské zavedlo v obou p ípadech jako druhý jednací jazyk n m inu.¹⁵⁴ Dvojjazy nost byla uzákon na Delaratorii a Novelami roku 1650 i u m stských soud .¹⁵⁵ Vzhledem ke zna ným majetkovým p esun m v rámci konfiska níh vln do rukou cizí –lechty po Bílé ho e se n m ina stále siln ji prosazovala a získávala p evahu. Zemské soudy byly v souvislosti s tím rozd leny na eskou a n meckou radu,¹⁵⁶ které projednávaly p ípady podle toho, v jakém jazyce byla podána flaloba. Jazyk se ídil jazykem flalovaného a v tomto jazyce se pak vedlo ízení v etn ízení u zemských desek.¹⁵⁷

Soustava soud v dob p edb lohorské byla výsledkem historického vývoje, který byl poznamenán zejména neustálým bojem mezi panovníkem –lechtou a v pozd j–ím období m sty. R zné soudy tak byly zároveň i výrazem a nositeli dosafiených privilegií a mocenských pozic. Lze íci, fe Obnoveným z ízením zemským byla tato soudní soustava ur ítým zp sobem sjednocena do ne zcela d sledn trojinstan ní soudní soustavy,¹⁵⁸ kde první instancí byly soudy zemské, v t–í a men–í, zemské desky s mofností vedení mimo ádného ízení a soud –kodní deskový, soudy se zvlá–tními kompetencemi, jako byl soud komorní, dvorský a purkrabský, soudy vrchnostenské a m stské. Zvlá–tní –lechtické soudy mar–álský a mezní p sobily pouze do roku 1642, kdy jejich kompetence p e–ly na zemský soud. Druhou instancí p edstavoval apela ní soud a t etí pak panovník prost ednictvím eské dvorské kancelá e a jejího soudního odd lení. Z doby p edb lohorské dále p etrvaly i r zné specializované šprofesniõ soudy, jako byly

¹⁵⁴) OZZ 1. C.II.

¹⁵⁵) DaN 1. Bb.V.

¹⁵⁶) OZZ 1. D.XLVII.

¹⁵⁷) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s.60

¹⁵⁸) Srovnej: Tamtéfl, s. 147

soudy horní, vini ní, mlyná ské, uhlí ské, lovecké nebo mostecké,¹⁵⁹ a dále soudy fíidovské, lenní nebo vojenské. Základní struktura soud v eských zemích z stala po vydání Obnoveného z ízení zemského tedy v zásad zachována, p í emfl ale významn posílila úloha eské dvorské kancelá e, která se stala nejd leflit j-ím orgánem v rámci eského státu. Je nov nadána i soudními pravomocemi a stává se nejen revizní instancí pro eské i moravské soudy jakoflto p ímý reprezentant panovníka a tak také pojítkem mezi eskou a moravskou soudní soustavou, ale krom toho vystupuje v n kterých ízeních i jako soud prvního stupn¹⁶⁰ a konkuruje tak n kterým jiným soud m.

K v t-ím zm nám nefl v organizaci soud samé a v jejich p íslu-nosti dochází v-ak na základ Obnoveného z ízení zemského ke zm nám ve vnit ní struktu e soud , zp sobu jejich obsazování a zejména ke zm n procesních pravidel, která je z ejm nejmarkantn j-í v p ípad soud zemských.

5.2. Zemský soud

Obnovené z ízení zemské upravuje obsazení zemského soudu, které doznalo ur ítých zm n. Sice u v t-ího i men-ího zemského soudu z stali jako soudci a p ísedící zástupci stav , ale byli jifl jmenování výhradn králem z jeho v le. Po et p ísedících byl roz-í en na 26, tedy 16 pán a 10 zeman (rytí).¹⁶¹ V dob p edb lohorské byly tyto funkce doflivotní a ve výjime ných p ípadech dokonce d di né, ale od nyní do nich panovník jmenoval na dobu 5 let. Obdobná pravidla platila i pro soud dvorský a komorní. Z hlediska v cné p íslu-nosti zemského osudu v t-ího nedo-lo formáln k v t-ím omezením, nadále do ní spadaly v ci civilní i trestní. V civilní oblasti zde z stávala nezmn na nap íklad i spodní hranice hodnoty sporu o svobodné statky, která musela p esahovat 100 kop eských gro- , spadaly sem spory o d di nou sukcesi svobodných statk , o zm ny hranic pozemk a podobn . Z trestní agendy jmenujme mordy, moc, a to v etn napomáhání, neoznámení úmyslu a brán ní stíhání, kvalt, výtrflnost na gruntech nebo roz-í ování zrádných cedulí. Podstatným momentem z hlediska kompetence zemského soudu v-ak byla restituce církevního majetku a celého

¹⁵⁹) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tlu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 53

¹⁶⁰) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 102, 104, 110, 147

¹⁶¹) OZZ 1. A.XXXI.

duchovního stavu. N které jinak svou povahou civilní v ci byly totiž sv eny do rukou církevního soudnictví, ímfl k nim zemský soud ztratil p íslu–nost. Dal–ím momentem, který m l vliv na kompeten ní postavení zemského soudu byla prom na stavovských reprezentací jednotlivých zemí, které panovník obsadil sbory jemu v rných ú adník . Formáln m ly tyto orgány p ípomínat n kdejí orgány stavovské. V echách se jednalo o sbor místodrflicích, v n mfl se objevili vedle ú adník výkonných i lenové zemských soud . Tak se nap íklad prvním místodrflicím stal nejvy–í purkrabí, zastávající zároveň ú ad p edsedy zemského soudu, ale i p edsedy zemského sn mu. Tím docházelo k vzájemnému propojování i ovliv ování moci výkonné a soudní i na nižší úrovni, nefl kterou p edstavovala sama osoba panovníka.

Dal–ím orgánem, o kterém je mofno se zmínit v souvislosti s ingerencí panovníka do soudního systému, byla eská komora. Ferdinand I. veden snahou centralizovat správu stavovského státu z ídil komoru královskou, neboli eskou komoru, jako dal–í úst ední královský orgán. Ten m l p vodn slouflit k organizaci jednotné správy panovníkových financí s p sobností pro celou eskou korunu a dále do její kompetence spadala správa komorních statk a m stského a církevního majetku. V jejím ele stál prezident a ty i radové. Stala se dohlédacím a kontrolním panovníkovým orgánem pro celý eský stát.¹⁶² P estofle k tomu nebyla nijak oprávn na za základ platného práva, zasahovala eská komora postupn svou mocenskou autoritou do pr b hu trestních ízení p ed m stskými soudy a v praxi to nakonec znamenalo, fle m stské soudy byly p i svém rozhodování povinny brát na její stanovisko ohled.¹⁶³ Zejména v letech bezprost edn následujících po Bílé ho e si eská komora osobovala právo dohlíft nad prací královských rychtá , kte í mimo jiné vedli vy–et ování v i ú astník m stavovského odboje pocházejícím z m stského prost edí.¹⁶⁴ Byla zru–ena roku 1745.¹⁶⁵

¹⁶²) Malý, K. D jiny eského a eskoslovenského práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 64

¹⁶³) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Třu–a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 56

¹⁶⁴) Tamtéfl, s. 52

¹⁶⁵) Tamtéfl, s. 56

5.3. Apela ní soud

Apela ní soud, jak jifl bylo zmín no vý-e, byl rovn fl po inem, a to významným, Ferdinanda I. Vznikl v roce 1548. Jeho organizace byla v pr b hu 17. století postupn upravována. Zasedal permanentn a byl obsazován odbornými právníky. Jifl v roce 1628 panovník vydal reskript, na jeho fl základ museli uchaze i o místo rady v apela ní m soudu absolvovat odborné zkou-ky z civilního i trestního práva, skládající se z ásti písemné a ústní. Na základ výsledk zkou-ek pak panovník jmenoval nové leny soudu. V témfle roce do-lo také k úprav hlasovacího po ádku p i rozhodování soudu, která m la zabránit tomu, aby mlad-í soudci byli ovliv ování ve svém rozhodování názory svých star-ích zku-en j-ích koleg . Proto m li hlasovat nejprve nejmlad-í dokto i, pak postupn podle svého v ku dal-í z nich, po doktorech op t od nejmlad-ích zástupci -lechtického stavu a poslední hlasoval prezident. Pozd ji v-ak bylo po adí op t p evráceno. Judikatura apela ního soudu m la vysokou úrove a získal si zna nou autoritu. Na základ Obnoveného z ízení zemského do-lo ke zm n , kdy jeho rozsudky podléhaly revizi eské dvorské kancelá e¹⁶⁶ a nikoli jifl komorního soudu z d vod rozdílnosti zemského a m stského práva.¹⁶⁷ Neboli vedle zemských soud i apela ní soud m l pak za svoji vy-í instanci eskou dvorskou kancelá , ili kancelá reprezentující panovníka. Tím se soudnictví sbíhalo do jednoho úst edního nejvy-ího vrcholu soudní moci. Apela ní soud rozhodoval v odvoláních proti rozsudk m v závafln j-ích p ípadech, obzvlá-t trestních. Nadále rozhodoval i o odvoláních proti rozhodnutím m stských soud a dával nau ení nífl-ím soud m.¹⁶⁸ Dále mu p íslu-elo rozhodovat o rozkladu, cofl byl zvlá-tní opravný prost edek. Na podání rozkladu byla lh ta trnácti dn po vynesení rozsudku. Ve své kompetenci m l apela ní soud také dozor nad vrchnostenskými soudy, jeho fl výkon byl pozd ji p esunut na krajské ú ady.¹⁶⁹ Roku 1651 byla k apela nímu soudu p evedena soudní agenda Hejtmanství n meckých lén, které bylo zru-eno. Od roku 1644 pak nesm l apela ní soud p íjmout odvolání, které nebylo podepsáno advokátem.¹⁷⁰

¹⁶⁶) OZZ 1. F.LXXVI.

¹⁶⁷) OZZ 1. F.LXXIII.

¹⁶⁸) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tlu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 53

¹⁶⁹) Tamtéfl, s. 54

¹⁷⁰) Tamtéfl, s. 54

5.4. Purkrabský soud

Purkrabský soud, neboli soud nejvyššího purkrabství, soudil spory o peněžitě povoditelné dluhy (listy) nezajištěné jiným majetkem, ale rukojemstvím.¹⁷¹ Předsedal mu nejvyšší purkrabí a někdy se ho účastnil i sám panovník. Měl dále kompetenci v úseku z ústředních a místních.¹⁷² Záznamy o jednání soudu byly vedeny v českém i německém jazyce v jeho registrech povoditelných a obsádných, svobodných, nálezných a výpovědních.

5.5. Komorní soud

Komorní soud vznikl po husitských válkách jako soud královský. Obnovené zřízení zemské jeho další existenci potvrdilo a upravilo jeho řízení a procesní pravidla. Tato úprava pak přetrvala až do zániku Komorního soudu v roce 1783.¹⁷³ Komornímu soudu předsedal nejvyšší hofmistr a nebyl stanoven procesní pořádek jeho soudců, nicméně bylo určeno, že pro vynesení rozsudku je zapotřebí, aby se při jednání soudu zúčastnilo alespoň třináct. Soudci komorního soudu byli jmenováni panovníkem na funkční období jednoho roku a skládali mu přísahu. V českém právu byl soud k žalobám z pomluv (hanlivých slov), z pychu (neboli svévolného nebo násilného znášení majetku), z ohrožování jiné osoby rušivě, z nedodržení smlouvy a ze sporů o nezápisné obvinění a vnošení.¹⁷⁴

5.6. Dvorský soud

Dvorský soud zasedal vždy před jednáním komorního soudu, tedy čtyřikrát ročně.¹⁷⁵ V jeho čele stál dvorský sudí a jeho členy jmenoval panovník z ústředních a místních, držitel královských lén, na funkční období jednoho roku. Jmenování soudců skládali přísahu. Rozsudky vyhlášoval soud rovněž jménem panovníka, jako jiné soudy pohorské doby. Zřízení před ním vycházelo z úpravy zřízení pro zemský soud v ústřední, obsádní ale provádělo jménem nejvyššího dvorského sudího komorníků dvorských desek. Dvorské desky měly obdobnou funkci pro řízení před dvorským soudem, jako desky zemské pro zemský soud. I

¹⁷¹) OZZ 1. F.XXIII.

¹⁷²) OZZ 1. F.XXII.

¹⁷³) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. D. Jiny českého soudnictví od počátku české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 55

¹⁷⁴) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 133

¹⁷⁵) OZZ 1. F.XL.

dvorský soud se v případě potřeby dělil na českou a německou radu. Soud byl v činnosti pouze v souvislosti se spory o královská léna a o lenní odúmrť.¹⁷⁶

5.7. Třikodní soud

Dalším soudním orgánem byl třikodní soud,¹⁷⁷ sestávající z členů úředníků zemských desek. Rozhodoval v případě jím jmenovaném zvláštním likvidatorním řízení o náhradách škody a nákladech soudního řízení. Likvidatorní řízení bylo samostatným řízením, ale souviselo s meritorním řízením před jiným soudem, a to v tomto případě s jiným soudem zemským, soudem komorním nebo purkrabským. Strana, která se v případě sporů o to, komu osud vyhrála a byl jí přiznán nárok na náhradu škody a nákladů řízení, obracela se na tento třikodní soud, aby vynesl tzv. likvidatorní rozsudek, neboli rozsudek přímo určující způsob náhrady. Rozhodnuto mohlo být pouze o skutečně vynaložených nákladech v jednom sporu. Třikodní soud zasedal pouze v případě řízení před ním zůstalo ústní. Souviselo to s tím, že bylo zájmem, aby tento soud rozhodoval rychle. Obnovené řízení zemské stanovilo, že má být na základě předložených důkazů rozhodnuto neprodleně.¹⁷⁸

6. Právní úprava procesu v OZZ

6.1. Celková charakteristika

Obnovené řízení zemské přineslo v oblasti soudnictví také změny procesní, vycházející zjevně z tradice římsko-kanonického procesu, jehož vliv touto právní úpravou podstatným způsobem zasáhl i do doposavad tradičního českého zemského práva a umožnil tak nový směr pro jeho další vývoj. Například Jindřich Francek v této souvislosti hovoří o přímě zahájení nové éry.¹⁷⁹

Podstatným zásahem do způsobu vedení soudního řízení bylo zavedení jeho písemnosti, a to nejprve před soudy zemskými samotným Obnoveným

¹⁷⁶) OZZ I. F.LII., F.LXIV.-LXVI.

¹⁷⁷) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 127

¹⁷⁸) Tamtéž, s. 102, 104, 110, 129

¹⁷⁹) Francek, J. Velké dějiny zemí Koruny české, Tématická sada sv. III Zločinnost a bezpráví. Praha: Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011. s. 45

z ízením, a posléze i p ed soudy m stskými.¹⁸⁰ S písemností procesu souvisely i dal-í zm ny, jako byla nap íklad zvý-ená pot eba odborné právní pomoci a pozd ji uzákon ná nutnost zastoupení stran v soudním ízení. P ísp lo to mimo jiné i k finan ní a asové náro nosti soudních ízení.¹⁸¹ Zavedením písemného procesu ztratilo sv j p vodní význam e nictví. Obnovené z ízení zemské bylo prvním p edpisem v eských zemích, obsahujícím ustanovení o advokacii.¹⁸² Právní pomoc byla nadále poskytována ve dvou formách, a sice prokurátory a advokáty. Prokurátor vystupoval jako procesní zástupce ú astníka a inil za n ho podání a jiné úkony, advokát podání sepisoval. Deklaratoria ustanovila zásadu, fle advokát musí mít vysoko-kolské vzd lání. Obnovené z ízení upravilo nap íklad mofnost substitute v zastoupení, povinnost ml enlivosti, povinnost prokurátora v c celou dokon it, zákaz odep ít zastoupení a také zákaz sv d it k návrhu zastupované strany.¹⁸³ Dosavadní p evládající obflalovací princip byl v trestním ízení nahrazen principem vy-et ovacím spojeným s presumpcí viny.¹⁸⁴

Po bitv na Bílé ho e se výrazn zm nilo postavení m stských rychtá . Byli znovu dosazováni do svých funkcí, ze kterých byli sesazení v pr b hu stavovské revolty a jejich pozice byla posílena, stali se z nich králov-tí rychtá i. Byli pov eni vy-et ováním m – an , kte í se ú astnili vzpoury proti panovníkovi a také jim byla sv ena správa majetk a d chod m st, která se zapojila do odboje.¹⁸⁵ M stské soudy se dále m ly stát vzorem pro vrchnostenské soudnictví nad poddanými.

ízení p ed m stskými soudy jako takového se Obnovené z ízení p ímo nedotýkalo a z stalo v zásad v p vodní podob upravené Koldínovým zákoníkem afl do 18. století. Bylo více ovlivn no právem ímským a také historicky právem n meckým. M la na n j vliv také u ená jurisprudence

¹⁸⁰) Pozn.: *Zavád ní písemného procesu do praxe m stských soud ívliv ovala postupn jurisprudence apela ního soudu, p edstavujícího jejich vy-í instanci, p í emfl rozhodující v tomto ohledu byla instrukce apela ního soudu z roku 1644. Nicmén v m stském soudnictví nebyla ani potom písemnost soudního procesu zcela bezvýhradná a n které spory men-ího významu stále mohly být projednávány ústn . Srovnej.: Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 48*

¹⁸¹) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 51

¹⁸²) Balík, S. Minulost, p ítomnost a perspektivy advokacie. Plze : Vydavatelství Západo eské univerzity, 1998. s. 22

¹⁸³) Tamtéfl, s. 22

¹⁸⁴) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Těu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 51

¹⁸⁵) Tamtéfl, s. 52

apelačního soudu. Avšak i sem se začal po roce 1627 pozvolna prosazovat písemný proces, mimo jiné i proto, že zemské a městské soudnictví se začaly více vzájemně ovlivňovat vzhledem k subsidiaritě přímě zalíbené v Obnoveném řízení zemském. Městský soudní proces však přesto více zohledňoval potřebu méně nákladnosti a pružnosti řízení, a proto v něm byla ústní forma upřívána i nadále. Řízení před městským soudem se zahajovalo ústně přednesenou žalobou, která byla zapsána do protokolu. Pokud se jednalo o méně složitý případ, mohl být proveden následně výslech svědků nebo byla uložena rozhodovací příkaha. Jinak mohl soudce nařídit rozsudkem v této fázi písemné řízení. K nahrazení ústního řízení písemným přispěly tzv. pragmatiky z roku 1641 a instrukce apelačního soudu z roku 1644.¹⁸⁶ Od té doby byl sice proces před městskými soudy obligatorně písemný, ale nebyl blíže upraven, a proto se pro něj subsidiárně upřívávala ustanovení Obnoveného řízení zemského. V nich kterých otázkách, zejména například procesních lhůt, však stejně městské soudy setrvaly na úpravě Koldínova městského zákoníku, protože v zemském právu upravené lhůty byly pro řízení před městskými soudy nevhodně dlouhé. Městské soudní řízení si uchovalo svůj pružný, pragmatičtější a aktivnější charakter a díky tomu se v pozdějším vývoji stalo inspirací pro další postupné právní úpravy soudního řízení.

Obanské soudní řízení podle své úpravy, obsažené v Obnoveném řízení zemském, bylo i nadále v rukou stran, to znamená, že zůstalo řízením obžalovacím, akuzatorním, zahajovaným na základě iniciativy jedné z nich. Zachováno zůstalo i jeho formální členění na tři fáze, a to přípravné řízení, pří a exekuci.

6.2. Přípravné řízení

Přípravné řízení se zahajovalo výměnou tzv. zeznaných cedulí, což byla informace protistran o chystaném obvinění, žaloba. Jednalo se o dvojmo napsaný text na papíře, který byl pak rozříznut a jeden takto vzniklý list byl doručen protistraně, druhý sloužil jako opis žalobci. Zeznané cedule předovod, neboli žalobce, posílal po dvou osobách žalovanému. Výměnou zeznaných cedulí byla obligatorním předpokladem k přijetí žaloby. Byla oproti možnost, jak dospět ke

¹⁸⁶) Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 62

smíru, nebo na jejím základ došlo k zahájení řízení sepsáním a doručení žaloby. Obnovené řízení zemské požadovalo, aby byla žaloba (libel) co nejjednodušší. Měla obsahovat označení soudu, od kterého se žádá rozhodnutí, jednoznačné označení stran sporu, obsah vznášeného nároku a žádost, aby soud tento nárok i právo žalobci přiznal. Žaloba se podávala dvojmo u deskového úřadu. Ten byl společným pro soud zemský, dvorský, komorní i purkrabský. Při podání žaloby byl advokátní přímus, to znamená, že musela být spolu s ní podána plná moc advokátovi a advokát ji musel podepsat. Jeden opis žaloby se doručoval protistraně, druhý zůstal u desek. Měsíční úředníci vydali oběslání, které se pak spolu žalobou posílalo žalovanému prostřednictvím pověného z řízence, jmenovaného starostou komorníků. Neosdlý žalobce skládal před vydáním oběslání kauci jako záruku na případnou náhradu nákladů soudního řízení. Oběslání tak nahradilo v českém Obnoveném řízení přehon. Moravské znění obnoveného řízení přehon zachovalo. Zasláním oběslání a žaloby bylo řízení zahájeno.¹⁸⁷

Obviněný měl povinnost na žalobu odpovědět písemně do deseti dnů od jejího doručení. Tato odpověď se nazývala exepce.¹⁸⁸ Žalovaný měl možnost požádat o prodloužení lhůty pro podání exepce, avšak s uvedením vážných důvodů. Lhůtu bylo možno prodloužit v zásadě třikrát, poprvé o tři týdny, podruhé o dva týdny a žádal-li žalovaný o toto prodloužení, mohlo být poskytnuto v délce osmi dnů. Nedodal-li žalovaný ve stanovené lhůtě svou exepci, mohl žalobce požádat soud, aby v jeho věci rozhodl při nejbližším jednání soudu. Soud i podle Obnoveného řízení zemského mohl v takovém případě vydat kontumální rozsudek nazývaný stanné právo. Rozdíl oproti době minulé spočíval v tom, že stanné právo soud nevyslovil automaticky pro formální důvod nedodání exepce žalovanou stranou, ale soud se alespoň částečně i v této situaci zabýval materiální stránkou sporu. To znamená, že aby bylo stanné právo přiznáno, musel být k žalobě připojen například nepopíratelný listinný doklad o existenci žalobceva nároku nebo případně odkaz na příslušné ustanovení zákona, o němž se žaloba opírala, nebo soud také na návrh žalobce před vynesením rozsudku vyslechl svůdka, který mohl žalobce v návrhu podpořit. V rámci tohoto přezkumu

¹⁸⁷) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 30

¹⁸⁸) Tamtéž, s. 30

dokonce ale mohl soud dospět k rozhodnutí ve prospěch žalovaného.¹⁸⁹ Navíc, i přes soudem vydané stanné právo ve svém neprospěchu, na jehož základ pak započala exekuce, měl žalovaný nově možnost se bránit. Mohl uvést nějaké důvody na svoji omluvu, pro které stanovené lhůty na žalobu nepodal exepci, a mohl žádat soud aby zrušil nařízenou exekuci a obnovil meritorní řízení v jeho věci.¹⁹⁰

V rámci své exepce měl žalovaný povinnost uvést důvody, pro které nesouhlasí s žalobou a měl se také vyjádřit k žalobou navrženým důkazům a svdkům. Měl dále možnost zde navrhnout důkazní prostředky pro svoje uvedená tvrzení. V tomto ohledu platila zásada koncentrace, nebo žalovaný měl povinnost uvést všechna svá tvrzení i důkazy právě v exepci, a nikoli až později při duplice. Tam mohl uvádět pouze ta nová tvrzení skutečnosti, o kterých prokázal, že mu při exepci nebyly známy. To neplatilo o námitkách právního charakteru.

Zde autoři pojednávající o této problematice¹⁹¹ poukazují na různé aspekty právního řízení, které mohly být a bývaly zneužívány pro pozdržování procesu. Vedle toho, že na protahování řízení mohli mít zájem samotní právní zástupci stran z jednoduchých ekonomických pohnutek, lze poukázat i na možnosti využitelné samotnými stranami, v tomto případě stranou žalovaného, který měl možnost vyvolat zahájení různých druhů vedlejších řízení, na jejichž výsledek soud v meritorním sporu čekal. Například, žalovaný musel předložit důkazní listiny na podporu svých námitek¹⁹² vyslovených v exepci dokládat v tomto svém obranném procesním kroku ve dvou opisech. Neměl-li je u sebe, mohl požádat soud o poskytnutí lhůty k jejich obstarání prostřednictvím právního zástupce toho, kdo měl předložit listiny vydat. Proces pak byl zastaven na dobu, až byly listiny na dotyčné osobě vymoženy. Další možnosti, jak žalovaný mohl zdržovat

¹⁸⁹) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 30

¹⁹⁰) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 31

¹⁹¹) Například: Adamová, K., Riegerová, B., Skřejpková, P., Soukup, L., Tůma, J. Dějiny českého soudnictví od počátku české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 58, Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 31, nebo: Klabouch, J. Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo). Praha: Orbis, 1967. s. 178

¹⁹²) Markov, J. Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.-XVII. století. Praha, 1967. s. 79-80: *Námítky byly zvláště obranným prostředkem, nebyly popřením žalobcovy nároku, směřovaly spíše k formálnímu náležitosti a podmínkám řízení. Rozlišovaly se dilatorní a preemptorní námítky. Mohlo se jednat například o poukázání na věcnou nepříslušnost soudu nebo překážku litispendence atd.*

ízení v n kterých p ípadech, bylo vyslovení pochybnosti, zda má flalobce dostate ný majetek k vedení sporu, cofil soud ve zvlá-tním ízení nejprve ov oval.¹⁹³ Nebo mohl flalovaný také poukázat na n jaké formální vady flaloby, ímfl op t mohl iniciovat vedlej-í, incidentální, spor p ed zemskými deskami o p ípustnosti flaloby. V takovém p ípad nepodával flalovaný exepci, ale fládost o restituci flaloby. Vyvoláváním r zných vedlej-ích spor docházelo k zna nému protahování proces .

Po podání exepce flalovaného mohl flalobce pofládat soud, aby ve v ci rozhodl. Av-ak místo toho mohl na exepci flalobce dále reagovat, totifl odpovídat svou replikou. Replika se podávala k soudu do -esti týdn a m la vyvracet exepci. Op t bylo moflno fládat dvakrát o prodloužení lh ty pro podání repliky, a to nejprve o t i týdny, po druhé je-t o dva týdny. flalobce nemohl jifl m nit p edm t své flaloby, ale mohl v replice uvád t nová tvrzení a k jejich podpo e i nové d kazní prost edky. Dosp l-li flalovaný k názoru, fl flalobce p ekro il v replice zákonné omezení a pozm nil flalobní petit, m l moflnost pofládat o p ezku flaloby u deskového ú adu. Pokud mu bylo vyhov no, flaloba byla zru-ena a flalobce musel flalovat znovu o za átku. Exepci ani repliku na ni soud z moci ú ední sám protistran nedoru oval, ale strany si je musely z vlastní iniciativy vyzvednout. Po podání repliky mohl ínit flalovaný op t obranné kroky. Mohl ji u soudu napadnout jako ú elové prodlufování sporu pro její bezobsaflnost, neboli poukázat na to, fl neobsahovala z hlediska sporu nic nového. Po projednání tohoto návrhu mohl soud flalobce potrestat.¹⁹⁴ Dále flalovaný mohl i na repliku op t odpov d t, a to svou duplikou. Lh ta pro podání dupliky ínila op t -est týdn a op t mohla být na fládost dvakrát prodlouflena o t i a dva týdny. V duplice mohl flalovaný pouze reagovat na flalobcovu repliku, a to v etn svých p ípadných návrh na dal-í d kazy, ale nesm l v ní roz-í it svá skutková tvrzení, která uvedl jifl v exepci, s výjimkou jifl zmín ných novot, které mu p i exepci nemohly být známy. Toto musel p ípadn flalovaný ztvrdít p ísahou. Nebylo-li takových novot v duplice flalovaného, bylo flalobci umoflno do dupliky pouze nahlédnout a dal-í jeho odpov , neboli tripliku jifl soud nep ípustil. Pokud v-ak byl v duplice uveden platným zp sobem nový doklad, mohl flalobce ve lh t deseti dn vznést

¹⁹³) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské, Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 31

¹⁹⁴) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 32

protest *šcontra nova instrumenta* a odpověd t svým dalším podáním, triplikou, na kterou měl ty i týdny, a v nífl mohl na nová tvrzení flalovaného je-t reagovat svým vyjád ením. Z pochopitelného d vodu rovnosti stran m l flalovaný právo zase je-t proti flalobcovu vyjád ení v triplice podat rovn fl do ty týdn svou kvadrupliku, ve které se mohl jifl pouze pokusit tripliku zpochybnit.¹⁹⁵

Ú elem shora popsané formalizované vým ny podání stranami bylo shromáfdit d kazní materiál p ed tzv. inrotulací akt, cofl bylo uzav ení p ípravného ízení u zemských desek spojené s p edáním ve-kerého materiálu pro proces soudu k vlastnímu projednání, neboli p i. V inrotulovaných aktech obdrfl tak soud písenn zpracované podklady k p ípadu v etn v-ech d kaz a mohl jej na p ítím zasedání projednat. Zám rem nepochybn bylo,¹⁹⁶ aby v p ípravném ízení prob hly skute n ve-keré p ípravy na hlavní p i, a to v etn vyjasn ní a vy e-ení p ípadných spor o pravost a pr kaznost p edloflných d kaz .¹⁹⁷ V praxi v-ak vnikaly tyto spory i p i samotné inrotulaci. P vod m l tento jev ve skute nosti, flé originály listin se p edkládaly k zemským deskám afl v tomto okamfliku, tedy p ed odesláním spisu soudu, a to i v p ípad , flé v p ípravném ízení mohl vyvstat pofladavek na jejich deponování pro tzv. šrekogniskaci, neboli ov ení autenticity dodaných kopií. K p edchozím podáním v rámci p ípravného ízení se totiž p íkládaly opisy i kopie ve dvou provedeních a spory mezi stranami o pravost listin tak vyvstávaly práv p i uzavírání akt, kdy k tomu byl celkem pochopiteln vhodný moment a kdy se mohlo op t výrazn prodlouflit ízení. K rotulaci spisu obesílal strany deskový soud a byl to jeho poslední úkon v p ípravném ízení. inil tak na fládost jedné ze stran, nebo za nep ítomnosti obou stran z ú ední povinnosti. Samotná inrotulace byla provád na tak, flé men-í ú edníci uspo ádali a se adili v-echny materiály daného p ípadu, provedli jejich formální inventarizaci a doplnili spis také o dodané originály d kazních listin. Takto uspo ádaná akta pak odeslali p íslu-nému soudu. Jakékoli v cné hodnocení takto shromáfd ného materiálu jim nep íslu-elo.

¹⁹⁵) Rezek, O. *Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 32

¹⁹⁶) Tamtéfl, s. 33

¹⁹⁷) *Pozn.: V souvislosti s následným tajným a neve ejným jednáním soudu p i projednávání p e to tedy byla snaha p enést de facto vlastní š p iō stran do p ípravného ízení.*

6.3. P e

Následovala druhá část řízení, kterou byla tzv. p e.¹⁹⁸ Byla to fáze nalézacího řízení a v OZZ byla upravena články D.XXXIII. - LII. A koli se nazývala p í, byla prováděna bez účasti stran, a soud projednával dodaný spisový materiál v uzavřeném a neveřejném zasedání. Strany mohly být přítomny a při vyhlášení rozsudku. Pokud se tedy dozvěděly o tom, že byla provedena v jejich věci inotulace, mohly očekávat rozhodnutí svého sporu při nejbližším zasedání daného soudu. Zemský soud zasedal v této době třikrát ročně. Stranám, které se dostavily k soudu, bylo umožněno čekat před jednací místností na přízvání k vyhlášení rozsudku. Nebylo však zaručeno, že právě na tomto zasedání bude jejich spor rozhodnut. Strany tak musely chodit k soudu čekat na svůj rozsudek i na další možné termíny. Jejich účast však povinná nebyla, soud mohl stejně tak vynést rozsudek v jejich nepřítomnosti, a jistě obou nebo jen jedné z nich.¹⁹⁹ Rozsudek byl vyhlášen jménem krále.

Při projednávání případu musel být přítomen alespoň minimální počet soudců, aby mohl být vynesena rozsudek. U zemského soudu to byl počet devíti soudců, obdobný moravský panský soud musel být obsazen alespoň deseti soudci.²⁰⁰ Obnovené zřízení zemské upravuje vnitřní uspořádání soudní místnosti i zasedací pořádek nejvyšších úředníků soudu při jeho neveřejných zasedáních.²⁰¹ Přítomní soudci seděli kolem velkého stolu, spisový materiál jim předčítal deklamátor a oni si činili poznámky k projednávané věci. Při četění významných pasáží deklamátor zvykl hlas. Výslovně měl být jednání soudu přítomen nejvyšší zemský písař, který zde měl dvojí funkci: jednak byl soudcem, který se účastnil i na hlasování o rozsudku, a jednak byl úředníkem do jeho působnosti patřily zemské desky. Vedle soudců byli jednání přítomni také menší úředníci a jiný personál úřadu zemských desek.²⁰² Do předčítání spisu nemohli soudci nijak zasahovat svými doplňujícími otázkami ani jinými připomínkami. Činit to mohl jedině nejvyšší zemský sudí nebo jím pověřená osoba. Diskuze soudců se mohla

¹⁹⁸) Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Třu-a, J. D jiny českého soudnictví od počátku české státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 59

¹⁹⁹) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 36

²⁰⁰) Kadlecová, M. české a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 100

²⁰¹) OZZ 1. A.XXXII.-XXXIII., B.IV.-V.

²⁰²) Kadlecová, M. české a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 100

rozvinout ať po p e tení ve–kerého materiálu, p i emfl mohl být také vznesen pofladavek, by se n které pasáfle nebo ásti spisu etly znovu. Na konec jednání kařdý ze soudc vyjád il sv j názor, p ednesl tzv. p ímluvu, ímfl hlasoval pro ur ité rozsouzení sporu. O výsledném rozsudku pak rozhodovala prostá v t–ina hlas .²⁰³ Odklad rozhodnutí zemského soudu nebyl v zásad p ípustný a stejn jako v dob p edb lohorské, soud musel rozhodnout p i je–t v tomtéfl zasedání. V–echny rozsudky na ztrátu hrdla a cti musely být nejprve potvrzeny panovníkem, neřl mohly být vyhlá–eny. Dve e soudní místnosti byly p ed vyhlá–ením rozsudku otev eny, aby mohly vstoupit venku ekající strany. Mohly vstupovat jen do vyhrazených ástí jednací sín a nikdo se nesm l chovat hlu n , jinak mohl být po napomenutí vsazen purkrabím do v zení na jeden den a noc, jak tomu bylo i d íve. Bez dovolení nesm l také nikdo vstupovat do –ra k pod pokutou dvou kop eských gro– , jejímfl výb rem byl pov en rovn fl purkrabí.²⁰⁴

Obnovené z ízení zemské p evzalo z p edchozí úpravy zemského práva i mnohé pofladavky na etické chování soudc a stanovovalo také jejich právní odpov dnost.²⁰⁵ Soudci zemských soud m li p ísn zakázáno poskytovat jakékoli rady stranám p i odro ení p e, nebo jim být jinak nápomocni. Pod hrozbou ařl ztráty hrdla jim bylo zakázáno také jakékoli zneuffívání informací nabytých p i projednávání p ípadu. Obnovené z ízení zemské znalo mořnost vylou ení soudce z d vod jeho podjatosti, byl-li n jak zainteresován na výsledku sporu. V takovém p ípad v–ak mohl poskytovat právní pomoc stran , s nířl ho spojoval spole ný zájem. Po skon ení p ípadu mohl op t funkci soudce vykonávat. Dopustil-li by se n kdo z ú edník í soudc toho, fle by vymáhal soudem ulořené pokuty pro sebe, byl vylou en z funkce a musel zaplatit to, o se obohatil.²⁰⁶

6.4. Revize

Obnovená z ízení zemská nep ípou–t la podání odvolání proti vyhlá–enému rozsudku zemského soudu, ale znala tzv. revizi procesu. V p ípad zemských soud to byla zcela nová v c. V samotném eském textu OZZ v lánku

²⁰³) OZZ 1. B.VIII.

²⁰⁴) OZZ 1. B.IX.

²⁰⁵) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 101

²⁰⁶) OZZ 1. B.VII.

F.LXXV. byla nazvána *šmilostí právaõ* (*die Wolthaten der Rechte*).²⁰⁷ Takové označení vcelku vystihuje povahu této formy opravného prostředku, nebo revize byla vyhrazena pouze panovníkovi, který jediný mohl projevit svrchovanou spravedlnost.²⁰⁸ Byla výrazem zámkru i v ízení p ed zemským soudem poskytnout subjekt m sporu možnost p ezkumu jeho výsledku je-t n jakou dal-í instancí. Tou instancí nemohl být v nov dané institucionální hierarchii moci nikdo jiný neřl král.²⁰⁹ Na druhou stranu je jist pochopitelné, ře poraření a zdecimování stavové museli tuto kompeten ní úpravu poci ovat jako ztrátu své soudní suverenity.

O revizi bylo možno pofládat do trnácti dn po vyhlá-ení rozsudku prostřednictvím eské dvorské kancelá e²¹⁰ Na podání řádosti o revizi byla vázána povinnost zaplacení kauce ve vý-i jedné sedminy hodnoty sporu. Do dvou m síc pak řadatel musel doru it eské dvorské kancelá i písemné zd vodn ní řádosti. Dále byl pofladován revizorní spis. Revizní akta musela být ov ena u soudu za p ítomnosti obou stran a soud je pak zaslal eské dvorské kancelá i. řadatel musel také slořit tzv. p ísahu o-emetnosti. Jejím obsahem bylo, ře podává svou řádost v dobré ví e a nikoli pouze v úmyslu protahovat spor. Zme-kání dvoum sí ní řh ty znamenalo ztrátu možnosti provedení revize. Revize nem la odkladný ú ínek, cořl znamená, ře bylo možno p ístoupit i k exekuci rozhodnutí, ale ta nemohla být v takovém p ípad provedena úpln .²¹¹ P es to, ře revizi si vyhrazoval sám panovník, byla v praxi provád na jeho jménem jeho ú edníky eské dvorské kancelá e. V jejím rámci byla k tomu panovníkem jmenována devítilenná komise. Tato komise nejprve znovu prozkoumala spis procesu, písemné od vodn ní řádosti o revizi a také vyjád ení protistrany k této řádosti. Komise mohla napadený rozsudek potvrdit, pokud jej po konzultaci s panovníkem shledala spravedlivým, nebo v p ípad , ře našla v procesu vady, postoupila panovníkovi celý materiál, aby v c sám posoudil a vydal kone né rozhodnutí formou rezoluce o revizi.

²⁰⁷) Pozn.: *Nap íklad jřl vý-e zde citování auto i Marta Kadelcová (s. 140) nebo Old ich Rezek (s. 36) hovo í o ř právním dobrodiníõ.*

²⁰⁸) Pozn.: *K emuřl byl ostatn zavázán svou královskou p ísahou podle lánku A.III. OZZ.*

²⁰⁹) Srovnej: Kadelcová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 140

²¹⁰) Tamtéřl, s. 143

²¹¹) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 36

Obnovené z ízení zemské stanovilo taxativn , kdy byla fládost o revizi vylou ena. Jednak se jednalo o hrdelní rozsudky, které ale podléhaly p ed svým vyhlá-ením panovníkov potvrzení, jak jsme již vý-e vid li. Nicmén i v t chto p ípadech doznala p ísná díkce Obnoveného z ízení zemského zm ny v pozd j-ích Deklaratoriích a Novelách, kdyfl p ípustila i u hrdelních rozsudk revizi prost ednictvím stíflnosti na zmate nost ízení.²¹² Revize byla vylou ena také u mezitímních rozhodnutí a stíflností v mimo ádném ízení, v p ípad , fl byla zahájena exekuce, proti rozsudku o stanném právu, pokud zn l na dluh doložený listinou s vlastnoru ním podpisem a pe etí dluhníka. Revize nebyla mofná ani v p ípad , fl odsouzený projevil s rozsudkem souhlas a prohlásil, fl o revizi fládat nechce. Z revize byly taktéfl vylou eny spory s hodnotou nífl-í nefl t i sta kop eských gro- .²¹³

6.5. Likvidatorní ízení

Obnovené z ízení zemské nov stanovilo, fl v p ípad nutnosti má být v rozsudku obsaflen také šp ísudek -kod a útratõ, neboli fl v n m má být zmín n nárok na náhradu -kody a náklad ízení, který m la vít zná strana v i protistran .²¹⁴ Zatím se nejednalo p ímo o ur ení vý-e a zp sobu tohoto vyrovnání, ale p ísouzený nárok oprav oval vít ze sporu, aby o vý-i náhrady náklad vyvolal dal-í následné ízení. Nebyla-li tedy po vynesení rozsudku podána fládost o revizi, oprávn ná strana v takovém p ípad mohla pofládat soud, aby o p í eném nároku na náhradu podal relaci k ú adu zemských desek, kterému pak rovn fl musela dodat písemný návrh, kde byly její náklady vy ísleny a zd vodn ny, tzv. šoutok o -kodyõ.²¹⁵ Pak celé ízení tedy dále pokračovalo tímto následným, tzv. likvidatorním ízením, jefl bylo vedeno p ed deskovým soudem, tzv. soudem -kodním.²¹⁶ V echách tento soud zasedal p tkrát ro n , na Morav nebyla etnost jeho zasedání upravena. Likvidatorní ízení -kodní soud zahajoval

²¹²⁾ Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 146

²¹³⁾ Tamtéfl, s. 141

²¹⁴⁾ Tamtéfl, s. 108: *Pokud soud zjistil, fl spor byl vyvolán bez ádného právního d vodu, tedy svévolí jedné ze stran, a soud tak byl tímto p ípadem zbyte n zat flován, mohl uložit provinilé stran navíc pokutu nebo i trest uv zn ní podle povahy p ípadu*

²¹⁵⁾ Adamová, K., Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Tõu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 59

²¹⁶⁾ Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 127

obesláním obou procesních stran z hlavního sporu. Pokud se obeslaný nebo jeho procesní zástupce bez omluvy nedostavili k dokazování u –kodního soudu, bylo rozhodnuto podle stanného práva tak, jak bylo navrhováno v obeslání a v mí e podložené d kazy. Exekuce pak mohla být zahájena jifl po dvou týdnech. Nedostavil-li se bez omluvy p vod nebo jeho advokát, znamenalo to pro n ho ztrátu možnosti soudního potvrzení jeho nárok , a to definitivn . Nové ízení v této v ci jifl nemohl zahájit. Ob strany mohly u init náleflité omluvy za svou nep ítomnost u soudního jednání, ale pouze ústn u men–ích zemských ú edník . V ízení p ed –kodním soudem byla Obnoveným z ízením zemským výjime n zachována zásada ústnosti. Soud v likvidatorním ízení mohl p iznat pouze náhradu náklad prokázaných, a proto oprávn ná strana prost ednictvím svého zástupce musela nejprve p edloflit deskovému soudu své dokumenty: ú ty, kvitance a podobn . B hem jednání p ed soudem pak obsah t chto p edloflených doklad p ed ítal deklamátor a zástupce protistrany jim mohl oponovat. Soud musel na základ p edloflených d kaz o vý-i –kod a náklad ihned rozhodnout a ízení skon it, cofl inil vynesení tzv. likvidatorního rozsudku, který byl exeku ním titulem.²¹⁷ V p vodním meritorním rozsudku v–ak mohlo být také stanoveno, fle se z ur itých d vod náhrada –kod a náklad ízení ru–í, cofl znamenalo, fle likvidatorní ízení p ed –kodním soudem bylo nep ípuštné a nemohlo být iniciováno fládnou ze stran.

6.6. Mimo ádné ízení

Vedle ízení p ed zemským soudem bylo v n kterých vybraných záleflitostech možno podle OZZ vyufflít tzv. mimo ádného ízení. Mimo ádné ízení probíhalo u ú adu zemských desek p ed men–ími ú adníky, kte í v tomto p ípad tvo ili zvlá–tní soud, scházející se pouze dvakrát ro n .²¹⁸ Na Morav m l tuto kompetenci podle moravského OZZ zemský hejtman, který rozhodoval v mimo ádném ízení o sobotách v dob zasedání panského soudu.²¹⁹ OZZ vymezuje k projednání v mimo ádném ízení tyto záleflitosti r zných o ekávání oprávn ných osob, jejich nároky nebyly uspokojeny: vypo ádání zletilých sirotek

²¹⁷) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 37

²¹⁸) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 118

²¹⁹) Tamtéfl, s. 118

s poru níky, vydání zd d něho podílu z rodinného nebo um lého nedílu, rozd lení rodinného nedílu, vydání vdovského v na zaji-t něho zápisem v zemských deskách, rok zemského hejtmána pro poddané, zápis dluhu do zemských desek, zápis o z ízení rukojemství, poru nictví, zápis závazku tzv. zpravy nebo zp sobu jejího narovnání, odpor proti obrannímu listu nebo brán ní jeho uplatn ní, p íjetí pln ní z dluhnického závazku nebo jeho zru-ení, vydání kvittance o zaplacení dluhu a výmaz jeho intabulace v zemských deskách, námitky exekutora proti uvázání s komorníkem a zabra ování vydání d dictví.²²⁰ ízení bylo iniciováno obesláním. Postup p i obesláním a podání flaloby v mimo ádném ízení se neli-il od obecné úpravy pro zemské soudní ízení, ale podle charakteru jednotlivých p ípad bylo obesláním koncipováno tak, aby flalovaný splnil své povinnosti v zákonem stanovených lh tách.²²¹

Rovn fl v p ípravné fázi mimo ádného ízení mohl obeslaný fládat o poskytnutí hojemství v délce dvou, ty nebo -esti týdn , ze závafných d vod bylo mofno fládat i podruhé.²²² Vzhledem k tomu, fle u men-ího zemského soudu v-ak byl poskytován odklad také afl k dal-ímu zasedání soudu, bylo od vodn ní fládosti o hojemství v tomto ízení s ohledem na jeho charakter pe liv posuzováno, aby nevznikly bez závafných d vod zbyte né pr tahy v ízení, které by neoprávn n znevýhod ovaly jednu stranu. V dob odkladu byla pak p vodovi (flalobci) poskytnuta mofnost seznámit se se spisem, p ípadn i s podaným odporem flalovaného, aby si také mohl p ípravit svoje d kazy a jiné náleflitosti pro dal-í ízení.

Ve stanovený den se pak musely ob strany dostavit k zemským deskám, kde bylo p e teno obesláním, odpor a provedené d kazy obou stran. flalovaný bu to splnil ve prosp ch flalobce co m l, nebo bylo nutno vy kat rozhodnutí men-ích zemských ú edník . Mimo ádné ízení, podobn jako ízení likvidatorní p ed -kodním soudem, bylo v této fázi ústní. Po p e tení d kaz se k nim mohly ob strany je-t vyjád it, av-ak musely to u init ihned na míst , a to ústn . Pokud fládné d kazy provád ny nebyly, mohl také flalobce na míst vznést repliku na odpor flalovaného, a ten zase mohl na to init svou dupliku. Zde OZZ výslovn písemnost takových reakcí vylu uje patr n z d vod urychlení a zjednodu-ení

²²⁰) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 119

²²¹) Tamtéfl, s. 122

²²²) Tamtéfl, s. 122

ízení.²²³ Nicméně mohla nastat možnost, že bylo i toto ízení zmíněno v písemné, a to pokud menší úředníci dospěli k závěru, že projednávání věci je natolik závažná, že je třeba, aby strany sporu měly dostatek času na přípravu repliky a dupliky. Vialobce pak měly i týdny na podání písemné repliky a řalovaný stejnou lhůtu na písemnou dupliku. Následovalo opět ízení před zemskými deskami za účasti stran, kde již po předání nashromážděného materiálu byla jakákoli dodatečná sdělení pouze ústní a spor byl následně rozhodnut, tedy *šco za právo jest, to se stane*.²²⁴

6.7. Exekuce i vedení práva po rozsudcích

Právní úprava exekuce, vykonávacího, ízení je v OZZ obsažena v lánkách G.I. a LX. a H.I.-VII., v obsahu (*Registrum*) nadepsaných *šO v cech, jak se dáleji po rozsudcích a veypovdech chovati náleží, též o vedení práva po rozsudcích*.²²⁵ Jak podotýká Marta Kadelcová,²²⁶ nerozlišuje se exekuce civilní a trestní, exekuce na základě rozsudku o zaplacení náhrady škody a pokuty z trestného ínu byla vedena stejným způsobem jako exekuce ze sporu o zaplacení dluhu. V této části nenalezneme úpravu výkonu trestu smrti nebo trest zmrzačujících.²²⁷

Exekuce ízení bylo tím stádiem soudního procesu a mělo za účel dosažení skutečné realizace přisouzeného práva i přes neochotu povinného. Exekucemi tituly podle OZZ nebyly pouze rozsudky soudu zemského a jiných soudů, ale mohl jím být i zápis v zemských deskách, osvědčující výsledek jednání, ze kterého po neplnění jedné ze stran vyplývalo druhé straně právo. Příkladem může být zápis smlouvy o zápisce zajištěné zástavním právem na deskové nemovitosti, nebo utvrzení závazku zápisem práva věitele na uřídění institutu tzv. uvázání s komorníkem. Exekuci na základě zápisu v zemských

²²³) Kadelcová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 123

²²⁴) OZZ I. F.XIV.

²²⁵) OZZ oddělovací text před I. G.I.

²²⁶) Kadelcová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 149, poznámka 1. pod čarou

²²⁷) Pozn.: OZZ v nůje trestnímu právu lánky svých oddílů R a řZ, při emřzařná zohledovat odlišování trestního procesu od obecné úpravy procesu civilního.

deskách, tedy mimosoudní exekuci, neboli konven ní,²²⁸ bylo možno zahájit, aniž by se oprávn ěný musel obracet k soudu a absolvovat tak celé p ípravné a nalézací ízení, takže byla z eteln ě rychlejší a levn ější.²²⁹ Soudní i mimosoudní exeku ní tituly, v etn ě stanného práva, byly p evoditelné na jiné fyzické osoby, a to bezúplatn ě, nebo za úplatu, a nabyvatel pak mohl uplat ůvat práva z nich stejn ě jako p evodce.²³⁰ V p ípad ě, fle oprávn ěný z exeku ního titulu zem el, mohl exekuci z n ho za ít nebo v ní pokrač ovat jeho d ědic. Stejn ě tak povinn ěý byl nahrazen v p ípad ě své smrti p ed skon ěním exekuce sv ěým d ědicem.²³¹

Institucionální rámec pro vykonávací ízení p edstavoval p edev ěím Ú ad zemských desek, n kte í nejvyší ú edníci zem tí a nejvyší purkrabí, na Morav ě pak zemský hejtman, ve funkci dozoru nad zákonností p r b hu výkonu exekuce. V p ípad ě nutnosti pouítí síly proti odbojn ěmu povinn ěmu mohla být povolána krajská i zemská hotovost nebo mohlo pomoci i královské vojsko.²³² Na výkonu osobní exekuce zat ěním se podíleli páni a rytí í v rámci sv ěých panství, v prost edí m st pak purkmist í, kon elé a rychtá í také na vesnicích. OZZ ve sv ěm l. G.XXIX. zde hovo í o tom, fle zat ění mohlo být provedeno kdekoli krom kostel ě.

Exeku ní ízení mohl zahájit jedin ě oprávn ěný z exeku ního titulu, exekvent, a jífl byl jeho originárn ěm nebo právn ě relevantním derivativním nabyvatelem, a druh ěým subjektem ízení byl povinn ěý, exekut. Podle OZZ exekuce nesm la zp sobit ě kodu t etím osobám.²³³ D sledkem toho bylo, fle vedle subjekt ě ízení tak mohly do p r b hu ízení zasáhnout i tyto t etí osoby, jestlífle se domnívaly, fle exekuce ohrofluje jejich práva, a to sv ěým odporem. Odpor p edstavoval vznesení námitek t chto t etích osob proti provád ěné exekuci a jeho podstatou bylo, fle jeho podáním t etí osoba zahajovala sv ěj spor s exekutem, neboli povinn ěým. Podání odporu m lo odkladné ú ingy a exekuce nemohla pokrač ovat, dokud tento inciden ní spor nebyl rozhodnut.

²²⁸) Pozn.: *Konven ní proto, protofle byla dána na základ ě dohody stran.* Srovnej: Kadlecová, M. ěské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 151

²²⁹) Tamtéfl, s. 150

²³⁰) OZZ l. G.I.

²³¹) OZZ l. G.II.-III.

²³²) OZZ l. G.IX., Kadlecová, M. ěské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 150

²³³) OZZ l. G.V.-VI.

OZZ rozlišovalo exekuci v cnu, neboli zvod, a exekuci osobní, neboli zatyka.²³⁴ V cna exekuce se dále dělila na exekuci na v c nemovitou, neboli zvod nemovitosti, a exekuci na peníze, ili zvod na peníze, která smovala na uspokojení pohledávky z majetku povinného p edev-ím v pen fíní form , nebo náhradním pln ním, in solutum.²³⁵ P i osobní exekuci docházelo k do asnému omezení osobní svobody dluhníka, které m lo za cíl p im t ho ke spln ní jeho povinnosti.

V cna exekuce na vydání nemovité v ci se nazývala zvod nemovitosti a exeku ním titulem k ní byl rozsudek nebo stanné právo vydané zemským soudem v t-ím, kterým bylo oprávn ěnému potvrzeno jeho vlastnické právo ke svobodné nemovitosti. Mohla být zahájena po marném uplynutí lh ty stanovené pro její vydání povinným. U stanného práva tato lh ta inila ze zákona²³⁶ pouze dva týdny, jinak ale OZZ nechávalo, aby lh tu v konkrétním p ípad stanovil soud, který vydal rozsudek. Lh ty pro dobrovolné spln ní rozsudk nebyly tedy v OZZ nijak upraveny, ale lze p edpokládat, že soudem byly ukládány lh ty také patrn v rámci n kolika týdn , a s ohledem na krat-í procesní lh ty v echách byly z ejm í tyto lh ty zde krat-í, neř na Morav .²³⁷ Exekuci zahajoval oprávn ěný podáním řádosti o tzv. úmluvu u zemských desek. Úmluva byla písemn formulovaná výzva k pln ní adresovaná povinnému, kterou na řádost oprávn ěného doru oval povinnému komorník, ur ený k tomu starostou komorní ím. Po této výzv m l povinný dal-í dva týdny na to, aby dobrovoln p edm tnou nemovitost vydal. Nedo-lo-li k tomu, postupoval oprávn ěný podáním řádosti o zvod u Ú adu zemských desek.²³⁸ Na základ této řádosti mu men-í ú edníci vyhotovili list na první zvod a byl mu ur en komorník, který list doru í protistran . Po doru ení m l komorník referovat u zemských desek k relaci, zda adresát zvod p íjal nebo nep íjal. Akt zvedení se provád ěl na volném prostranství pod -írým nebem na majetku povinného, tedy nap íklad na jeho hradu, tvrzi, statku nebo v jeho vsi, za ú asti jeho poddaných, kte í byli pro ten ú el svoláni,

²³⁴) Pozn.: V moravské verzi OZZ se zachoval p hon zatkyň . Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 151

²³⁵) Tamtéř, s. 151

²³⁶) OZZ 1. G.XI.

²³⁷) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 153

²³⁸) OZZ 1. G.XII.

p e tením ú ední formule. O tom pak byla zapsána relace do zemských desek.²³⁹ Nebyl-li exekut komorníkem zastiflen doma, bylo mofné doru it zvod náhradním zp sobem jeho lidem,²⁴⁰ kte í m li povinnost o tom svého pána neprodlen zpravit.²⁴¹ V rámci tohoto prvního zvodu bylo ve ejn prohlá-eno právo exekventa k p edm tné nemovitosti a exekut m l dal-í lh tu v délce ty týdn na její vydání a odpov , zda zvod p ijímá. Prvním zvodem získal oprávn ý právo k nemovitosti, zatím v-ak jen bez *šdrflení a uflívání*.²⁴² Po marném uplynutí lh ty mohl exekvent p ikro it k dal-í fázi vymáhání své v ci a pofládat op t u Ú adu zemských desek o vydání tzv. obranního listu. Ten pak m l vzít a dostavit se s ním k ú adu nejvy-ího purkrabí, kterého m l pofládat o vydání druhého obranního listu.²⁴³ Nejvy-í purkrabí vydal druhý obranní list a pov il vybranou osobu, která musela být pod p ísahou a m la být dobré pov sti, aby s tímto druhým obranním listem uvedl oprávn ného ve skute nou drflbu p edm tné nemovitosti. V p ípad , fe exekut odpíral i na základ druhého obranního listu nemovitost vydat, l. G.XV. OZZ ur oval, fe taková osoba bude považována za odbojnou, a zmoc oval nejvy-ího purkrabího, aby zjednal vydání v ci s uflitím síly a tím exekuci dokon il.²⁴⁴

Druhá forma v cné exekuce, exekuce na peníze, neboli zvod na peníze, byla ur ena pro vymáhání dobrovoln nepln ých p isouzených nárok ve form pen flních pohledávek,²⁴⁵ a to op t jak na nároky p i ené š ádným rozsudkem, tak staným právem. M la pon kud jiný postup, nefl vý-e pojednaný zvod nemovitosti. Po marném uplynutí lh ty stanovené soudem nebo na základ stanného práva k zaplacení p i ené ástky mohl oprávn ý pofládat op t u Ú adu zemských desek o úmluvu, tedy výzvu k zaplacení, a její doru ení protistran . Následovala dvoutýdenní lh ta, b hem které se ekalo, zda obeslaný nezaplatí svou dlufnou ástku. V p ípad , fe nezaplatil, mohl exekvent pokračovat fládostí k zemským deskám o vydání listu na zvod. Spolu s vydáním listu na zvod pak byl op t pov en komorník, aby ho doru il povinnému. O doru ování platilo stejn i

²³⁹) Adamová, K. Riegerová, B., Sk ejpková, P., Soukup, L., Třu-a, J. D jiny eského soudnictví od po átk eské státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 60

²⁴⁰) *Pozn.: Mín no je nap . rychtá i, kon-el m a pod.*

²⁴¹) OZZ l. G.XIII.

²⁴²) OZZ l. G.XII.

²⁴³) OZZ l. G.XIV.

²⁴⁴) *Pozn.: Na Morav p edcházel tzv. posudek.* Blífle viz: Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 153

²⁴⁵) OZZ l. G.XVI.-XXIV.

zde, fle mohlo být provedeno také náhradním zp sobem. O zp sobu doru ení a p ípadném p íjetí nebo nep íjetí zvodu exekutem byla zapsána relace do p íslu-ných deskových knih. Po doru ení zvodu m l exekut dal-í ty i týdný na zaplacení pohledávky s p ípadným p íslu-enstvím.²⁴⁶ Uplynula-li marn i tato lh ta po zvodu, m l oprávn ný moflnost pofládat o provedení tzv. prvního panování. První panování spo ívalo ve ve ejném vyhlá-ení povinnosti exekuta zaplatit vymáhanou ástku, provedené v míst jeho sídla. Dále zárove bylo oznámeno, fle v p ípad nezaplacení bude p íkro eno k odhádání majetku dluhníka. První panování bylo tedy zatím pouze d razn j-í výzvou spojenou ale s pohr ílkou dal-ích moflných následk pokračující exekuce.²⁴⁷ Nezaplátil-li povinný ani po prvním panování do dvou týdn , mohl oprávn ný pokračovat podáním fládosti o vydání listu na odhádání od místokomorníka a jeho doru ení protistran . Na tento úkon a na stanovení termínu odhádání m l místokomorník lh tu ty týdn .

V tomto okamfliku m l exekut moflnost se bránit proti odhadu své nemovitosti podáním odporu, cofil musel platn u init písemnou formou do doby, nefl se místokomorník vydal k provedení odhadu, u ú adu pražského purkrabí. Zárove musel za ídit v této v ci obeslání oprávn ného. P í podání odporu musel uvést p ed místokomorníkem od vodn ní svých námitek proti odhádání své nemovitosti, jejichfl opodstatn nost pak purkrabský ú ad pe liv posuzoval. Riziko odporu spo ívalo v tom, fle neprokázal-li p ed ú adem purkrabí povinný svá tvrzení o skute nostech bránících provedení odhadu, byla mu jeho dluhná ástka v í oprávn nému navý-ena o pokutu ve vý-í 1/5 p vodní p í ené hodnoty, cofil bylo p í následném odhádání zohledn no.

Nebyl-li odpor podán, po doru ení listu na odhádání op t b fl eta týdenní lh ta, b hem které je-t mohl být dluh zaplacen a exekuce by tím skon ila. Pokud se tak v-ak nestalo, ve stanovený den se dostavil na panství exekuta místokomorník k provedení odhádání jeho majetku. Odhadnout se p ítom m la pouze taková ást majetku, která by svou cenou posta ila ke spln ní celé aktuální pohledávky oprávn ného.²⁴⁸ P ed samotným odhádáním nemovitostí v-ak

²⁴⁶) Srovnej: Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 154, poznámka 29. pod árou.

²⁴⁷) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 154, poznámka 30. pod árou.

²⁴⁸) Pozn.: *Tj. v etn p íslu-enství a dal-ích souvisejících náklad .*

ú edník vyzval povinného, aby mu p edlofil v–echny své movité v cí, tzv. šsvr-ky a nábytky movité²⁴⁹, zejména pak peníze, obilí a b fn na trhu zpen flitelné v cí, o jejichfl cen si tak bylo mořno dob e u inít p edstavu, a které tak bylo mořno pouřít jako náhradní pln ní. Exekuce mohla i v této fázi dosp t ke svému konci, pokud hodnota p edlořených svr-k a nábytk movitých posta ovala k úplnému uspokojení v ítelovy pohledávky a oprávn ný byl ochoten je na tuto úhradu p íjmout. Místokomorník je pak v takovém p ípad p edal oprávn němu a prohlásil je za jeho vlastnictví. Nebylo-li p edlořených movitých v cí dostatek, nebo byly-li nevalné kvality a hodnoty, p í emfl se nap íklad v d lo, fle ty lep-í exekut schoval, exekvent je na uspokojení svých nárok nemusel p íjmout a bylo tedy nutno p íkro ít k odřádání dluřníkova nemovitého majetku. K jeho realizaci musel místokomorník p ízvat okolní sousedy a za jejich p ítomnosti a zp sobem v míst obvyklým pak mohl provést odřad jeho ceny. Oprávn něho pak uvedl do skute né drřlby odřádané nemovitosti v rozsahu, který cenou odpovídal jeho vymáhané pohledávce, jako novou vrchnost. Je-t v této situaci se mohl dluřník do osmi týdn vykoupit a získat p edm tnou nemovitost zp t, nebo ji mohl sám nabídnout k prodeji, z utrřených pen z zaplatit dluh a p ípadný p ebytek si ponechat. Nepoda ilo-li se mu v této lh t nemovitost prodat, za ala mu b flet je-t dal-í dvoutýdenní lh ta, aby p ece jen zaplatil. Po marném uplynutí i této poslední mořnosti mohl jifl oprávn ný pořádat komorníka o tzv. poslední panování. To znamenalo, fle jeho dosavadní zástavní drřlba p edm tné nemovitosti se zm nila komorníkovým vyhlá-ením v jeho skute né vlastnictví k této v cí. Tím byla jeho pohledávka považována za uspokojenu a exekuce tak skon ila náhradním pln ním, kdy místo p ísouzené pen flité ástky p ípadla oprávn němu nemovitost v etn movitého inventá e v cen ekvivalentní jeho nároku.

Stav l-li se exekut na odpor provedení odřadu nebo následnému uvedení svého v ítele v drřlbu odřádaných nemovitostí, místokomorník o tom vyrozum l ú ad nejvy-řho purkrabství, ale z stal v míst odřádaného majetku. Na toto místo se pak dostavil sám purkrabí prařský nebo jeho zástupce a svou autoritou se pokusil provést odřad nebo panování, které se p ed tím nepoda ilo provést

²⁴⁹) Pozn.: Svr-ky movité byl movitý inventá hospodá ství, nábytky movité pak zahrnovaly řívý inventá a také p íjmy plynoucí z hospodá ství, v etn naturálních.: Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 154, poznámka 31. pod arou.

místokomorníku. Neuspěl-li, byl odpráve považován za odbojníka²⁵⁰ a purkrabí proti němu povolal ozbrojenou moc, aby i zde byla exekuce dokončena násilím a právo exekventa prosazeno.

Při vedení exekuce mohlo vyjít najevo, že dlužník nemá vlastní nemovitosti, ale že má pouze tzv. nemovitosti zápisné, což byly nemovitosti sloufící jako zástava k zajištění jeho pohledávky, neboli exekuce se vedla na nemovitosti jeho dlužník. V tomto případě se vedla exekuce pouze do výše takto zajištěné pohledávky. Opět musela být respektována zásada, že exekuce nesmí způsobit škodu jiným osobám, v tomto případě tedy vlastníkově zápisné nemovitosti nebo oprávněnému ze zajištěné pohledávky. Exekucí bylo možno obdobně postihnout i zápisné nemovitosti pro tzv. nezpravu, kdy kupující vedl exekuci na peníze ze zmařené kupní smlouvy proti prodávajícímu z titulu jeho ručení za právní vady prodávané věci.²⁵¹

Osobní exekuce byla v českém zemském právu vykonávána zatykačem, na Moravě měla podobu pohnutky. Sloufčila jako prostředek k přinucení zaplatit soudem uloupenou částku postípením osobní svobody exekuta, pokud se exekvent rozhodl nepostupovat cestou vnitřní exekuce, a to zejména v případech, kdy byla exekutem osoba tzv. neosedlá, která neměla vlastní nemovitý majetek. Exekucí tím titulem pro osobní exekuci mohl být rovněž zápis v zemských deskách, a to v případě, že byl intabulovaný smluvní závazek již přímým zajištěním zatykačem. Jinak o vydání zatykače, neboli zatýkacího listu, mohl oprávněný požádat soud, který rozhodl v jeho sporu. Zatykač ukládal povinnému, aby zaplatil dlužnou částku pod sankcí ztráty cti, nebo se dostavil k nejvyššímu purkrabímu za účelem svého uvěznění v pražské věznici. Vězení pak byly v zneuznání v šobzvláštním pokoji v klášteře sv. Jiří. Byla-li zatčená žena v jiném stavu, měla povinnost dostavit se k purkrabímu a předstoupit před ním po porodu.²⁵² Na základě zatykače mohl být jeho adresát opět zatčen kdekoli, kromě kostelů.²⁵³ Pokud se zatčení bránil a dokonce ušil proti zatýkajícím násilím,²⁵⁴ byl pokládán za šodbojníka práva a rušitele pokoje a podle toho s ním pak bylo nakládáno, tedy rovněž silou. O zatčení exekuta mohl drhlitel zatykače, tedy oprávněný, požádat

²⁵⁰) OZZ 1. G.IX.

²⁵¹) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 157

²⁵²) OZZ 1. G.XXXVIII.

²⁵³) OZZ 1. G.XXIX.

²⁵⁴) OZZ 1. G.XXXVII.: *...kdyby je šbilď*

příslušnou úřední osobu,²⁵⁵ nejste ji hejtmana. Zatčení spočívalo v tom, že zatčený se zavázal slibem na svou čest a víru, že se do dvou týdnů k nejvyššímu purkrabí dostaví a odevzdá se jeho moci. Odměna za provedení zatyka činila 30 českých grošů, ale pokud někdo zatyka odmítl přesto, že se v jeho správním obvodu hledaná osoba našla, hledalo se naň ho jakoby zatčení nechtěl provést.²⁵⁶

Vazba věrné v říši trvala tak dlouho, dokud povinný nezaplátí a místopurkrabí byl exekventovi odpovědný za to, že dlužníka bez jeho svolení z věznic nepustí. Ve lhůt dvou týdnů se mohl za uvězněného kdokoli zaručit, ale musel prokázat, že k tomu vlastní dostatečný majetek. Oprávněný mohl také zatyka vrátit, zjistil-li, že povinný vlastní dostatečný majetek, ale pouze se před zatčením skrývá, a přistoupit k exekuci věcné. Podobně mohl exekvent od zatyka odstoupit a postupovat jinak i v případě, když povinný vlastnil dostatečný majetek k uspokojení jeho pohledávky, ale nejevilo ochotu jej k tomu použít. Tuto změnu v postupu oprávněného bylo třeba oznámit povinnému a informovat ho o tom, že bylo upuštěno od jeho zatčení a že do dvou týdnů bude proti němu zahájena věcná exekuce. Oznámení o odstoupení od zatčení bylo třeba uinit i u nejvyššího purkrabího.²⁵⁷ V době po odstoupení od zatyka do zahájení věcné exekuce mohl povinný svůj dluh zaplatit a exekuce tím byla skončena. Osobní exekuce mohla být naopak vyřádkována i v případě neúspěšné exekuce věcné, ale za podmínky, že nebyl povinným podán odpor proti odhádání jeho nemovitosti.

V případě, že osoba, na kterou byl vydán zatyka, po provedení zatčení nesplnila svůj slib dostavit se k uvězněnému v říši, byla napomenuta úředním pražským purkrabího. Mohla pro to mít na svou omluvu závažné důvody, které však byla povinna tomuto úřednímu sdělit nejpozději do tří týdnů, a také je náležitě prokázat. Mezi tyto liberální důvody patřily například onemocnění, povode, požár nebo jiné uvězněné.²⁵⁸ Neměla-li takové důvody na svou obhajobu, nebo zjistil-li purkrabský úředník dokonce, že svůj slib neměla v úmyslu po zatčení vůbec splnit, vydal proti této osobě tzv. *šlist nepoctivý*. List nepoctivý byl jednak

²⁵⁵) OZZ 1. G.XXIX.

²⁵⁶) OZZ 1. G.XXX.

²⁵⁷) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 160

²⁵⁸) Tamtéž, s. 160

novým zatykačem, který purkrabský úřad adresoval píšluným správním úřadem v okolí bydliště nebo předpokládaného pobytu této osoby, a jednak také znamenal prohlášení této osoby za bezcetnou. Na základě listu nepoctivého jífl byly úřady povinny předvést tuto osobu před úřad purkrabího i proti její vůli. Předvedený nebyl umístěn do dlužnické vazby v černé věži, kde byl rečim poněkud volněji,²⁵⁹ ale do Daliborky, kterou nesměl opustit a setrval v ní dokud neuhradil dluh nebo nesplnil jinou svoji exekucí povinností. Předvodně bezcetnost skončila s propuštěním z dlužnického vězení, ale OZZ změnilo tento přístup a stanovilo, že bezcetnost takto prohlášená zůstala dotyčné osobě jífl do konce života.²⁶⁰

Proti zatčení se mohl dotyčný ohradit obesláním z tzv. *šne ádného zat eniõ*, adresovaným exekventovi, ve kterém uvedl, v čem spatřuje neádnost svého zatčení a důkazy o tom sváděl.²⁶¹ Obesláním si musel vyřádat ve lhůtách dvou týdnů od svého zatčení u purkrabského úřadu. Obeslaný si mohl proti tomu předpravit své argumenty a purkrabí byl povinen, aby ve věci rozhodl. Rozhodoval však výhradně pouze o samotné šne ádnostiõ zatčení, ale pokud uznal za potřebné a vhodné, mohl požádat o naučení u zemského soudu, nebo vice postoupit soudu, který rozhodoval hlavní spor v prvním stupni, anebo tomu, který vydal zatykač. Obesláním z neádného zatčení mělo odkladný účinek.²⁶² Pokud nebyly shledány za prokázané uváděné příčiny neádného zatčení, nebo pokud dokonce sám zatčený od obesláním upustil, byla mu uložena navíc 1/5 z povinné sumy pro kterou byl zatčen a o tuto částku se navyšoval jeho dluh.²⁶³

OZZ pamatovalo i na situace, kdy nebylo možné zatčení provést, protože se mu exekutorem vyhýbal, nezdržoval se na svém panství a skrýval se.²⁶⁴ V takovém případě stálo, aby byl zatykač doručen dvěma důležitými osobami do místa jeho bydliště, a nastala fikce zatčení včetně složení slibu. Po jeho nesplnění následovalo vydání listu nepoctivého s následkem ztráty cti, a tedy možnost dopravit zatčeného do dlužnického vězení i násilím. OZZ upravovalo i postup týkající se skrývajících se mužů nebo lečtic pobývajících z těchto

²⁵⁹) Srovnej: Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 159

²⁶⁰) Tamtéž, s. 160

²⁶¹) OZZ 1. G.XXXIX.

²⁶²) OZZ 1. G.XL.

²⁶³) OZZ 1. G.XLI.

²⁶⁴) OZZ 1. G.XXXII.-XXXIII.

d vod ve svých m stských domech podléhajících m stskému právu.²⁶⁵ V t chto p ípadech m li zat ení za ídit purkmistr a kon-elé toho m sta prost ednictvím svého rychtá e. I. G.XXXVI. stanovil, fe pokud ú ední osoba, která byla p íslu-ná k provedení zat ení, p ed p íjetím zatyka e a svou povinností uprchla, postihla ji okamfikem nep íjetí zatyka e stejná povinnost, jako exekuta, neboli dostavit se do dvou týdn p ed pražského purkrabí.

Na Morav Obnovené z ízení zemské zachovalo pro osobní exekuci p hon zatky n , který se od eského zatyka e pon kud li-il, a to mimo jiné v t-í p ímo arostí postupu v í exekutovi i vykonávajícím ú edním osobám. P í odep ení slibu p í zat ení tak mohl být exekut zastiflený v kterémkoli královském m st rovnou uv zn n. Ú ední osoba p íslu-ná k provedení zat ení, která by svou povinnost nesplnila, byla potrestána tím, fe na ni p echázel závazek plnit oprávn nému namísto povinného. Jestliffe se povinný skrýval, mohl oprávn ný ihned po neúsp -ném doru ení p honu zatky n obdrfet od zemského hejtmana zvlá-tní list oprav ující k zat ení povinného kdekoli. Na druhou stranu zat ení na Morav slouffilo k zaji-t ní osobní ú asti exekuta u zasedání soudu, nikoli k nátlaku na spln ní jeho povinnosti, jako v echách. V obou p ípadech v-ak zp sobovalo nespln ní slibu p í zat ení bezectnost.²⁶⁶

Osobní exekuce zatyka em m la oproti v cné exekuci své výhody. Jednak byla rychlejší a mén nákladná pro exekventa, a jednak poskytovala exekutovi mofnost splnit svou povinnost pro sebe nejvýhodn j-ím zp sobem. Z tohoto pohledu je lépe pochopitelné i smluvní zaji-t ní obligací zatyka em, o n mfl byla u in na zmínka vý-e. Zatyka se za al vyuffívat v í usedlým exekut m jifl p ed vydáním OZZ, které v-ak provedlo jeho podrobnou úpravu s ohledem na r zné mofné situace, které p í realizaci dlufnického uv zn ní mohly nastávat.²⁶⁷

Jifl byla u in na v tomto textu zmínka o mimosoudních exekucích, u nichfl nebylo exeku ním titulem soudní rozhodnutí, ale nej ast ji zápis v zemských deskách. V tomto p ípad mohl oprávn ný vyuffít tzv. *šuvázání s komorníkem*.²⁶⁸ P í uvázání s komorníkem se jednalo vlastn o uvedení oprávn ného do skute né drflby nemovitosti povinného, která slouffila jako zástava za jeho dluh, anifl by

²⁶⁵) OZZ I. G.XXXIV.-XXXV.

²⁶⁶) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 164

²⁶⁷) Tamtéfl, s. 164

²⁶⁸) Pozn.: Moravskou obdobou byl zvod s osobou p ísefhou od ú adu práva men-ího.

v-ak p i tom do-lo k p echodu vlastnického práva. Toto uvedení do drflby se pak d lo za asistence zmín né ú ední osoby. Lze íci, fle bylo obdobou dne-ního výkonu rozhodnutí správou nemovitosti. Po p echodu uvázané nemovitosti do skute né drflby oprávn ného ten z ní bral v-echny uflitky a výnosy jako splátky k úhrad dluflné sumy a jejího p íslu-enství. Do-lo-li tímto zp sobem k celému splacení vymáhané pohledávky, exekuce skon ila a s ní také exekventova skute ná drflba p edm tné nemovitosti, zápis o nífl byl v zemských deskách zneplatn n.²⁶⁹ Celý postup m l op t n kolik krok a exekut v n m m l možnost se bránit. Exekvent musel nejprve sloflit jistotu 50 kop eských gro- a pofládat u deskového ú adu o poskytnutí komorníka k uvázání.²⁷⁰ Dále musel prokázat sv j nárok zápisem v zemských deskách. Exekuoovaný mohl uvázání i zvod p ijmout nebo nep ijmout a b flela mu -estítýdenní lh ta na zaplacení vymáhané sumy nebo obeslání protistrany svými námitkami proti uvázání a vedení exekuce. Pokud nedo-lo z jeho strany ani k jednomu, exekvent mohl pofládat u ú adu zemských desek o vydání obranního listu, se kterým se pak obrátil k ú adu nejvy-ího purkrabí. Zde mu byl p id len holomek, neboli z ízenec, který ho pak v míst p edm tné nemovitosti prohlásil za jejího skute ného drflitele a tamní poddaní v n m dostali svou novou vrchnost. Exekut, který se snaflil ma it exekuci uvázáním svým pouze svévolným obranným obesláním, v n mfl nebyly uvedeny prokazatelné skute nosti, dostal navy-ující pokutu ve vý-i 1/3 z p vodní dluflné sumy. Nebyla-li p edm tem exekuce pen flní ástka, pokuta byla pevn stanovena na 10 kop eských gro- . Byl-li inciden ní spor o námitkách proti uvázání nebo zvodu p íli-sloflitý, mohli se men-í ú edníci zem-tí obrátit o nau ení k zemskému soudu, nebo mu spor p ímo postoupit. Na rozhodování takového sporu byl kladen pofladavek rychlosti.²⁷¹ V p ípad uvázání do drflby sirot ího majetku byl vlastník chrán n právem proti svévolnému drancování a ni ení svého majetku exekventem a mohl na n m soudn vymáhat jím prokazateln zp sobené -kody.

Dal-í formou mimosoudní exekuce bylo tzv. *šbraní s komorníkem*o. Týkala se vymáhání tzv. komorních plat , neboli plateb váznoucích na konkrétní nemovitosti, které byly zapsány v deskách zemských, p i emfl nemovitost sama slouflila jako zaji-t ní t chto plat . Vlastník komorního platu, neboli osoba

²⁶⁹) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 166

²⁷⁰) Pozn.: Slovo uvázání znamenalo p evzetí v ci. Tamtéfl. s. 165

²⁷¹) OZZ 1. G.L.

oprávněná pobírat tento druh renty (úrok), mohl v případě prodlení v úhradě platu zabavit stanovené věci na zastavené nemovitosti. Zabavení, neboli braní těchto věcí bylo prováděno za úřadu komorníka jakožto úřední osoby. Vítel, který neobdržel včas svůj plat, mohl požádat po složení kauce ve výši 50 kop českých grošů u zemských desek o předání komorníka k braní. Pokud se na předem určených nemovitostech nenacházely věci, které by bylo možno zabavit, provedl komorník první panování a další postup následoval postup exekuce na peníze. Předem tím zabavení mohl být také dobytek, který musel být dopraven do Prahy k úřadu zemských desek, kde byl úředně odhadnut písečnými znalci za přítomnosti místokomorníka a komorního starosty.²⁷² Po et kus, který odpovídal svou cenou dlužnému úroku, se stal majetkem vítela, zbytek byl vrácen zpět. Dobytek byl ponechán v Praze před odhadem po 3 dny, které představovaly lhůtu, během níž jej mohl dlužník ještě pro sebe vykoupit, když zaplatil. Zabavování věcí, neboli braní, nesmělo povinný nijak mařit, nebo byl úředně pohnán k soudu. Pokud chtěl namítat, že nemovitost, na níž se bralo, není zatížena komorním platem, mohl se bránit podáním odporu, písemně však si musel najít rukojmí s dostatečným majetkem a složit u zemských desek dlužnou sumu jako kauci. Pokud se prokázalo, že se bralo neoprávněně, byl odškodněn.²⁷³ Jedním komorním platem mohlo být zatíženo i několik nemovitostí, brát se pak mlo poměrně na každé z nich.

Komorní platy o celkové předem určené sumě nad 100 kop českých grošů se zapisovaly do větších zemských desek, nižší částky se vedly v zemských deskách menších. Zmíněné kauce složené exekventy při řízeních o výkon mimosoudních exekucí propadaly jako pokuta při nerespektování exekučního titulu. Tím sloužily jako ochrana před zneuvězněním exekucí k neoprávněnému obohacování ze strany vítel. Úřední osoby, jako byli komorníci, menší zemští úředníci i písečné osoby, asistující při exekučních úkonech na místech jejich provádění, chránili na jejich cestách mimo úřad zákon. Byli oprávněni vyfládat si od kohokoli ochranný doprovod²⁷⁴ a kdo by se proti nim dopustil násilí a zranil je či usmrtil, mohl být potrestán na hrdle a majetku.²⁷⁵

²⁷²) OZZ 1. G.LV.

²⁷³) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 170

²⁷⁴) OZZ 1. H.VI.

²⁷⁵) OZZ 1. H.V.

V OZZ se m ěme setkat je-t s dal-í formou mimosoudní exekuce, která v-ak nebyla p ípustná v p ípad , kdy byl dluěníkem -lehtic, tedy pán nebo rytí , ale pouze byli-to poddaný nebo m -an.²⁷⁶ Tato forma exekuce se nazývala *řstavu kō*, i obřtávka. P vodn byla rychlým mimosoudním zp sobem vymáhání nesplacených záp j ek v m stském právu a do zemského práva byla p evzata.²⁷⁷ Spo ívala v zadrěení dluěníka²⁷⁸ v etn jeho v cí, takě byla kombinací exekuce osobní a v cné na v ci movité pro nezaplacené pen ění sumy. Tímto zp sobem, tzv. stavováním, vymáhaná pohledávka se musela vztahovat k obligaci zaji-t né tzv. *řlistem pod stávkamiō*, coě bylo oprávn ní v ítele k exekuci.²⁷⁹ Nepěnil-li dluěník, mohl se v ítel tzv. ohradním psáním obrátit v p ípad poddaného na jeho vrchnost, v p ípad m -ana na purkmistra a kon-ely, tedy m stskou radu, s poěadavkem o tzv. dopomoěení ke spravedlnosti. Po doru ení ohradního psaní b ěla dvoutýdenní lh ta, b hem níě vrchnost nebo m stská rada m la za úkol bu to vymoci od povinného dluěnou ástku, nebo jej zadrěet a p edat oprávn ěnému. Dluěník v této lh t mohl podat proti stavování námítky,²⁸⁰ kterými mohl vyvolat soudní spor. Spor m l být rozhodnut do -esti týdn a mohl také znamenat zastavení stavu ku. P vodn platilo, ěe pokud vrchnost nebo m sto nesplnili, co bylo poěadováno, a na ohradní psaní nereagovali,²⁸¹ pak m l v ítel právo obřtavit, neboli zadrěet jiné poddané těě vrchnosti, nebo jiné m -any téhoě m sta, neboli nastupovala ur ítá svěpomoc, která mohla vést i k v t-ím konflikt m. Obnovené z ízení zemské tento postup zru-ilo a na místo toho, aby za nesplacený dluh jedné osoby ru ili ostatní poddaní nebo m -ané stanovilo, ěe v p ípad neinnosti a neposkytnutí právní pomoci p i vymáhání dluhu p e-el tento dluh na osobu, která nekonala. V ítel pak mohl tuto osobu pohnat k soudu, pokud dluh nesplatila, a bylo-li jí prokázáno, ěe v dom právní pomoc neposkytla, platila dvojnásobek, pomineme-li náhradu -kody a p ípadné vzniklé

²⁷⁶) OZZ 1. Q.XXII. O dluěení lidí poddaných

²⁷⁷) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 172

²⁷⁸) Pozn.: *Nebo také jeho rukojmí.*

²⁷⁹) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin ě 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 172

²⁸⁰) Tamtěěl, s. 172

²⁸¹) Pozn.: *Povaěme, ěe se nap íklad jednalo o to, ěe m li kon-elé vymoci dluh od svého m stského spoluob ana ve prosp ch -lehtice p ípadn mu jej p ímo osobn vydat, nebo také pán nebyl ochoten vydat svého poddaného cizímu.*

náklady.²⁸² Stavu k bylo možno použít i u vymáhání pohledávek za dlužníky, kteří nebyli osedlí, to znamená, že měli movitý majetek jinde, než kde bydleli, nebo se zdržovali mimo své obvyklé bydliště. Pak byla povinná poskytnout souinnost vrchnost nebo městská rada v místě, kde se dlužník nebo jeho věci nacházely.²⁸³

Úpravu exekuce dále doplnily Deklaratoria a Novely z roku 1640, přičemž některé pasáže OZZ byly upraveny a dále potvrzovaly, v nichž v případech je doplněny dílčími novými zásadami. Například přechod na peníze bylo jasné, že exekvent má právo si vybrat, které z nabídnutých movitých věcí exekutem budou odhadnuty pro úhradu jeho pohledávky, a přijal-li je, nemohl pak jistě mít.²⁸⁴ Dále bylo například upraveno, že odhad nemovitosti nemusel být nutně před jejím provedením exekventovi proveden, pokud se na tom strany dohodly. Někdy však Deklaratoria a Novely vnesly do úpravy i nové prvky, jako například v případě pokuty za snahu vyúřčit jako exekucí titul fiktivní smlouvu. Vedle neplatnosti takového právního jednání nově byla pokuta ve výši 1/3 vymáhané pohledávky, která však již nebyla placena protistraně, ale byla vybírána do státní pokladny. Stejná pokuta byla uzákoněna také za pokus o zápis fiktivního závazku do zemských desek.²⁸⁵ Nicméně celkově nepřinesly Deklaratoria a Novely zásadní změny v úpravě exekuce dlužníka, ale za pozornost stojí zejména zmínka o jejich nové úpravě řízení konkurzního, navazující na dosavadní svolání dlužníka, obsažené v OZZ, ale nově již zahrnující i spory o dluhy mezi více věřiteli téhož dlužníka, který byl insolventní, a jehož majetek podle něho nepostačoval k úhradě těchto dluhů.

Takový případ byl menšími úředníky předložen prostřednictvím české dvorské kanceláře panovníkovi nebo místodržícím.²⁸⁶ Dlužník byl úředně obědán a do deseti týdnů měl podat vysvětlení své situace včetně vyčíslení sumy, kterou měl ihned složit na úhradu svých dluhů a byla také prošetřena jeho majetková situace, kterou měl předložit i vyslechnut. Na základě zjištěných faktů pak byl možný dvojitý postup.

²⁸²) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 173

²⁸³) Tamtéž, s. 173

²⁸⁴) DaN 1. Ff IV.

²⁸⁵) DaN 1. Ff XIV.-XVII.

²⁸⁶) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 178

Pokud se zjistilo, že dlužník mohl své dluhy uhradit, převzali v něm věřitelé, kteří zveřejnili po zemi výzvu, svolání, aby se do tří měsíců přihlásili věřitelé dlužníka a dostavili se k zemským deskám ve věci tzv. likvidace.²⁸⁷ V přítomnosti jednoho z nejvyšších věřitelů pak věřitelé posoudili nároky vznesené dlužníky a o tom vydali tzv. klasifikační rozsudek.²⁸⁸ Ten určoval způsob uspokojení věřitelů z dlužnickova majetku. Celý případ měl být skončen do tří měsíců od skončení lhůty k svolání. Přihlášení věřitelů museli skládat přísahu o věrnosti, že nevymáhají svoje pohledávky podvodně. Změnění svolací lhůty mělo za následek, že věřitel pak musel říci, zda na něho po uspokojení řádně přihlášených věřitelů něco zbude.²⁸⁹

Pokud se při zjišťování majetkových poměrů dlužníka v úvodní fázi řízení ukázalo, že jeho majetek je předlužen, byla na jeho nemovitý majetek uvalena konkurzní správa, kterou vykonával ustanovený kurátor v postavení správce konkurzní podstaty. Byly zastaveny případně probíhající jednotlivé exekuce vedené vůči dlužníkovi. Dlužníkovi byly ponechány pouze nejnútnejší prostředky k obživě, odpovídající úrovni jeho postavení. Ostatní svůj movitý majetek včetně dochozího příjmu, ke kterým měl práva, musel předešle oznámit, aby mohl být shromážděn u Úřadu zemských desek. Deklaratoria a Novely přinesly podrobnou úpravu pro stanovení pořadí věřitelů, mezi kterými vznikaly z těchto důvodů pochopitelné spory. První pořadí měli tzv. privilegovaní věřitelé, což byli ti, jejichž nároky vzházely ze soudních rozsudků, po nich stáli hypotekární věřitelé, jejichž zajištěné pohledávky byly intabulovány v zemských deskách a také věřitelé oprávnění z intabulovaných kupních smluv na předem určené nemovitosti.²⁹⁰ Mezi nimi rozhodovalo dále pořadí, ve kterém se přihlásili. Teti skupinu představovali tzv. kvitancií věřitelé v pořadí podle stáří svého dluhu, přičemž nejstarší dluh byl mezi nimi v pořadí první. Soud mohl po provedení odhadu dlužnickova majetku v rozsudku stanovit, jaké konkrétní části majetku se použijí na uspokojení kterých dluhů podle jejich pořadí, nebo mohl rozhodnout, že bude následovat ve stejná dráha. V této úpravě konkurzního řízení neplatila zásada poměrného uspokojení věřitelů a pohledávky byly uspokojovány podle svého

²⁸⁷) Pozn.: Což byl rozprodej majetku dlužníka a rozdelení výtěžku mezi věřitele.

²⁸⁸) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 178

²⁸⁹) Kadlecová, M. České a moravské zemské právo procesní v první polovině 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 178

²⁹⁰) DaN 1. Ee.XXXII.

po adí vřdy celé v etn p řslu-enství, takže je z ejmé, řle na v řitele s pozd ř-řm po adřm nemuselo p řpadnout také uřl v řec nic.²⁹¹

6.8. řzení v trestnřch v řech

V OZZ se objevila nespornř snaha o unifikaci a kodifikaci trestnřho prřva a zohledn řn ř jeho specifi nosti.²⁹² Trestnř prřvo sice střle je-t ř vychřzelo ze stavovskřch prřvnřch norem p ředb lohorskřho období, ale i v n řm se projevil mocenskř a spole enskř zvrst spojenř s nřstupem absolutismu. S omezenřm vlivu stav řa posřlenř panovnřkovy centřlnř střtnř moci a jeho postavenř jako zřkonodřrce i svrchovanřho soudce do-řlo k vřrazn ř-řmu prosazenř pojetř trestnřho prřva jřřl nikoli jako p řevřřřen soukromřho, ale ve ejnřho. Akuza řn, tedy obřřlovacř proces v trestnřm řzení, kterř byl tēm univerzřlnř v p ředb lohorskř dob ř, byl sice podle OZZ nadřle mofnř a trestnř řzení střle mohlo břt zahajovřno i z iniciativy soukromř osoby, ale postupn ř se prosazoval proces inkvizicn ř, tedy vy-řet ovacř.²⁹³ Co se tř ř e postupnřho odli-ovřnř trestnřho procesu od procesu civilnřho, bylo ve svřch po řtcřch vřrazn ř-ř u soud m řstskřch, v zemskřm prřvu rozdřly v obou pojetřch procesu byly mēn řpatnř, i kdyřl jřřl v dob ř stavovskř moci a soudnictvř se n kterē zvlř-tnosti p ři projednřvřnř trestnřch v cři uplat ovaly. U zemskřho soudu nap řklad bylo sou řstř trestnřho řzení ohledřn ř skutkovē podstaty komornřkem a k řřlob nebyly vyřřlovřny řezanē cedule, jelikořl se řasto nep řdpoklřdalo mimosoudnř urovnřnř v p řpad ř trestnř v cři. U trestnřch p řpad ř se takē nap řklad prosazovalo obeslřn ř namřsto p řhonu, kterř byl zdlouhav ř-ř, a obvin řn ř byl k soudu pohřn ř jmēnem krřle a soudu, nikoliv vřhradn ř soukromřm řřalobcem. V podstat řle stejnē soudy a stejnř soudci rozhodovali v cři civilnř i trestnř a projednřnř řřaloby p řed soudem probřřhalo obdobn ř. Blřřle pak o zm řnřch, kterē p řineslo OZZ v tēto oblasti bude pojednřno řřle.

²⁹¹) Kadlecovř, M. řeskē a moravskē zemskē prřvo procesnř v prvnř polovin ř 17. stoletř. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 180

²⁹²) Francek, J. Velkē d řiny zemř Koruny řeskē, Tēmatickř řřada sv. III Zlo řinnost a bezprřvř. Praha ř Litomy-ř: Paseka s.r.o., 2011. s. 47

²⁹³) Adamovř, K. Riegerovř, B., Sk řejpkovř, P., Soukup, L., řřu-ř, J. D řiny řeskēho soudnictvř od po řřtk řeskē střtnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005. s. 63

7. Porovnání soudnictví a procesu v době stavovského státu a jeho úpravy v OZZ

7.1. Úvodní východiska

Důležitým momentem pro vývoj práva na počátku 17. století byl v českých zemích nástup absolutismu. Mnohdy je tento moment zmiňován z hlediska vývoje ústavního práva, nicméně, jak bude poukázáno, projevuje se i v námi sledovaném soudnictví a úpravě soudního řízení. K pokusu o porovnání dvou odlišných období, oddělených od sebe vydáním OZZ, nám jako východisko dobře poslouží pohled na základní myšlenková stanoviska, odrážející se v celém pojetí Obnoveného zřízení zemského, včetně jeho bezprostřední díkce. Inspirací pro tyto postoje byly teorie moci a svrchovanosti, objevující se v 16. století, které položily teoretické základy absolutismu.²⁹⁴ V roce 1576 Francouz Jean Bodin charakterizoval stát základním atributem, kterým byla suverenita, přičemž: *ŠPod suverenitou je třeba vidět státu vlastní, absolutní, a časově neohraničenou moc.*²⁹⁵ Suverenita byla pro něho naprostým právem majestátu. Ať je suverénem kdokoli, má tuto moc jako své výlučné právo a prostě jí je, je *legibus solutus*. Starověký římský princip byl použit pro moderní politický význam. Tím Bodin položil teoretický základ pro nastupující absolutismus, který měl být východiskem a ochranou před narůstajícími společenskými zvraty a spásou tehdejší Francie.

Čteneli text Obnoveného zřízení zemského, cítíme, že sám Ferdinand II., člověk ať fanaticky zastávající katolickou víru, musel silně vnímat například tato Bodinova slova: *ŠProtože na zemi není nic bližšího Bohu, než suverénní knížata, a protože jsou Bohem jako jeho zástupci povoláni k tomu, aby poroučeli ostatním lidem, je třeba si uvědomit jejich důstojnost, aby byla jejich majestátu s veškerou oddaností prokazována patřičná vážnost a vzdávána úcta a aby jim každé vzdávání úcty v myšlenkách a slovech bylo vstřícné. Kdo totiž tupí svého suverénního knížete, ten tupí Boha, jehož obrazem na zemi kníže je.*²⁹⁶

Potvrzuje nám to výstižně například R.J.W. Evans:²⁹⁶ *ŠFerdinand v názoru na politiku těsně po Bílé hoře měžeme shrnout do jednoduché rovnice: evangelictví se rovná zradě. Rovnítko mezi kacířstvím a politickou opozicí položil sám Ferdinand. Přestože byl ať notoricky známý nkolika vybraným rádci, vřdy si ponechal moc rozhodovat. Již před rokem 1600 začal promýšlet teorii konfesního*

²⁹⁴) Hattenhauer, H. Evropské dějiny práva. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998. s. 348

²⁹⁵) Tamtéž, s. 349

²⁹⁶) Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 81

absolutismu: katolický panovník, pokorně sklánějící tvá před Bohem, musí mít absolutní moc nad svými poddanými. Právní dogmatický přístup, který byl přijat ve Tyřsku a podle něj hořli evangelíci nikdy nezískali skutečná veškerá práva, podtrhl nyní přístup teokratický, podle kterého nebyli evangelíci vbec součástí společnosti.

7.2. Soudní organizace

Bezprostředně po Bílé hoře a vydáním Obnoveného zřízení zemského nedošlo k radikální a zásadní změně formální struktury soudní soustavy v českých zemích, která stále vycházela ze samostatného postavení české Koruny v rámci habsburského soustátí. Podstatnější změny nastaly v oblasti kompetenční. Zásadní proměny organizace a struktury českých a moravských soudů však přinesla až doba osvěcenských panovníků 18. století.²⁹⁷

Zstal zachován princip personality práva a s ním související způsob určení příslušnosti soudu i aplikovaných norem. Obnoveným zřízením zemským byla právní zakotvena podřízenost soudní moci panovníkovi. Ten byl jejím svrchovaným zdrojem a soudy nadále vykonávaly své pravomoci z jeho vůle a jeho jménem. I zemské soudy ztratily svoji svrchovanost a staly se soudy královskými, proti jejich rozhodnutí byla zavedena možnost opravného prostředku v podobě revize panovníka prostřednictvím české dvorské kanceláře. Panovník výslovně musel potvrzovat všechny rozsudky hrdelní a o ztrátělehtické cti. Bylo odstraněno svobodné nalézáni práva, neboli volnost zemskýchlehtických soudů vytvářet v jednotlivých případech nové právní normy a formulovat je ve svých obecně závazných nálezech. Po vydání Obnoveného zřízení zemského mohl zemský soud již pouze aplikovat jeho ustanovení, soudci byli povinni se řídit psaným právem. Podpřímným pramenem práva se i pro zemské právo stal Koldín v zákoník mstských práv a stranou nezůstalo ani římské. Případně doplňování nebo výklad práva však příslušely napíjet již jen panovníkovi. Vývoj byl tak nasměrován k sjednocování práva a judikatury, k překonání přežitých feudálních prvků a k postupnému vývoji jurisprudence poznamenané římskoprávní tradicí.

Soudní soustavu nadále tvořily již z dřívější doby známé soudy, jako byl soud zemský v třešti, dále soud komorní, dvorský, apelační, soud zemský menší a

²⁹⁷) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 69

soud purkrabský. Rovněž stala se rámcově zachována podoba a funkce úřadu zemských desek a řízení před ním, přičemž jeho úloha v soudním řízení zavedením písemného procesu výrazně posílila. Kromě toho byly přitom zřízeny dva zvláštní soudní útvary, a to křesťanský soud řecký v likvidatorním řízení pro usouzené nároky na náhrady procesních nákladů a křesťanský, a soud pro tzv. mimořádná řízení v nichž zvláštních civilních věcech. Nakolik byla soustava soudů v době předlohorské výsledkem historického vývoje, který byl poznamenán zejména neustálým bojem mezi panovníkem a lechtou a v pozdějším období i městy, a různé soudy a instituce tak byly zároveň i výrazem a nositeli dosavadních privilegií a mocenských pozic, lze říci, že Obnoveným zřízením zemským byla tato soudní soustava určitým způsobem sjednocena do ne zcela sledné trojinstanční soudní soustavy reprezentující státní soudní moc. První instancí v ní byly soudy zemské, v třetí a druhé, zemské desky s možností vedení mimořádného řízení a soud křesťanský deskový, soudy se zvláštními kompetencemi, jako byl soud komorní, dvorský a purkrabský, soudy vrchnostenské a městské. V nichž případně i česká dvorská kancelář. Druhou instancí představoval apelací soud, jehož autorita byla posílena, a tímto pak panovník prostřednictvím české dvorské kanceláře a jejího soudního oddělení. Z doby předlohorské dále přetrvávaly i různé specializované profesní soudy, menšího významu. S absolutistickým pojetím postavení panovníka výrazně vzrostla i soudní úloha české dvorské kanceláře, která se stala nejvyšším orgánem v rámci českého státu a měla před sebou další vývoj v tomto směru.

Podstatnou změnou prodloužil také způsob obsazování lechtických soudů. Soudeci královských soudů se stali skutečnými funkcionáři krále. Jejich funkce úřad nebyly dohlídnutelné a dokonce nikdy dělné, ale král je jmenoval nyní již na dobu určitou, a také měla možnost je ze své vůle odvolat. Skládali mu svou přísahu věrnosti a poslušnosti. Postupem času byl pak kladen stále důraznější požadavek na jejich profesionalitu a odbornost.

V době předlohorské byla jediným jednacím jazykem na soudech řeckina. Stejně tak musely být vedeny v řeckině zápisy v zemských deskách. Obnovené zřízení zemské zavedlo v obou případech jako druhý jednací jazyk němčinu. Dvojjazyčnost byla uzákoněna později i u městských soudů. Vzhledem ke značným majetkovým přesunům v rámci konfiskací vln do rukou cizí

–lechy po Bílé ho e se n m ina stále siln ji prosazovala a získávala p evahu, aíl byla z ú edního flivota v pozd j–ích obdobích e–tina postupn tém vytla ena.

Celkov lze shrnout, fle na základ Obnoveného z ízení zemského do–lo k ur itým zm nám ve vnit ní struktu e soudnictví a zejména ve zp sobu obsazování soud . Rozhodující je ale jejich pod ízení v jednom celku svrchovanosti panovníka. V tom lze spat ovat nejv t–í zm nu. Ze –lechtických soud , které byly je–t v p edb lohorské dob do jisté míry fóry, kde –lechtické v ci byly ve ejn projednávány shromáfd ním váfiených autorit –lechtického stavu ve jménu jeho zásad a na základ tradi ního –lechtického práva, nyní se z nich i pro –lechtice staly orgány státní moci, nad nimífl stála autorita absolutistického panovníka. V zásad se tím ale chápání soudu jako instituce více p íblíflilo modern j–ímu pojetí a byl i tím u in n krok k budoucí unifikaci práva a jeho soudní aplikace.

7.3. Soudní ízení

V samotném procesním právu nebyly Obnoveným z ízením zemským provedeny p evratné zm ny co do jeho obsahu, nebo jakofito právo tehdy soukromé nebylo novým mocensko-politickým stavem tolik p ímo dot eno a z velké ásti OZZ p evzalo procesní pravidla známá a uflívaná i v dob p edb lohorské.²⁹⁸ Zachováno z stalo základní len ní procesu na fázi p ípravnou, nalézací a vykonávací. Prom nou v–ak pro–el celkový charakter procesu a ta reflektovala tradici ímskou a ímsko-kanonickou, ke které m l nyn j–í panovník evidentn blíflie, nefl k tradici eské. Prom na souvisela s faktem, fle soudní ízení s Obnoveným z ízením zemským dostalo d sledn písemnou formu. Do–lo také k posílení zásady oficiality v trestních v cech a trestní právo za alo být z eteln ji odli–ováno od práva civilního.

V civilním ízení bylo zavedení písemného procesu na zemských soudech jednou z hlavních zm n a toto ízení tak dostalo pro ú astníky i soudce novou podobu. Ur ité prvky písemnosti ízení se postupn objevovaly a prosazovaly uflí v dob p edb lohorské, a to jak v právu zemském, tak m stském, takfle z tohoto pohledu nebyla tato zm na zcela neorganická, nicmén byla tém výlu ná. Zárove zmizela ve ejnost soudního lí ení, které se nyní stalo tajným. V nové

²⁹⁸) Pozn.: Jist bychom mohli jmenovat mnohé díl í zm ny, jako bylo t eba nahrazení p honu v echách obesláním nebo jiné uchopení institutu stanného práva, ale ty se zde jeví jako mén podstatné a n které jsou uvedeny v textu.

koncepti lze vyzorovat jeden vcelku z etelný zám r, a sice omezit osobní a jiné vlivy stran na soud p i projednávání jejich v ci. Jednak zavedením tajnosti soudního jednání, na které jifl nem ly p ístup ani ony, ani ve ejnost, a jednak práv d slednou písemností procesu. Moflná, fle tím auto i p edpisu sledovali i zvýrazn ní autority soudu jakofito královské instituce. Samotná p e, neboli soudní projednání, pak jifl vlastn nebyla p í, nebo ta se ve skute nosti mezi stranami m la odehrát písemnou formou v p ípravném ízení. Soud pak jifl m l p i svém zasedání za zav enými dve mi pr b h této p edchozí p e posoudit z pozice své právní odbornosti na základ písemných záznam . Ukázalo se, fle v praxi v-ak m fle být tento zp sob vedení procesu sloflitý, zdlouhavý a t flkopádny a také, fle m fle být zneuffíván afl k znemofln ní pr chodu práva. Na druhé stran nelze Obnovenému z ízení zemskému up ít, fle podrobnou systematickou obecnou úpravou p ísp lo k unifikaci práva, k pozd j-ímu p ekonání právního partikularismu a k vytvo ení jednotného právního ádu.

Dal-ím d sledkem t chto prom n bylo, fle v ízení vzrostl význam právních zástupc a odborné právní pomoci. OZZ jejich postavení upravovalo a otev elo tak cestu k budoucímu rozvoji advokacie.

Nep íznivé ekonomické okolnosti doby na-ly sv j odraz ve snaze zjednodu-ít sloflitý a zdlouhavý exeku ní proces. OZZ tak nap íklad zkracovalo pololetní intervaly mezi prvním afl t etím panováním v rámci tzv. zvodu.²⁹⁹ Dále stanovilo, fle p i odhádání jifl není nutná ú ast místokomorníka, mohlo být vykonáváno za ú asti i jiného ú edníka. OZZ umo flnilo, aby v rámci posledního panování odkoupil zabavenou nemovitost sám povinný. Na první místo p i v cné exekuci na p isouzenou pen flitou ástku postavilo pen flní hotovost, obílí a v ci, které byly b fln a snadno zpen flitelné na trhu, p i emfl oprávn ný nebyl povinen p íjímat na úhradu svých pohledávek nabídnuté v ci neprodejné nebo fakticky bezcenné a mohl pak p ístoupit k odhádání nemovitostí.³⁰⁰

Do 17. století sice byla je-t legalizována svépomoc p i vymáhání dobrovoln nespln ných vysouzených nárok , ale v dob pob lohorské jifl byla

²⁹⁹) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 38

³⁰⁰) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 155

exekuce pln chápána jako postup, kterým se provádí vynucené pln ní za pomoci k tomu určených státních orgán .³⁰¹

V souvislosti s vykonávací, exekucí fází ízení, u i me poznámku o po átcích právní úpravy konkurzního ízení, kterou v OZZ nov nalezneme. Prvotní snahy o úpravu konkurzního ízení byly patrné jifl v dob p edb lohorské, a to v pokusech o novou redakci zemského z ízení z let 1575 a 1610.³⁰² V té dob se za ínají v eských zemích projevat ekonomické obtíffe,³⁰³ které se nevyhnuly ani lechtickým majetk m. Z t chto d vod vyvstala pot eba právního rámce, který by umofl oval, aby se zadlužený lechtic n jak vyrovnal se svými v íteli. OZZ p ineslo o e-ení p edlužení zmínku ve svých lánkách L.XX.-XXVI. nazvaných š*O placení dluh v, kte í v t-í jsau, nefli dluhnik svého statku neb jm ní máõ*. Pozd ji byla vydána i samostatná úprava roku 1637, iniciovaná z ejm zku-enostmi men-ích zemských ú edník , kterým byla zemským z ízením sv ena agenda ohledn p edlužených poz stalostí.³⁰⁴ Deklaratoria a Novely pak p inesly úpravu konkurzního ízení, navazující na dosavadní provolání dluhníka, obsaflené v OZZ. Nová úprava v-ak jifl zahrnovala i spory o dluhy mezi více v íteli téhofl dluhníka, který ffil a byl p ítomen, a jehofl majetek podle v-eho neposta oval k úhrad t chto dluh .

V Obnoveném z ízení zemském m fleme rozeznávat po átky rozli-ování civilního, obanskoprávního, a trestního ízení. V otázce trestního práva lze vypořozovat, ffe trestní proces se za íná výrazn ji odli-ovat od obecných procesních pravidel zemských soud s nástupem Habsburk na eský tr n,³⁰⁵ ale ani v období pob lohorském nebylo za existence samostatné eské soudní moci v zemích Koruny eské dosaflené toho, aby byly tyto dva procesy zcela osamostatn ny.³⁰⁶ Pob lohorský písemný proces p ítom byl pro trestní ízení dosti nevhodný a obfaloovaný z vrafdy (mordu) v jeho rámci odpovídal na fhalobu svou písemnou exepcí a duplikou stejn jako nap íklad v p ípad sporu o zaplacení

³⁰¹) Kadlecová, M. eské a moravské zemské právo procesní v první polovin 17. století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. s. 149

³⁰²) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 37

³⁰³) Evans, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003. s. 105

³⁰⁴) Rezek, O. Zm ny soudního systému v zemích Koruny eské v dob pob lohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 39

³⁰⁵) Tamtéfl, s. 58

³⁰⁶) Tamtéfl, s. 58

dluhu.³⁰⁷ V hrdebních v cech v–ak býval prováděn před soudem osobní výslech svůdka namísto pouhého předání jeho předchozí zapečetěné svůdecké výpovědi, jak to bylo běžné v civilních případech.

OZZ sehrálo nicméně svou právní úpravou významnou roli ve vývoji samostatného trestního procesu, když obsahovalo prvky zvláštních pravidel pro trestní právní problematiku, přičemž výrazně ji vtahovalo do procesu v trestních vech správní orgány a jejich úřední iniciativu. OZZ stanovilo povinnost krajských hejtmanů³⁰⁸ nejen zajistit pachatele trestního deliktu na žádost soukromé osoby, ale také i bez ní, tedy z úřední povinnosti. V souvislosti s tím jim dále stanovilo ohlašovací povinnost, spočívající v oznámení takové skutečnosti panovníkovi nebo místodržícím.³⁰⁹ Tato ohlašovací povinnost byla rozšířena i na delikty doposud podléhající soukromým žalobám, přičemž v nich kterých závažných trestních případech po uplynutí šesti týdnů, pokud nebyla soukromá žaloba podána, inicioval místodržící podání ve veřejné žaloby u zemského soudu prostřednictvím královského prokurátora.³¹⁰ OZZ potvrdilo královského prokurátora v roli veřejného žalobce, který měl povinnost stíhat všechny trestné činy. Nicméně ponechávalo možnost soukromé žaloby i v trestních případech.³¹¹ Takovému žalobci pak měla být hejtmany i vrchností v daném místě v trestních vech poskytována potřebná souinnost včetně poskytování získaných informací, svůdectví atd., které mu mohly napomoci k pravdivému objasnění případu.³¹² Tím zavádělo konkurenci soukromé a veřejné žaloby a založilo tak počátek diferenciace samostatného trestního řízení v zemském právu.³¹³ Pozdější trestní zákoník Josefa I. Constitutio Criminalis Josephina z roku 1707 sjednocuje soudní proces v trestních vech pro všechny soudy v zemích české Koruny, nicméně neruší přitom procesní ustanovení pro trestní oblast obsažená v OZZ a Městských

³⁰⁷) Rezek, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 59

³⁰⁸) OZZ I. R.I-II.

³⁰⁹) OZZ I. R.IV.

³¹⁰) OZZ I. R.IV.

³¹¹) OZZ I. R.V.

³¹²) OZZ I. R. V.: *šlů mají jemu tak dobře jako od hejtmana krajského, jako i od pána a držitele těchto gruntů všechny ty zavedené zprávy a jiné kundšlůby, jako i svůdčí, kterýchšlůby k tomu pro samé toliko pravdy vyhledání potřeboval, propůjčeny, a v tom i v–elijaký náležlůtý fedru k prokázání a ušlůn bůtí.š*

³¹³) Pozn.: *Který byl podpořen koncem jeho legislativním propojením s Koldínovým městským zákoníkem, kde byla tato diferenciace rovněž platná.*

právech, ale spíše je považován za jejich novelizaci a doplnění.³¹⁴ Zahajování trestního řízení za základ soukromé žaloby bylo odstraneno až roku 1768 trestním zákoníkem Marie Terezie *Constitutio Criminalis Theresiana*. Pravdou zůstává, že na prvním místě OZZ ve svém 1. R.I. ukládá krajským hejtmanům bedlivěji zjišťovat, zabránit a stíhat delikty proti panovníkovi, (*švevev-enosti Na-řo*) a jeho zákonem. V úpravě práva útrpného jasně stanovuje, že nikdo mu nesmí být vystaven bez předchozího výslechu, a také do jisté míry přijímá zásadu zakotvenou v českých právech Pavla Kristiána z Koldína, že je třeba poučítí tortury vřdy době uvážit. Útrpný výslech provedený svévolně nebo bez předchozího řádného slyšení nemůže mít žádnou důkazní váhu v neprospěch obviněného.³¹⁵

8. Závěr

Tato práce si kládla za cíl pokusit se o porovnání soudnictví a soudního procesu v době předlohorské s jejich úpravou obsaženou v Obnoveném zřízení zemském a poukázat na podstatné změny, které tato nová úprava přinesla.

K tomu účelu práce podává nejprve ve své druhé kapitole stručný historický pohled na dobu předlohu 16. a 17. století, na okolnosti a události významné pro vývoj českých zemích, na jejich příčiny a následky, které tyto události pro naše země přinesly zejména ve státoprávní oblasti. Třetí kapitola práce přináší pohled vývoje práva a soudnictví v českých zemích v 15. století a v době stavovského státu. Pojednává o vývoji zemského práva a pokusech o jeho postupnou kodifikaci, jakof i o vývoji soudní soustavy v době stavovské. V této části práce je pak také věnována pozornost lechtickému soudnímu procesu v předlohorské době. Následující čtvrtá kapitola se snaží o obecné přiblížení obsahu a charakteru Obnoveného zřízení zemského jakofto právního předpisu, a to jak jeho veřejnoprávní, ústavní části, tak části věnující se podle dobového pojetí právu soukromému. Pátá část práce obsahuje přiblížení podoby soudní organizace jak byla zakotvena v Obnoveném zřízení zemském a jejím jednotlivým významnými články. V kapitole šesté je podán pohled úpravy soudního

³¹⁴) Rezek, O. *Změny soudního systému v zemích Koruny české v době předlohorské*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 60

³¹⁵) OZZ 1. R.VII.-IX.

procesu podle Obnoveného zřízení zemského, který sleduje jeho jednotlivé fáze a mimo jiné si všíká i úpravy revize jakofito nového opravného prostředku, a zřízení mimo ústředního a likvidatorního. Rovněž zahrnuje poznámku o podobách odlišování zřízení v trestních věcech od obecné úpravy civilního procesu, které nová právní úprava přinesla. Sedmá kapitola se pokouší o posouzení významných změn, které v úpravě soudnictví a soudního zřízení Obnovené zřízení zemské znamenalo. V části v novém procesu pojednává mimo jiné také o podobách úpravy zřízení konkurzního a trestního.

Právní předpis s původním názvem Vernewerte Landes-Ordnung des Erb-Koenigreichs Bohemien, neboli Obnovené právo a zřízení zemské dříve německého království českého, dnes obecně v povědomí známý jako Obnovené zřízení zemské³¹⁶ platil, by jistě nikoliv v celém svém rozsahu, téměř sta let. V době svého vzniku znamenal mimo jiné zejména ve způsobu tvorby práva, v pojetí jeho pramenů i ve způsobu jeho aplikace a nasmlouval právní vývoj našich zemích v duchu kontinentálního systému práva. V pasážích o obecné charakteristice Obnoveného zřízení zemského byla v této práci užina zmínka o jeho třech postupných vydáních v průběhu 17. a 18. století. V rámci edice Codex Iuris Bohemici bylo Obnovené zřízení zemské vydáno ještě po třetí, a to v roce 1888 dr. Hermenegildem Jirekem jako právně-historický pramen, a to ve dvojjazyčném českém a německém vydání, které ostatně posloužilo i autorovi této práce při seznamování se s původním textem. Podotkneme však, že ani v době této edice nebylo Obnovené zřízení zemské ještě jen historickou památkou. Bylo ve své části pojednávající o *ius publicum* stále právním základem poměru mezi českým královstvím a vládnoucím panovnickým rodem.³¹⁷ V tomto ohledu jeho úloha A.I. *O dříve úspěšných v království českém* pozbyl platnosti až teprve po rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918 přijetím prozatímní ústavy, která jako hlavu nově vzniklého československého státu zakotvila prezidenta republiky voleného Národním shromážděním. Není to ještě ani pouhých sto let. Chce se na samotný závěr poznamenat, že tím tedy byla ona vleklá šňhavá rebelie konečně a beze zbytku dokonána.

³¹⁶) Hendrych, D. a kol. Právníký slovník. C.H. Beck, 2009. s. 557

³¹⁷) Malý, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003. s. 156

Seznam pramen

- ADAMO^VÁ, K., RIEGEROV^A, B., SK^E EJP KOV^A, P., SOUKUP, L., T^{MOU}TA, J. D^l jiny^{sk}ého soudnictví od po^{átk} ^{eské} státnosti do roku 1938. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005
- BALÍK, S. Minulost, p^{ítomnost} a perspektivy advokacie. Plze^ň : Vydavatelství Západo^{eské} univerzity, 1998
- ORNEJOV^Á, I. a kol. Velké d^l jiny^{zemí} Koruny^{eské}, svazek VIII. 1618-1638. Paseka s.r.o., 2008
- EVANS, R.J.W. Vznik habsburské monarchie 1550-1700. Praha: Argo, 2003
- FRANCEK, J. Velké d^l jiny^{zemí} Koruny^{eské}, Tématická^{ada} sv. III Zlo^{innost} a bezpráví. Praha^ó Litomy^ř: Paseka s.r.o., 2011
- HATTENHAUER, H. Evropské d^l jiny^{práva}. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1998
- HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník. C.H. Beck, 2009
- CHALINE, O. Bílá Hora. Praha: Karolinum, 2013
- JANITMD. Postavení a^{innost} moravského zemského sn^{mu} po roce 1620 in: Vývoj^{eské} ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006
- JÁNO^{TKOV}Á, P., KNOLL, V., RUNDOV^Á, A. Mezníky^{eských} právních d^l jin. 3. vyd. Plze^ň : Ale^{en} k, 2010
- JIRE^{EK}, H. Obnovené právo a z^{ízení} zemské d^l di^{ného} království^{eského}. Praha: Nákladem F.Tempského, 1888
- KADLECOV^Á, M. ^{eské} a moravské zemské právo procesní v první polovin^{17.} století. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005
- KALOUSEK, J. ^{eské} státní právo. Praha, 1892
- KLABOUCH, J. Staré^{eské} soudnictví (jak se d^{íve} soudívalo). Praha: Orbis, 1967
- KAPRAS, J. Právní d^l jiny^{zemí} koruny^{eské} I. Praha, 1913
- KAPRAS, J. Právní d^l jiny^{zemí} Koruny^{eské}, Díl^t etí: D^l jiny^{státního} z^{ízení} -doba pob^{lohorská}. Praha, 1920
- KREUZ, P. Postavení a^p sobnost komorního soudu v soustav^{eského} zemského trestního soudnictví doby p^{edb} lohorské v letech 1526-1547. Praha: Karolinum, 2000

- KREUZ, P., MARTINOVSKÝ, I. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ruznicích). Dolní Běhlany: Skriptorium, 2007
- MALÝ, K. Česká Konfederace a Obnovené zřízení zemské in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006
- MALÝ, K. České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995
- MALÝ, K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Linde Praha, a.s., 2003
- MALÝ, K., TROUHA, J., KUBEROVÁ, K. Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006
- MARKOV, J. Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.-XVII. Století. Praha, 1967
- PALACKÝ, F. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Praha: B. Kořínek, 1907
- PÁNEK, J. Od české konfederace k Obnovenému zřízení zemskému (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu) in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha: Karolinum, 2006
- POLÁČEK, B. Mezinárodní říční doprava. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2012
- REZEK, O. Změny soudního systému v zemích Koruny české v době poblohorské. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007
- STARÝ, M. Perleň klenot zemský Větrný zemský soud království českého v době rudolfínské. Praha: Auditorium, 2014

Resume

The era of the first half of the 17th century appears to be a crucial moment of the Czech history, during which the middleage Czech State faced substantial changes on the background of the major religious conflict in Europe known as the Thirty Years' War that was held in general between the catholic and protestant forces. In the beginning of this devastating global struggle there was the uprising of the protestant Czech Estates against the Emperor of the Holy Roman-German Empire trying to defend their old prerogatives and the religious tolerance formerly established in the Czech Kingdom. After two years and few months the uprising was defeated in the final battle on the White Mountain near Prague on the 8th of November 1620. The winner Ferdinand II gained back the recently lost Czech throne and dominated the lands of the Czech Crown. This result was lately confirmed by the Peace of Westphalia in 1648. Czech lands lost their independence and were for future long years integrated within the Habsburg Monarchy.

Triumphal Emperor and Czech King Ferdinand II in 1627 imposed new constitution and codification of provincial law in one complete legal document titled Renewed Provincial Constitution in which he confirmed himself as an absolutistic ruler, imposed the Habsburg inheritance succession on the Czech throne, prohibited any other religion except Catholic and the old privileges of Czech States proclaimed as lost according to the *jure belli* in consequence of their uprising against their king.

Considering such fundamental changes in political setting there appears a question, in which extent they were reflected in changes of judicial system and law itself. This thesis aims to compare, how the organization of judiciary and the procedural law as stipulated in Renewed Provincial Constitution differed from those that had been existing before, meaning the traditional Czech court organization and law based on traditional legal customs.

Changes in organization of Czech judiciary appeared already in 16th century, when Ferdinand I of Habsburg was elected to the Czech throne in 1526. At that time the judicial system was under the control of nobility. In fact, the supreme noble court was a part of the legislative power. There existed competition between nobility and the king and also between the nobility and the

towns within the judiciary, however the nobility was dominating. Different attitude of Habsburg sovereign to the court organization, law and rule, originating from roman tradition, induced against him strong opposition of the nobility. His effort was to strengthen the central power of the throne and this was also one of the reasons, why he established the Court of Appellation in 1548. Nevertheless, until 1627 the things remained more or less preserved, as the nobility had still enough power to resist.

After the White Mountain defeat, the situation had totally changed, as no effective power of Czech nobility longer existed. Ferdinand II had door opened to introduce new arrangement. According to the stipulations of his Renewed Provincial Constitution all the court system was subordinated to the king and the supreme noble court had lost its legislative power and its sovereignty. The judgements were issued in the name of the King. The judges of all noble courts started to be appointed by him for a fixed period. While the Czech was formerly the sole official language, now both the German was introduced into the courtrooms. The judicial proceedings was exclusively changed into written process and the emphasis was shifted to the pre-trial proceedings, while the court decided in the closed session based on the written files. Later on, the same principle was introduced also for the town courts. The courts were also facing to new agendas related to bankruptcy and execution issues. Bankruptcy Act was issued in 1632. In the Renewed Provincial Constitution begins to be apparent different attitude to criminal and civil law. The public power starts to be more involved into the criminal proceedings and the public prosecutor is confirmed to be responsible for this tasks. At the same time, the new codification opened new prospects to the advocacy.

Neglecting the fact, that the Renewed Provincial Constitution was imposed to the Czech lands from the dominating position of absolutistic ruler of foreign origin, in the field of judiciary and legal proceedings as well as in some other legal branches it helped to overcome the old feudal residues, to unify the law and to route the czech legal system to the continental legal approach based on the roman legal tradition. It can be considered one of very important legal documents in our history. Some of its parts remained applicable until 1918, when independent Czechoslovak Republic has been established.